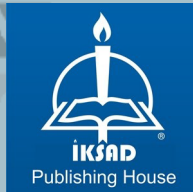

ÇOCUK GELİŞİMİ ARAŞTIRMALARI

Editör
Celal GÜLŞEN

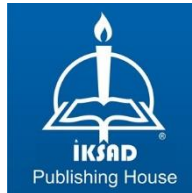

ÇOCUK GELİŞİMİ ARAŞTIRMALARI

Editör
Celal GÜLŞEN

YAZARLAR

Doç. Dr. Celal GÜLŞEN
Prof. Dr. Emine Figen DİLEK
Prof. Dr. Hicran Hanım HALAÇ
Doç. Dr. Arzu Önal Sönmez
Doç. Dr. Nuran TUNCER
Doç. Dr. Yurdanur URAL USLAN
Dr. Öğr. Üyesi Özden TURGUT
Dr. Öğr. Üyesi Özlem KURT ÇAVUŞ
Öğr. Gör. İlksen ALVEROĞLU
Arş. Gör. Bahar ÖZKAN
Arş. Gör. Tuba Gizem AYDOĞAN
Ceylin ŞIRLAK
Hicran Şeyma AKSOY
İrem AKÇAY
Makbule ALTUNPUL
Mine OKCU
Türkan EKİCİ

Copyright © 2024 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed
or transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic or
mechanical methods, without the prior written permission of the publisher,
except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial
uses permitted by copyright law. Institution of Economic Development and
Social
Researches Publications®
(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)
TÜRKİYE TR: +90 342 606 06 75
USA: +1 631 685 0 853
E mail: iksadyayinevi@gmail.com
www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.
Iksad Publications – 2024©

ISBN: 978-625-367-804-3
Cover Design: İbrahim KAYA
August / 2024
Ankara / Türkiye
Size: 16x24 cm

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	1
1.BÖLÜM-Çocuk Gelişiminde Doğa Bilinci Eğitimi	3
Doç. Dr. Celal GÜLŞEN-İrem AKÇAY	3
Giriş	5
Erken Çocukluk Dönemi Eğitiminde Doğa Bilinci	6
Erken Çocukluk Eğitimi Dönemi Çocuklarında Doğa Eğitimi	9
Sonuç ve Öneriler.....	11
Özet.....	12
Kaynakça.....	15
2. BÖLÜM-Çocuk Gelişiminde İhmal Ve İstismar.....	17
Doç. Dr. Celal GÜLŞEN, Makbule ALTUNPUL, Arş. Gör. Bahar	
ÖZKAN.....	17
Giriş	19
Çocuk İhmal ve İstismarı	19
Çocuk İhmali ve İstismarının Türleri	22
İhmal ve İstismarın Göstergeleri, Etkileri ve Tedavisi	31
Sonuç ve Öneriler.....	35
Özet.....	35
Kaynakça.....	38
3.BÖLÜM-Üniversite Öğrencilerinin Çocuk İstismarı Ve	
İhmaline Yönelik Farkındalığının Ölçülmesi	41
Doç. Dr. Yurdanur Ural USLAN, Ceylin ŞIRLAK, Hicran Şeyma	
AKSOY, Mine OKCU	41
Giriş	43
Yöntem.....	44
Tartışma Ve Sonuç.....	48
Özet.....	49
Kaynakça.....	51
4.BÖLÜM-Dezavantajlı Aileler Ve Çocukları	55
Doç. Dr. Nuran TUNCER, Türkan EKİCİ	55
Giriş	57
Alkol Ve Madde Bağımlılığı Olan Aileler Ve Çocukları	57
Şiddet, İhmal ve İstismar Durumunun Yaşandığı Aileler	

ve Çocukları	61
Göçmen ve Azınlık Durumundaki Aileler ve Çocukları	66
Zorba Çocuğa Sahip Aileler Ve Çocukları	69
Yoksul Ve İşsiz Aileler Ve Çocukları	72
Parçalanmış Aileler Ve Çocukları	73
Ölüm ve Kayıp Sorunları Yaşayan Aileler ve Çocukları.....	74
Dezavantajlı Ailelere Yönelik Yerel ve Uluslararası Düzeydeki Projeler	76
Sonuç	78
Kaynakça.....	80
5.BÖLÜM-Üniversite Öğrencilerinin Cinsellik Ve Cinsel Sağlıkla İlgili Bilgi Düzeylerinin Değerlendirilmesi.....	85
Doç. Dr. Arzu Önal SÖNMEZ	85
Giriş	87
Cinsellik ve Cinsel Sağlık Kavramları	87
Cinsellik ve Cinsel Sağlık Hakları.....	89
Türkiye'de Cinsellik ve Cinsel Sağlık Hakları Üniversite Öğrencilerinin Cinsellik ve Cinsel Sağlık Bilgi Düzeyleri.....	90
Cinsel Eğitimin Önemi ve İhtiyacı	90
Risk Faktörleri.....	92
Sonuç ve Öneriler.....	93
Özet.....	94
Kaynakça.....	97
6.BÖLÜM-Çocuklara Yönelik Koruyucu Sosyal Çalışma Modellerinde Uzmanlaşma: En Az Hata Ve En Az Gecikme İle Reaksiyon Gösterme	99
Dr. Öğr. Üyesi Özden TURGUT	99
Giriş	101
Çocuklara yönelik koruyucu sosyal çalışmada uzmanlaşma gerekli midir?.....	101
Konu ile ilgili alan yazının incelenmesi	101
Ulaşılan bulgular	102
Sonuç ve Tartışma.....	104
Özet.....	107

Kaynaklar	109
7.BÖLÜM-Çocuklar İçin Kentleri Dostça Şekillendirme: Ayrancı Mahallesi Salih Alptekin İlköğretim Okulu Ve Yakın Çevresi Örneği	111
Arş. Gör. Tuba Gizem AYDOĞAN-Prof. Dr. Emine Figen DİLEK	111
Giriş	113
Çocuk Dostu Kent Ölçütleri	114
Materyal ve Yöntem.....	115
Bulgular.....	115
Sonuç ve Öneriler.....	123
Özet.....	130
Kaynaklar	132
8.BÖLÜM-Ekolojik Tasarım Yaklaşımı Çerçevesinde Okul Mekân Tasarımı	133
Dr. Öğr. Üyesi Özlem KURT ÇAVUŞ.....	133
Giriş	135
Ekolojik Mimarlık Yaklaşımı.....	135
Ekolojik Mimarlık ile Ortak Temalara Sahip Eğitim Yaklaşımları ..	136
Yöntem.....	138
Bulgular.....	139
Tartışma ve Sonuç.....	140
Özet.....	141
Kaynakça.....	144
9.BÖLÜM-Çocuklara Türk Kültürünün Aktarılmasında Animasyonların Yeri: Rafadan Tayfa Dehliz Macerası Örneği .147	147
Öğr. Gör. İlksen ALVEROĞLU-Prof. Dr. Hicran Hanım HALAÇ.....	147
Giriş	146
Çizgi Filmlerin Kültür Aktarımında Yeri ve Önemi.....	150
Yöntem.....	151
Bulgular.....	152
Özet.....	160
Kaynakça	162

ÖNSÖZ

Geleceğe güvenle bakabilmek için, çocukları merkeze alan bir toplum kurgulamak ve şartları bu kurguya göre düzenlemek gerekmektedir. Bu bakış açısı, çocuk gelişimi ve eğitimi meselesini, bütün paydaşlarca topyekûn ele almayı, toplumun tümünü işe koşacak bir insanlık meselesi olarak kabul etmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu zorunluluk ise, çağın gereklerine cevap verebilecek, aynı zamanda geleceğin öğrenen örgütlerini oluşturabilecek değişim ve gelişmelere oryantasyonu önemseyen, 21. yüzyıl becerileri ile donatılmış her yönüyle sağlıklı bireyler yetiştirmeyi evrensel düzeyde ele almayı gerektirmektedir.

Çocuk gelişimi meselesi evrensel düzeyde bir insanlık meselesi olarak ele alındığında çocuklarımızın, kendisiyle barışık, mutlu, başarılı, özgür, sağlıklı ve evrene artı bir değer katacak şekilde yetiştirilmelerini sağlayacak yaşam koşullarının oluşturulması için çaba gösterilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu durum, bütün önyargılardan uzak durarak, çocukların yararları ve çıkarları gözetilerek yeni bir eğitim sistemi ve yeni bir dünya düzeni kurgulamamızı gerekli kılmaktadır. Günümüz dünyasındaki çocukların içinde buldukları koşullar göz önüne alındığında, bu konuda yapılan çalışmaların çok yüzeysel kaldığı görülmektedir. Bu nedenle, eğitim sistemlerinin özellikle de erken çocukluk dönemi eğitim sistemlerinin ve çocuk gelişim süreçlerinin bütüncül bir yaklaşımla yeniden sorgulanmasını kaçınılmaz bir gereklilik olarak karşımıza çıkarmaktadır.

Bu kitap, böyle bir sorgulamadan hareketle hazırlanmıştır. İKSAD işbirliğiyle kongre temelinde çıktığımız yolun sonunda “çocuk” temalı çalışmaları multi-disipliner anlayışla bir araya getirerek, “çocuk” meselesini merkeze alan bir anlayışın yerleşmesine katkı sağlamak amacıyla bu kitabı hazırladık. Evrene artı değerler üretecek sağlıklı çocukların yetiştirilmelerini sağlamaya destek vermek amacıyla hazırlanan bu eserin ortaya çıkmasında emeği olan tüm bölüm yazarlarımıza ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Kitabın yayınlanmasında desteklerini esirgemeyen başta Sefa Salih Bildirici olmak üzere İKSAD ailesine de ayrıca teşekkür ediyorum. Çocuk çalışmalarına gönül verenlere faydalı olması ümidiyle...

31.07.2024/ İstanbul

Editör

Doç. Dr. Celal GÜLŞEN

1. BÖLÜM

ÇOCUK GELİŞİMİNDE DOĞA BİLİNCİ EĞİTİMİ

Doç. Dr. Celal GÜLŞEN

İstanbul Beykent Üniversitesi-Sağlık Bilimleri Fakültesi,
Çocuk Gelişimi Bölümü, İstanbul

Eposta: celalgulsen@gmail.com, **ORCID:** 0000-0003-3929-9954

İrem AKÇAY

İstanbul Beykent Üniversitesi-Sağlık Bilimleri Fakültesi,
Çocuk Gelişimi Bölümü-İstanbul

Eposta: iremakcay853@gmail.com, **ORCID:** 0009-0008-9420-355X

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.13351236>

GİRİŞ

Günümüz dünyasında her alanda olduğu gibi teknoloji alanındaki gelişmeler, metropol kent düzenleri ve aile yapılarındaki değişimler, çocukların yaşam alanlarını her geçen gün biraz daha sınırlamaktadır. Bu sınırlama, çocukların yaşam alanlarını daraltarak daha çok betonlaşmış alanlarda daha fazla bireyselleşmiş tekdüze yaşam konseptlerinin, yaşamın bir parçası haline gelmesine neden olmaktadır. Bu durum ise, çocukların gelişim alanları üzerinde olumsuz etkiler oluşturmakta ve istenmeyen sonuçlara yol açabilmektedir. Çünkü doğası gereği çocukların sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi için hareket etmesi, koşup oynaması, oyunlar yoluyla sosyalleşmesi, hayatı keşfetmesi, doğayla iç içe olarak oyunlar oynayıp bol oksijen alması gerekmektedir. Ancak apartman dairesine sıkışan çocukların bu gerekliliği karşılamaları her geçen gün biraz daha zorlaşmakta ve çocukların daha sağlıklı ortamlarda yaşamaları söz konusu olmaktadır. Çocuklara sağlıklı doğal ortamlarda yaşama fırsatları sunabilecek mekânların olmayışı ya da yeterli düzeyde olmayışı, çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimlerine olumsuz şekilde yansımaktadır. Bu olumsuz yansımaları ortadan kaldırmak ya da azaltmak için veliler ve yöneticiler çeşitli arayışlar içine girmektedir. Bu arayışların en etkili çıkış yollarından birisi de okul öncesi eğitim kurumları olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle velilerin, erken çocukluk eğitimi döneminde değişen olumsuz yaşam şartları karşısında çocuklarının daha doğal ortamlarda, daha sosyal bir şekilde gelişimlerini sağlamak adına, özellikle doğa eğitimine önem veren eğitim kurumları arayışları içerisine girdikleri bilinmektedir (Gbdmagazine, 2024; Gülşen, 2023; Öztürk ve Bayrak, 2017: 26).

Erken çocukluk eğitimi anne karnında başlamaktadır. Bu eğitimin örgün eğitim kurumlarında düzenlenmesi ise şartlara göre bebeklik döneminden başlayarak 6 yaşına kadar devam etmektedir. *Erken çocukluk dönemindeki*¹ çocukların eğitim ihtiyaçları, Türkiye’de okulöncesi eğitim kurumları olarak kabul edilen kreşler, anaokulları ve anasınıflarında kamu ve özel sektör tarafından karşılanmaktadır. Çocukların profesyonel anlamda planlı ve istendik

¹NOT: Türkiye’de “erken çocukluk dönemi”, çoğu zamanda ve mekânda çok doğru bir yaklaşım olmasa da “okulöncesi dönem” olarak kabul edilmekte ve adlandırılmaktadır. Bu nedenle kitabın buradan sonraki bölümlerinde cümlelerin akışına göre bazı yerlerde “erken çocukluk dönemi”, bazı yerlerde de “okulöncesi dönem” kavramları kullanılmıştır.

düzeyde eğitime başlandığı yerler olan özellikle anaokulları ve anasınıflarında, yalnızca sözel olarak değil, görsel ve uygulamalı eğitimlere de yer verilmektedir. Bu eğitimler içerisinde yeterli düzeyde olmasa da doğa eğitimlerine de yer verildiği görülmektedir. Değişen ve gelişen şartlar, doğa eğitimine ağırlık veren erken çocukluk eğitimi modellerine önem verilmesini gerekli kılmaktadır. Bu gereklilikten dolayıdır ki son zamanlarda özellikle ekolojik okul tasarımları ön plana çıkmakta ve birçok okul doğayla barışık ekolojik eğitim modellerini ve okul tasarımlarını benimsemeye başlamaktadır (Gbdmagazine, 2024, Öztürk ve Bayrak, 2017: 26).

1. ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİ EĞİTİMİNDE DOĞA BİLİNCİ

Erken çocukluk dönemi, çocukluktan yetişkinliğe doğru taşınacak olan bazı tutum ve davranışların belirlenmesi nedeniyle kritik bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukların, erken yaşlarda kendisiyle, çevresiyle, doğayla yaşadığı olumlu deneyimler, büyük oranda dünyayı değerlendirme biçimini de etkilemekte ve değerler eğitiminin bir parçası olan doğal bilincine sahip bireylerin yetiştirilmesine de zemin hazırlamaktadır. Bu yüzden yaşanabilir bir çevre bilincine sahip, ekolojik dengeyi koruyup gözetecek bireyler yetiştirmek için doğa eğitimine önem verilmesi, erken çocukluk dönemi eğitim sürecinin en önemli işlevlerinden birisi olarak görülmektedir (Çavuş, 2024; Köşker, 2019: 295).

Doğa eğitimi, bireylerin çevreye ve doğaya karşı olan sorumluluklarını kavramasını, çevrenin korunması sürecinde toplumdaki iş birliğinin önemini anlamasını, bireylerin sosyalleşerek sosyal uyum sağlamasını, duygularının farkına vararak açıklayabilmelerini ve çevreyi koruma değer anlayışı gelişmiş bireyler yetiştirmeyi kapsamaktadır (Arıkan vd. 2022: 98; Gülşen, 2017). Doğaya yönelik ekolojik bilincin geliştirilmesinde eğitimin rolü oldukça büyüktür. Erken çocukluk döneminde, çocukları hem toplumsal yaşama hazırlamak, hem de doğaya ilişkin eğitim vermek, çoğunlukla erken çocukluk dönemi eğitim kurumları olan anaokulları ve anasınıfları tarafından sağlanmaktadır (Çavuş, 2024, Yağlıkara, 2006). Okulöncesi eğitim kurumları, çocukların fiziksel, sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimlerinin verimli ve sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesini amaçlamaktadır. Bu dönemde, gelişimsel özellikleri sebebiyle oldukça kuşkulu ve meraklı olan çocuklar, çevreleri hakkında sorular sorarak çevreyi keşfetmeye çalışmaktadırlar. Bu kapsamda

sınıflarda eğitim öğretim etkinliklerinde zaman yönetimine dikkat edilerek, sınıf içi ve dışı etkinliklerde çocukların eğitiminde doğa bilinciyle ilgili sorgulama ve düşünme becerilerini geliştirici uygulamalara da yer verilmelidir (Gülşen, 2022). Felsefe eğitimi(P4C) yaklaşımıyla yapılabilecek uygulamalarla çocukların meraklarını arttırıcı çalışmalar yapılabilir. Böylece çocukların çevre ve doğa ile ilgili yeterli bilgi edinebilmeleri, edindikleri bilgilerle etkinlikler gerçekleştirip yaparak yaşayarak öğrenme yoluyla olumlu davranışlar geliştirebilmeleri sağlanabilir (Kanat vd. 2023: 23; P4c, 2024). Böyle bir çalışma ile çocukların doğayla iç içe yaşayarak öğrenmesi ve gelecek yaşantıları için doğa bilincine sahip bireyler olarak hazırlanmaları desteklenebilir. Erken çocukluk dönemi yaşantılarındaki öğretiler, gelecek yaşantı dönemleri için büyük önem arz etmektedirler (Gbdmagazine, 2024, Öztürk ve Bayrak, 2017: 26). Bu nedendir ki doğa eğitimini benimseyen eğitim kurumlarında, okul tasarımları da doğayla iç içe olan okul tasarımlarına doğru evrilmektedir. Son zamanlarda özellikle metropol kent düzenleri ve aile yapılarındaki değişimlere bağlı olarak çocukların yaşam alanlarındaki daralmanın oluşturduğu sıkıntıları telafi edecek ekolojik okul tasarımları ön plana çıkmaktadır. Farklı eğitim modelleri anlayışıyla birçok okul, doğayla barışık ekolojik okul tasarımlarını benimsemeye başlamaktadır. Çoğu eğitimcinin göz ardı ettiği “okul estetiği” anlayışlarını değiştirip, yeni formatlarla yeniden kurgulayarak ekolojik mimariyle okul tasarımlarına yönelmektedirler.

Uygulamalı ve görsel eğitimler, çocukların zihninde daha iyi yer edinmekte ve bu öğretiler davranışlara daha kolay dönüşebilmektedirler. Davranışa dönüşen öğretiler ise, çocuğun sağlıklı bir gelişme göstermesinde ve ileriki yaşlarındaki kişilik gelişiminde büyük rol oynamaktadır. Bu nedenle çocuklarda doğa eğitimi çok önemli görülmektedir. Erken çocukluk döneminde doğa eğitimi, çocuğunun ailesinde başlamalı ve okullarda verilen eğitim ile desteklenip, geliştirilmelidir. Çocukları ağaçlandırma çalışmalarına katılmasını sağlamak, doğa ve çevre ile ilgili yapılan sosyal etkinliklere götürmek, çocukları fidan dikerek, diktikleri fidanları sahiplenmelerini sağlamak, onların çevre ve ağaç hakkında daha duyarlı olmalarını sağlayacaktır (Akçay vd. 2017: 4). Bu şekilde yapılan uygulamalarla çocukların, doğa ile ilgili konularda meraklılık, açık fikirlilik ve kuşkuculuk gibi bilimsel tutumlar kazanması da desteklenmiş olacaktır (Öztürk ve Bayrak, 2017: 26).

Okul öncesi dönemde doğa eğitiminin önemine değinen kaynaklar bunu iki önemli dayanak ile desteklemektedirler. İlki çocukların bilişsel, fiziksel, sosyal duygusal gelişimlerinde doğal ortamlarda edinilen deneyimlerin gerekliliğidir. İkincisi ise doğaya saygı ve doğayı koruma alışkanlık ve becerilerinin erken çocukluk döneminde edinilmesi halinde kalıcılığının artmasıdır (Temiz, 2022: 127). Doğa eğitiminin önemsenmesi durumunda alternatif eğitim uygulamaları devreye girmekte ve ekolojik değerlerin gözetildiği okul mimarileri ön plana çıkmakta ve bu konuda akademik çalışmalar yapılmaktadır (Alzubairy, 2023; Gbdmagazine, 2024; Kurt, 2016; Samnezhadi, 2018;).

Ekolojik yaklaşımın benimsendiği, doğa eğitimine ağırlık veren eğitim anlayışlarının benimsendiği okul yapılarında, çocuk ve çevre merkezli mimari yaklaşımların ön plana çıktığı görülmektedir. İlgili alanyazında ekoloji ile ilgili terimlere 19.yüzyıldan itibaren rastlamaktayız (Bozdoğan, 2003; Güvenç, 2008). Ekolojik yaklaşımları, mimari tasarım parametresi olarak öne çıkaran uygulamalar ise, genel olarak ekolojik tasarım kavramıyla açıklanmaktadır. Ekolojik değerleri tasarım ilkesi olarak benimseyen bir mimarlık yaklaşımı şeklinde öne çıkan ekolojik mimarlık anlayışı, doğa ve çevreye duyarlı mimari tasarımları ön plana çıkarmaktadır. Sürdürülebilir mimari ise, bir binanın tüm yaşam döngüsünü kapsadığından daha kapsayıcı farklı bir anlayış ile ekolojik mimari anlayışına ilave olarak çevresel nitelikleri, işlevsel nitelikleri, sosyal ve kültürel etkenleri, ekonomik etkenleri ve gelecekteki değeri gibi unsurları da dikkate alarak mimari tasarımlarını ön plana çıkarmaktadır (Liao, vd., 2022).

Okulöncesi eğitimde çevre ve doğa bilinci çocuklara kazandırılması gereken önemli tutumlardandır (Yağlıkara, 2006). Okulöncesi dönemden itibaren çocuklara sistemli ve planlı bir şekilde doğaya yönelik eğitimler vererek, doğa bilinci kazandırılması konusunda farkındalık oluşturulması büyük önem arz etmektedir. Çocuklar görebildiği, dokunabildiği, duyabildiği, merak ettiği, gözlemleyebildiği ve test edebildiği bir ortamda, çok daha hızlı ve aktif bir öğrenme gerçekleştirebilmektedirler. Bu yüzden daha yaşamın ilk yıllarından itibaren çocuk ve doğa arasında ilişki kurulması, çocuğun fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimini desteklemekle birlikte çocukta doğaya yönelik farkındalık ve sevgi gelişmesini yönelik bilinç kazanmasını da sağlayarak doğa bilincinin temelini oluşturmaya zemin hazırlayacaktır (Kanat vd. 2023: 23).

Çocuklarda doğa bilincinin temeli ilk olarak aile içerisinde oluşmaya başlar ve daha sonra okulöncesi eğitim kurumlarında desteklenir. Doğa eğitiminin aile ve okul ortamında tutarlı ve doğru yaklaşımlarla eğitilmesi gerekmektedir. İlk başta çocuklar evde ebeveynlerinin yardımlarıyla doğayı tanımalı, çiçeklere dokunmalı, toprakla oynamalı, evlerinde çiçek veya hayvan bakmalarına yardım edilmeli, doğa belgeselleri izlemeli, park ve bahçelere götürülmelidir. Bu tür etkinlikler çocukların çevreyi ve doğayı tanımalarını sağlamakla birlikte çocuklarda doğa sevgisinin ve bilincinin gelişmesini sağlamaktadır.

2. ERKEN ÇOCUKLUK EĞİTİMİ DÖNEMİ ÇOCUKLARINDA DOĞA EĞİTİMİ

Doğa eğitimi, doğanın bütüncül bir şekilde anlamlandırılması, çocukların doğal ortamlarda doğayı tanımaları, doğanın sunduklarını eğitim konusu ve malzemesi olarak değerlendirmesine yönelik bir eğitim sürecidir. Doğa eğitimi sürecinde özellikle okul dışı öğretim etkinlikleri çocukların doğa ile bağlarını güçlendirecek ve doğa deneyimlerine fırsat vererek zengin yaşantılar yaşamalarını sağlayacaktır (Köşker, 2019: 216-217). Okulöncesi dönemden başlayarak hayvanlar, bitkiler ve çevre hakkında bilgi alan çocuklar, doğayı daha yakından tanıma olanağına sahip olmaktadır. Doğa eğitimine ilişkin yapılan geziler ve bu gezilerde yapılan çeşitli etkinlikler sayesinde çocuklar yaşayarak daha zengin bir öğrenme fırsatı bulmaktadırlar. Çocukların doğada edindikleri deneyimler, kazanılan bilgi ve beceriler, algılama biçimleri doğanın korunması ve doğa sevgisinin oluşması için temel oluşturmaktadır (Köşker, 2019: 217; Yağlıkara, 2006: 8).

Doğa etkinlikleri okulöncesi çocuklarının günlük yaşantısının büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Çocuklar doğa etkinlikleri aracılığı ile dünyayı tanımaya ve algılamaya başlarlar. Bu etkinlikler sayesinde birçok önemli kavram edinmekle birlikte, olumlu iletişim kurma becerileri ve sorun çözme becerileri gelişmektedir. Doğada yapılan etkinliklere bakıldığında, aşağıdaki detaylı açıklamalarda da görüleceği üzere oyun aracı olarak sıklıkla “*toprak*”, “*su*” ve “*bitkiler*”in kullanıldığı görülmektedir.

2.1. Toprak

Toprak, bebeklik dönemi sonrasında, çocuğun 24.ayından itibaren tüm yaşlardaki çocuklar için temel oyun malzemesi olarak kabul edilmektedir. Toprakla doğal ortamında veya kum havuzunda oynayan çocukların fiziksel, zihinsel becerilerinin geliştiği, problem çözme becerilerinin geliştiği, özgüvenlerinin arttığı, el becerilerinin geliştiği görülmektedir (Köşker, 2019: 217; Turgut ve Yılmaz: 2010: 1621; Yağlıkara, 2006:).

2.2. Su

Çocuklar su ile oldukça çeşitli oyunlar oynayabilirler. Okulöncesi dönemde su oyunları çocukların rahatlamasını, güven kazanmasını, eğlenmelerini, fiziksel, zihinsel, duygusal ve motor becerilerinin gelişmesini sağlamaktadır. 24. aydan itibaren su ile oynan oyunlar tüm yaşlar için temel oyun malzemesi olmakla birlikte çocukların su ile oynarken dikkatlerinin daha geç dağıldığı belirlenmiştir. Aynı zamanda çocuklar su ile oynarken fark etmeden bazı basit fizik kurallarını öğrenmektedirler. Örneğin maddenin farklı hallerinin olduğunu, sıvıların davranışlarının farklı olduğunu gözlemleyerek öğrenmektedirler (Köşker, 2019; 217; Turgut ve Yılmaz: 2010; Yağlıkara, 2006).

2.3. Bitkiler

Bitkiler çocukların kas ve duyu gelişimlerini destekleyerek zıplama, atlama, saklama, tırmanma gibi fiziksel becerilerini, koklama, dokunma, tatma gibi duyu becerilerinin gelişmesini destekleyen birer oyun aracı olarak ta kullanılabilir. Çocuklara, fidan dikimi yaptırarak, bitkilerin yapraklarını, çiçeklerini ve meyvelerini toplatarak, koklatarak, tatmalarını sağlayarak ve paylaşımlarını temin ederek bütün gelişim alanları desteklenebilir. Mevsimsel renk değişimleri, çiçeklenme, tomurcuklanma, tohum oluşturma ve yeniden çimlenme gözlem ve uygulamaları da, çocuğun merak duygusunu açığa çıkarmaktadır. Bu kapsamda P4C eğitimleri destekleyici uygulamalar olarak işe koşulabilmektedir. Bu tür uygulamalarla, aynı zamanda çocukların doğayı öğrenmesi, sebep sonuç ilişkisi kurabilmesi, yaşam döngüsünü kavrayabilmesi, keşfetmesi, gözlemlemesi ve yaşayarak öğrenmesi de sağlanmış olabilir. Bu sayede çocuklar, güneş, gölge, renk, güzel

koku gibi doğal ve ekolojik kavramları da yaşayarak öğrenmeleri sağlanacaktır (P4c, 2024; Temiz, 2022: 127; Turgut ve Yılmaz: 2010: 1621).

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Erken çocukluk dönemi çocuklarına doğa bilinci kazandırılmasına yönelik eğitim uygulamalarında, yeni okul estetiği anlayışıyla ekolojik okul tasarımlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Yeni okul mimarileri tasarlanırken çoğunlukla doğa ile iç içe okulların mimari tasarımına ağırlık verildiği, okulların daha yeşil çevre bilinciyle tasarlandığı görülmektedir. Şartları ve konumları sebebiyle ekolojik okul mimari tasarımlarına evrilemeyen okullarda ise, doğa eğitimi ağırlıklı uygulamalara yer verilmektedir.

Okulöncesi eğitim kurumlarında doğadan uzaklaşma yönünde değişen yaşam biçimlerinin negatif etkisini azaltmak adına, metropol kent düzenlerinin betonlaşmayla gelen bütün sıkıntılara rağmen ekolojik mimariye evrilemediklerinde, hepsi olmasa bile birçoğu ilgili paydaşlarıyla iş birliği yaparak, öğrencilerinde doğa bilincini geliştirmek için çeşitli etkinlikler düzenleyerek bu konuda eğitimler vermeye gayret göstermektedirler. Okulöncesi eğitim kurumlarının, çocukların doğal yaşamı tanımaları için doğa ve çevre eğitimi konusunda değişiklik etkinlikler yaparak, çocuk gelişimi ilkelerine uygun bir şekilde daha sağlıklı bir gelişim göstermeleri için çaba göstermeleri olumlu olarak karşılanmaktadır.

Çocuk gelişim ilkeleri dikkate alındığında betonlaşmış alanlarda çocukların yaşam alanlarının daralarak, daha fazla bireyselleşmiş tekdüze yaşam konseptlerini yaşam biçimi haline getirmelerini önlemek gerekmektedir. Çünkü, doğa bilinci gelişmemiş çocukların ilerleyen yaşlarında birçok alanda sıkıntı yaşamaları ve çevre konusunda istenmeyen davranış ve kişilik geliştirmeleri olası bir durum olarak kabul edilmektedir. Sağlıklı bir kişilik oluşturulabilmesi için çocukların erken çocukluk döneminde doğası gereği doğal çevre ortamlarında hareket etmesi, koşup oynaması, oyunlar yoluyla sosyalleşmesi, hayatı keşfetmesi, doğayla iç içe oyunlar oynayıp bol oksijen alması gerekmektedir.

Şehirlerde apartman dairesine sıkışan çocukların bu gerekliliği karşılamaları her geçen gün biraz daha zorlaşmakta ve çocukların doğadan uzaklaşarak daha sağlıksız ortamlarda yaşamaları söz konusu olmaktadır. Plansız şehirleşmenin bir sonucu olarak oluşan betonlaşma, çocukların sağlıklı

doğal ortamlarda ve mekânlarda yaşama fırsatlarını kısıtlamaktadır. Bu olumsuz yansımaları ortadan kaldırmak ya da azaltmak için veliler, özellikle erken çocukluk eğitimi döneminde, çocuklarının daha ekolojik ve doğal ortamlarda, daha sosyal bir şekilde gelişimlerini sağlamak adına, özellikle doğa eğitimine önem veren eğitim kurumları arayışları içerisinde girmektedirler.

Çocuklarda doğa bilincini geliştirmek adına özellikle erken çocukluk dönemi eğitimlerinin verildiği eğitim kurumlarının açılması yönündeki kriterlerde değişikliğe gidilmesi, okul tasarımlarında mutlaka ekolojik yapıyı gözetici mimari tasarımlara önem verilmesi konusunda mevzuat değişikliğine gidilmesi gerekmektedir. Ayrıca erken çocukluk eğitimi müfredatlarında da bu konuda düzenlemeler yapılarak, doğa bilincini geliştirmeye yönelik etkinlikler yapılması özendirilmelidir. Erken çocukluk eğitimi kurumlarının, çocukların, doğa bilinci eğitimi dâhil, daha sağlıklı kişilik gelişimlerini sağlamak adına, açılış ve işleyiş kriterleri gözden geçirilmelidir. Bu kapsamda her bir erken çocukluk eğitimi kurumunun ilgili yükseköğretim kurumlarıyla iş birliği yapması ve her kurumun alan uzmanı bir akademik danışmanla çalışması sağlanmalıdır.

ÖZET

Erken çocukluk dönemi, çocukluktan yetişkinliğe doğru taşınacak olan bazı tutum ve davranışların belirlenmesi nedeniyle kritik bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukların, erken yaşlarda kendisiyle, çevresiyle, doğayla yaşadığı olumlu deneyimler, büyük oranda dünyayı değerlendirme biçimini de etkilemekte ve doğal bilince sahip bireylerin yetiştirilmesine zemin hazırlamaktadır. Bu yüzden yaşanabilir bir çevre bilincine sahip, ekolojik dengeyi koruyup gözetecek bireyler yetiştirmek için doğa eğitimine önem verilmesi, erken çocukluk dönemi eğitim sürecinin en önemli işlevlerinden birisi olarak görülmektedir. Erken çocukluk dönemi çocuklarına doğa bilinci kazandırılmasına yönelik eğitim uygulamalarında, yeni okul estetiği anlayışıyla ekolojik okul tasarımlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Yeni okul mimarileri tasarlanırken çoğunlukla doğa ile iç içe okulların mimari tasarımına ağırlık verildiği, okulların daha yeşil çevre bilinciyle tasarlandığı görülmektedir. Şartları ve konumları sebebiyle ekolojik okul mimari tasarımlarına evrilemeyen okullarda ise, doğa eğitimi ağırlıklı uygulamalara yer verilmektedir.

Çocuklarda doğa bilincini geliştirmek adına özellikle erken çocukluk dönemi eğitimlerinin verildiği eğitim kurumlarının açılması yönündeki kriterlerde değişikliğe gidilmesi, okul tasarımlarında mutlaka ekolojik yapıyı gözetici mimari tasarımlara önem verilmesi konusunda mevzuat değişikliğine gidilmesi gerekmektedir. Ayrıca erken çocukluk eğitimi müfredatlarında da bu konuda düzenlemeler yapılarak, doğa bilincini geliştirmeye yönelik etkinlikler yapılması özendirilmelidir. Erken çocukluk eğitimi kurumlarının, çocukların, doğa bilinci eğitimi dâhil, daha sağlıklı kişilik gelişimlerini sağlamak adına, açılış ve işleyiş kriterleri gözden geçirilmelidir. Bu kapsamda her bir erken çocukluk eğitimi kurumunun ilgili yükseköğretim kurumlarıyla iş birliği yapması ve her kurumun alan uzmanı bir akademik danışmanla çalışması sağlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Ekolojik Okullar. , Okul Estetiği, Doğa Sevgisi, Çevre Eğitimi, Erken Çocukluk, Okulöncesi Eğitim

NATURE CONSCIOUSNESS EDUCATION IN CHILD DEVELOPMENT ABSTRACT

Early childhood is a critical period due to the determination of certain attitudes and behaviors that will be carried from childhood to adulthood. The positive experiences that children have with themselves, their environment and nature at an early age largely affect the way they evaluate the world and pave the way for the development of individuals with natural awareness. Therefore, giving importance to nature education is seen as one of the most important functions of the early childhood education process in order to raise individuals who have a livable environmental awareness and who will protect and observe the ecological balance. In educational practices aimed at providing nature awareness to early childhood children, it is seen that ecological school designs come to the fore with the new school aesthetics approach. When designing new school architectures, it is seen that emphasis is mostly given to the architectural design of schools that are intertwined with nature, and that schools are designed with a greener environmental awareness. In schools that cannot evolve into ecological school architectural designs due to their conditions and locations, applications that focus on nature education are used. In order to develop nature awareness in children, it is necessary to change the criteria for opening

educational institutions, especially those providing early childhood education, and to make changes in legislation to emphasize architectural designs that absolutely protect the ecological structure in school designs. In addition, arrangements should be made in early childhood education curricula on this issue, and activities aimed at developing nature awareness should be encouraged. The opening and operation criteria of early childhood education institutions should be reviewed in order to ensure healthier personality development of children, including nature awareness education. In this context, each early childhood education institution should cooperate with the relevant higher education institutions and each institution should work with an academic advisor who is an expert in the field. Keywords: Ecological Schools. , School Aesthetics, Love of Nature, Environmental Education, Early Childhood, Preschool Education

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Akçay, Nilüfer Okur. Halmatov, Medera. Ekin, Samet. (2017). Okul Öncesi Öğretmeni Adaylarının Ağaç ve Çevreye Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2017, (13), 1-18.
- Alzubairy, Ebtehal. (2023). *Okul öncesi alternatif eğitim modellerinin program hedeflerinin karşılanmasında mekânsal tasarım çözümlerinin etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Arıkan, Alaattin. Aladağ, Elif. Özenoğlu, Hatice. (2022). Doğa Eğitimi Etkinliklerinin Öğrencilerin Akademik Başarılarına, Sosyal Becerilerine ve Bilimsel Bilgiye Yönelik Görüşlerine Etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2022 (56), 97-121.
- Çavuş, Özlem Kurt. (2024). Çocuk Mekân Algısının Farklı Kentsel Çevrelerdeki Okul Mekânları Üzerinden Çocuk Çizimleri Yoluyla Okunması. *EKSEN Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 5(1), 52-69.
- Gbdmagazine. (2024). 14 Examples of Sustainable School Design. <https://gbdmagazine.com/sustainable-school-design/>. (ET:28.07.2024)
- Gülşen, Celal. (2023). Çocuk Araştırmaları (Ed. Celal GÜLŞEN) içinde "Çocuk ve Oyun-1.bölüm. s:1-16". Ankara. Eğiten Yayıncılık..
- Gülşen, Celal. (2022). Kuram ve Uygulamada Sınıf Yönetimi (6.Baskı). (Editör: Celal GÜLŞEN) içinde "*Sınıfta Zaman Yönetimi- 4.Bölüm*, s:101-128". Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gülşen, Celal. (2017). "Öğretmen Adaylarının Bireysel Değerler Yönetimi Hakkındaki Görüşleri". *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2017 (11), 57-71. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/igdirsosbilder/issue/66816/1044912>
- Güvenç, Banu. (2008). *Sürdürülebilirlik bağlamında ekolojik tasarım prensiplerinin mimaride uygulanabilirliğinin irdelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kanat, Meryem Hayır; Dağlı, Ümmühan Yeşil ve Dalfidan, Seyha. (2023). Erken Çocukluk Döneminde Doğa Farkındalığı. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*. 2023 (20), 22-38.

- Köşker, Nilüfer. (2019). Okulöncesi Çocuklarında Doğa Algısı. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 19 (1), 294-308.
- Kurt, Özlem. (2016). *İlkokul mekanlarının çocuk gelişimi ve mekan algısına etkilerinin değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi.
- Liao, Chin-Wen, Lin, Jen-Hui and Chen, Tzu-Wen. (2022). Research on a framework for sustainable campus eco-architecture selection: taking a Taiwan high school as an example. *Sustainability*, 14 (10), 6265.
- Öztürk, Aslıhan ve Bayrak, Deniz. (2017). Anaokullarındaki Doğal Mekân ve Materyallerin Çocuk Gelişimindeki Yeri. *Social Sciences*, 12 (1), 25-36.
- P4c. (2024). “Çocuklar İçin Felsefe (P4C) Nedir?” <https://www.p4c.com.tr/p4c/cocuklar-icin-felsefe/cocuklar-icin-felsefe-nedir/>
- Temiz, Zeynep. (2022). Ağaçların Sosyal-Duygusal Hayatımızdaki Yeri ve Eğitim İçeriği Olarak Kullanılması. Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi. 39 (1), 127-151.
- Turgut, Hilal. Yılmaz, Sevgi. (2010). Ekolojik Temelli Çocuk Oyun Alanlarının Oluşturulması. 3. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi. 4 (4), 1618-1630.
- Yağlıkara, Songül. (2006). Okulöncesi Dönem Çocuklarına Çevre Bilinci Kazandırmada Fen ve Doğa Etkinliklerinin Etkileri Konusunda Öğretmen Görüşleri. Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

2. BÖLÜM

ÇOCUK GELİŞİMİNDE İHMAL VE İSTİSMAR

Doç. Dr. Celal GÜLŞEN

İstanbul Beykent Üniversitesi-Sağlık Bilimleri Fakültesi,
Çocuk Gelişimi Bölümü, İstanbul

Eposta: celalgulsen@gmail.com, **ORCID:**0000-0003-3929-9954

Makbule ALTUNPUL

İstanbul Beykent Üniversitesi-Sağlık Bilimleri Fakültesi,
Çocuk Gelişimi Bölümü, İstanbul

Eposta: makbule.altunpul@gmail.com- **ORCID:**0009-0008-7650-6354-

Arş. Gör. Bahar ÖZKAN

İstanbul Beykent Üniversitesi-Sağlık Bilimleri Fakültesi,
Çocuk Gelişimi Bölümü, İstanbul

Eposta: baharozkaann@gmail.com - **ORCID:** 0009-0007-7987-4868

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.13351245>

GİRİŞ

Çocuk ihmali ve istismarı genel olarak, başta anne-baba olmak üzere çocuğun bakımı, sağlığı ve korunmasından sorumlu olan kişiler ile diğer yetişkin kişilerin yaptığı ya da yapmayı savsakladığı eylemler sonucunda çocuğun her türlü fiziksel, ruhsal, cinsel ya da sosyal açıdan zarar görmesi, sağlık ve güvenliğinin tehlikeye düşmesi, gelişiminin zedelenmesi, çocuğa kötü muamelede bulunulması olarak tanımlanabilir (Bağdaş vd, 2018; Gilbert ve ark., 2004, Mc Donald, 2007; Orgm, 2018; Who, 1999). Çocuğa uygulanan kötü muamele, çok ciddi bir sorundur ve dünyanın her yerinde görülmektedir. Kötü muamele, muamelenin şekli, çocuğun cinsiyeti, coğrafi bölge, kültürel değer yargıları ve diğer birçok faktöre bağlı olarak değişmekle birlikte birçok çocuğu etkilemektedir. Dünya genelindeki çocukların yaklaşık %35'inin ihmal ve istismara konu olan kötü muameleye maruz kaldığı tahmin edilmektedir. Bu oran çok büyük bir orandır ve 3 çocuktan birinin ihmal ve istismara uğradığı anlamına gelmektedir (Gilbert ve ark., 2004; Gülşen, 2017; Orgm, 2018)

Çocuk ihmali ve istismarının bu kadar büyük oranlarda konuşulduğu bir ortamda, çocuklara uygulanan bu kötü muamele konusunda ilgili kesimlerin duyarlı olmasının sağlanması, duyarlı olanların ise duyarlılık seviyelerinin artırılmasının sağlanması açısından çocuk ihmali ve istismarı konusunun araştırılması önemli görülmüştür.

1. ÇOCUK İHMALİ VE İSTİSMARI

Çocuk ihmali; bir çocuğun sağlık, eğitim, beslenme, barınma, duygusal gelişim gibi farklı alanlardaki gereksinimlerinin sağlanmasında oluşan yetersizlik durumudur. Çocuk istismarı ise, çocuklara bakıp gözetmek ve eğitmekle görevli olan anne-baba ve diğer kişiler ya da yabancılar tarafından, çocuklara, beden ve/veya psikolojik sağlıklarına zarar verecek, sosyal gelişimlerini engelleyecek biçimde uygulanan tüm fiziksel, duygusal ya da cinsel tutumlar olarak tanımlanmaktadır (Aksoy vd, 2024; Mc Donald, 2007, Who, 1999; Uğurlu ve Gülsen, 2014; Yaşar ve Şenol, 2015).

Çocuk ihmali, çocukların fiziksel (yeme, içme, giyinme vb) veya psikolojik ihtiyaçlarının (sevgi, saygı, ilgi, ait olma, ilgi vb) çocuğu etkileyecek bir şekilde uzun süreli olarak karşılanmamasına bağlı olarak çocukların sağlıklarında ve/veya gelişimlerinde ciddi sıkıntılar ortaya çıkması, çocukların fiziksel ve duygusal olarak bu durumdan etkilenmesi durumu olarak kabul

edilmektedir. Çocuk istismarı ise, genel olarak toplum tarafından ya da toplumdaki yetişkin bireyler tarafından çocuklara yöneltilen, kasıtlı ya da kasıtlı olmayan, çocuklara hasar verici olarak nitelendirilen, çocuğun sağlıklı gelişimini engelleyen ya da sağlıklı gelişimini kısıtlayan, çocukları fiziksel, duygusal ve cinsel olarak etkileyen eylemlerin tümü olarak kabul edilmektedir (Aksoy vd, 2024; Yaşar ve Şenol, 2015: 1, Who, 1999).

Çocuk ihmal ve istismarı konusu çoğu zaman birlikte anılmakta ve zaman zaman ayırt etme konusunda karmaşa yaşanabilmektedir. Bazı durumlarda iç içe geçmiş kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk istismarının olduğu çoğu durumda, çocuk ihmalinden de söz edilmektedir. Ancak çocuk ihmalinin olduğu her durumda, çocuk istismarından söz etmek mümkün olmamaktadır. Çocukların ihmale uğrama oranları, istismara uğrama oranlarına göre yaklaşık 10-15 kat daha fazladır. Bütün kültürlerde, sosyal sınıflarda ve ırklarda çocuk ihmal ve istismarı görülmekle birlikte, özellikle sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan coğrafi bölgelerde yaşayan çocuklarda, çocuk ihmal ve istismarının görülme oranının daha yüksek olduğu bilinmektedir (Bağdaş vd., 2018).

İhmal ve istismarın incelendiği çalışmalarda, yapılan araştırmanın bakış açısına göre, ihmal ve istismarın psikolojik, biyolojik ve sosyolojik alanlara göre farklı nedenlerinin olduğu belirtilmektedir. Tüm nedenler bir arada ele alındığında çocuk ihmal ve istismarının, genellikle ailenin yaşam stresi ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Ailedeki ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel stres kaynakları iç ve dış stres kaynakları olarak değerlendirilmekte ve bu stres kaynaklarının çocukların ihmal ve istismara uğramasında etkili faktörler olduğu bilinmektedir (Aktay, 2020: 175).

İhmal ve istismara, ailede ve çocukta bazı risk etmenlerinin görülmesi durumunda daha sık karşılaşılabilmektedir. Aile ile ilgili risk etmenleri olarak anne-babanın yaşının genç olması, anne-babanın geçmişlerinde istismar ve reddedilme yaşamış olmaları, anne-babanın birinde ya da her ikisinde özgün kişilik bozuklukları olması, ailenin sosyoekonomik olarak düzey düşüklüğü sayılabilir. Anne ya da babanın olmaması da ihmal ve istismarla ilgili ailevi risk faktörü olarak sayılabilir. Çocuklarla ilgili risk faktörleri olarak ise, çocukların akut ya da kronik fiziksel ya da mental hastalığının olması, bebek iken yenidoğan döneminde tedavi amacıyla uzun süre hastanede yatırılması, anneye aşırı bağımlılık görülmesi, hiperaktif ya da üvey çocuk olunması gibi faktörler

de çocuklar için yüksek riskli faktörler olarak kabul edilmektedir. Ayrıca ailedeki çocuk sayısının fazla olması, evde şiddet uygulanması, eşlerden birinin diğerinden şiddet görmesi/dayak yemesi anne-babaların, özellikle de annelerin, çocuklarına fiziksel ihmal/istismar davranışında bulunmalarında etkileyici faktörler olarak ön plana çıktığı bilinmektedir (Bağdaş vd, 2018).

İhmal ve istismara uğrayan çocuklar önemli bir risk altında bulunmaktadır. İhmal ve istismara uğran çocuklar, hem fiziksel olarak zarar görmekte hem de psikolojik ve sosyal travmalar yaşayabilmektedirler. Aynı zamanda bu çocukların büyüme ve sağlıklı beden gelişimlerinde de olumsuz yansımalar görülmektedir. İhmal ve istismara dayalı kötü muamele kaynaklı sıkıntılar, ihmal ve istismarın özelliğine ve şiddetine göre çocuklarda farklı derecelerde fiziksel, sosyal-duygusal ve psikolojik yönden travmatik semptomların görülmesine neden olabilmektedir. Ailelerinden şiddet gören çocuklarda bir tür post-travmatik stres bozukluğu olarak tanımlanabilecek bazı fiziksel semptomlar, daha fazla görülebilmektedir. Fiziksel ihmal ve istismara maruz kalan çocuklar, diğer ihmal ve istismar türlerine göre yakın ilişkiler kurmakta daha fazla zorluk çekmektedirler. Buna bağlı olarak ta duygusal yoğunluğu az, öfke ve istismar içeren ilişkiler kurmaktadır. İstismara uğrayan çocuklarda yüksek oranda davranış bozuklukları ve karşı olma-karşı gelme bozuklukları gözlenebilmektedir. Çocukluk çağında yaşanan ihmal ve istismarlar, çocuklarda değersizlik ve suçluluk duygularının da ortaya çıkmasına neden olarak, çocuklarda depresyona sebep olmaktadır (Aktay, 2020; Bağdaş vd, 2018).

Cinsel istismara maruz kalan çocuklarda, istismar sonucu, depresyon, kendine zarar verici davranışlara başvurma, aşağılık duygusuna sahip olma, sosyal çevreden uzaklaşma gibi semptomlar ortaya çıkabilmektedir. Duygusal ihmal ve istismar yaşayan çocuklarda ise, duygusal, gelişimsel ve davranışsal bozukluklar görülebilmektedir. Duygusal ihmal ve istismar yaşayan çocuklarda, düşük benlik saygısı gelişirken, bu çocuklarda ihmal ve istismar sonrası kendini suçlama, ümitsizlik, reddedilme ve terk edilme korkusu ve umutsuzluk gibi olumsuz bilişsel durumlar ortaya çıkmaktadır. İhmal ve istismar sonrasında ortaya çıkan bu problemleri çözmek ve çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak, çocukların kendilerini daha iyi hissetmelerini sağlayabilmek için tedavi edici hizmetleri devreye sokmak gerekmektedir (Aktay, 2020).

İhmal ve istismar vakalarında tedavi yöntemleri ve uygulamaları çok yönlü olmalıdır. İhmal ve istismar tedavileri, çocuk yetiştirmede uygun stratejilere dayanmalı, anne ve babaya sosyal destek sağlayarak aileye öfke kontrolü ve eğitimi konusunda yardımcı amaçlayan yaklaşımlara dayanmalıdır. İhmal ve istismara uğramış çocukların tedavisinde ihmal ve istismarın özelliğine göre bilişsel terapi, bireysel psikoterapi, modelleme ve bilişsel-davranışçı psikoterapi teknikleri kullanılmaktadır (Aktay, 2020: 177).

Çocuk ihmali ve istismarını önlemek amacıyla yapılan halk sağlığı alanındaki girişimler, genel olarak koruma önlemleri olarak kabul edilmekte ve üç seviyede değerlendirilmektedir. Korunma önlemleri birincil, ikincil ve üçüncül korunma önlemleri olarak ele alınmaktadır. Birincil koruma önlemi çocuklara uygulanan şiddetin ortaya çıkış sebeplerini bularak önlemeye yönelik çalışmaları, ikincil koruma önlemi erken tanı konulması ve tedavi çalışmalarını, üçüncül koruma önlemi ise, şiddete maruz kalmış çocukların/kişilerin rehabilitasyon süreçlerini kapsamaktadır (Bağdaş vd, 2018).

Bugün dünyanın hemen hemen her ülkesince kabul edilmiş olan Çocuk Hakları Sözleşmesi Türkiye Cumhuriyeti tarafından da 1990 yılında imzalanmış, 1995 yılında ise Bakanlar Kurulu'na onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Toplam 54 maddesi bulunan bu sözleşmenin 19. maddesi çocuğun şiddetten korunma hakları ile ilgilidir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne uygun olarak gerek ailelerin, gerekse toplumların en değerli kaynağı olan çocukların her yönden sağlıklı yetiştirilmelerini sağlamak adına, çocuk istismarı ve ihmali konusunun ciddi bir şekilde bireysel ve toplumsal boyutlarda ele alınmasını gerekmektedir. Bu gereklilik nedeniyledir ki “çocuk ihmali ve istismarı” konusunun araştırılması, hemen her zaman önemli görülmektedir (Orgm, 2018; Tbm, 1994; Who,1999; Unicef, 2024).

2. ÇOCUK İHMALİ VE İSTİSMARININ TÜRLERİ

Çocuk ihmali ve istismarı kavramları bazı durumlarda birbirinin yerine kullanılabilir ve karıştırılabilir. Oysa ihmal ve istismar kavramları farklı özellikleri, uygulamaları, davranışları ve sonuçları içermektedir. Çocuk ihmalini fiziksel, duygusal ve eğitimsel olarak sınıflara ayırmak mümkün iken, çocuk istismarını duygusal, fiziksel, cinsel ve ekonomik istismar olarak sınıflara ayırabilmekteyiz (Orgm, 2018; Who, 1999; Uğurlu ve Gülsen, 2014). Ayrıca dijital istismar olarak kabul edebileceğimiz dijital kanallar yoluyla

yapılan çocuk istismarlarını da unutmamak ve çağımızın en önemli istismar türlerinden birisi olduğunu göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü çocuk ihmalini, başta anne babaları olmak üzere, çocuğa bakmakla yükümlü olan kimselerin ve diğer yetişkinlerin çocuğun beslenme, barınma, giyinme, eğitim, sağlık, sevgi ve ilgi görme gibi temel gereksinmelerini karşılamada ihmal göstermeleri sonucu çocuğun beden veya ruh sağlığının veya bedensel, duygusal, ahlaksal ya da sosyal gelişiminin engellenmesi olarak açıklamaktadır (Orgm, 2018; Who, 1999; Uğurlu ve Gülsen, 2014; Yaşar ve Şenol, 2015).

Başta anne babaları olmak üzere, çocuğa bakmakla yükümlü olan kimselerin ve diğer yetişkinlerin çocuğun barınma, giyecek, yiyecek, tıbbi bakım, eğitim, korunma ihtiyaçlarıyla ilgili gereksinimlerini karşılamaması, çocuğun fiziksel, bilişsel ve duygusal yetilerinin gelişimiyle ilgili gerekli olan gereksinimlerinin karşılanmasında, çocuğun yaşına uygun olan bakımı vermemesi ve ihtiyaçlarını karşılamaması şeklinde görülen çocuk ihmali olgusu, en yaygın ifadeyle, çocuk haklarının kötüye kullanılması olarak kabul edilmektedir. Ancak, çocuk ihmali çocukları daha çok psikolojik olarak etkilediği ve çocuk istismarı kadar görünür bir yara ve iz bırakmadığı için, istismar kadar çok dikkat çekmemekte ve farkına varılamamaktadır. Bu durum, çocuk ihmali konusunun adli makamlara ihbar edilme oranını da etkilemekte ve birçok çocuk ihmali vakası kayıtlara geçmemektedir. Fakat araştırmalar ihmalin de en az istismar kadar zararlı olduğunu göstermektedir. Özellikle ihmale uğran çocukların erken beyin ve kişilik gelişimi konusunda, fiziksel ve cinsel istismar gören çocuklar kadar zarar gördüğü bilinmektedir (Aktay, 2020; Uğurlu ve Gülsen, 2014; Yaşar ve Şenol, 2015).

Çocuk ihmalinde olduğu gibi başta anne babaları olmak üzere, çocuğa bakmakla yükümlü olan kimselerin ve diğer yetişkinlerin bir çocuğun özel bir durumundan ve çocukluğundan faydalanmak, çocuğu duygusal ya da fiziksel yönden sömürmek ve çocukta travmatik izler bırakacak şekilde kötü davranışlarda bulunmak şeklinde görülen çocuk istismarı da, çocuk haklarının kötüye kullanılması olarak kabul edilmektedir. Çocukların fiziksel, psiko-sosyal ve duygusal gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen, çocuğun sağlığını tehdit eden, birey, toplum veya devlet tarafından kasıtlı ya da kasıtlı olmayan bir şekilde yapılan bu tür davranışlar, çocuk istismarı kapsamında ele alınan hak kayıpları ve hak ihlalleri olarak görülmektedir (Bağdaş vd., 2018).

2.1. Çocukların Maruz Kaldığı İhmal Çeşitleri

Dünya sağlık örgütü çocuklara uygulanan kötü muameleyi 4 başlık altında açıklamaktadır. Bunlar, “ihmal”, “fiziksel istismar”, “cinsel istismar” ve “duygusal istismar”dır (Who, 1999). Dünya sağlık örgütü çocuğun beden ve ruh sağlığının veya bedensel, duygusal, sosyal ya da ahlaki gelişiminin engellenmesi, çocuğa bakmakla yükümlü kişinin bu yükümlülüğünü yerine getirmemesi; beslenme, giyim, tıbbi gereksinimlerinin ve duygusal ihtiyaçları ile optimal yaşam koşullarının sağlanmaması olarak kabul edilen ihmali, her ne kadar kötü muamele başlığı altında tek bir madde olarak ele alıp, alt başlıklar şeklinde ayırma tabi tutmasa da, ilgili alanyazında ve uygulamada çocuk ihmali konusu farklı başlıklar altında ele alınabilmektedir. İhmal kavramı alanyazında fiziksel, duygusal, sosyal, eğitimsel, ekonomik, tıbbi vb. yönlerden ele alınarak, ele alınış biçimine göre farklı türlerde sınıflandırılmaktadır. İhmal türleri, bu çalışmada “fiziksel ihmal”, “duygusal ihmal” ve “eğitimsel ihmal” olmak üzere 3 tür olarak ele alınmış ve bu ihmal çeşitleriyle ilgili açıklamalar aşağıda yapılmıştır (Bağdaş vd., 2018; Doğan, 2020; Mc Donald, 2007; Orgm, 2018; Karaoğlu, 2020; Tokmaktepe, 2020; Topçu, 2009; Uğurlu ve Gülsen, 2014; Who, 1999; Yaşar ve Şenol, 2015; Yılmaz, 2009).

a) Fiziksel İhmal

Çocuğun fiziksel olarak ihtiyaç duyduğu her türlü durumdan mahrum bırakılması fiziksel ihmal olarak kabul edilmektedir. Fiziksel ihmale uğrayan çocuklarda bakımsızlıktan kaynaklanan pişik ve yaralar, kirliliği ve uygunsuz giysiler, beslenme yetersizlikleri, biyolojik nedeni olmayan gelişme geriliği gibi semptomlar görülebilmektedir. Genel olarak aşağıdaki hususlar çocuklarda fiziksel ihmal olarak sayılabilmektedir (Bağdaş vd., 2018; Doğan, 2020; Orgm, 2018; Tokmaktepe, 2020; Karaoğlu, 2020):

- Çocukların yaşamı için gerekli temel tıbbi gereksinimlerinin karşılanmaması,
- Çocukların önlenemez rahatsızlıklardan ve hastalıklardan korunmaması ve ciddi bir sağlık sorunu ile karşılaştığında, bu soruna acil ve doğru tıbbi yardımın aranmaması,

- Çocukların, kendi kendini idare edemeyecek/kendi kendine yetkin olamayacak durumdayken, kendisine bakacak yetkin ve yetişkin kişiler bulunmadan ve uzun süreler boyunca yalnız bırakılması,

- Çocukların bulunduğu yerlerin umursanmaması ve takip edilmemesinin sonucu olarak, gece geç saatlere kadar nerede olduğunun bilinmemesi ve umursanmaması,

- Çocukların düzenli ve besleyici yemek alışkanlığı kazandırılmayarak, düzenli yemek öğünlerinin sağlanmaması,

- Çocuğa uzun süreler boyunca yaşına ve cinsiyetine uygun temiz ve yeterli giysilerin sağlanmaması.

b) Duygusal İhmal

Çocuklar, doğası gereği çevresinden ilgi, sevgi ve yakınlık beklerler. Önemsenerek değer görmeyi beklerler. Çocuğun ilgi, sevgi, yakınlık değer görme gibi ihtiyaçlarının yakın çevresinden yeterli düzeyde karşılanmamasına bağlı olarak çocuklarda duygusal uyarılma ve özendirme eksikliğinden kaynaklanan gelişim eksikliği ile davranış bozukluğu ve büyüme geriliği görülebilmektedir ve bu durum, duygusal ihmal olarak kabul edilmektedir. Eğer bir çocuk anne-babasından dokunma, okşama, gülümseme vb. davranışları göremiyorsa, duygusal açıdan ihmal edilmiş demektir. Böyle bir çocuk, yalnız olduğunu hissederek, huzursuzluk göstererek kendini ortamdaki soyutlayabilir. Duygusal ihmale giren diğer davranışlar genel olarak aşağıdaki başlıklar altında açıklanabilir (Bağdaş vd., 2018; Doğan, 2020; Orgm, 2018; Karaoğlu, 2020; Tokmaktepe, 2020):

- Çocukların temel ihtiyacı olan sevgi, şefkat ve ilgiden mahrum bırakmak ya da yetersiz sevgi, şefkat ve ilgi göstermek,

- Çocukların aile içi şiddete ve kötü muameleye şahit olmasına neden olmak, bu tür muameleleri görmesine izin vermek,

- Çocukların sigara, alkol ve/veya uyuşturucu kullanmasına göz yumarak izin vermek,

- Çocukların suç işleme, aşırı saldırganlık gibi uyumsuz davranışlarını görmezden gelerek göz yummak ya da bu tür davranışlarına destek olmak veya izin vermek,

- Çocukların çeşitli nedenlere bağlı olarak yaşadığı duygusal veya davranışsal problemlerinde gerek duyduğu profesyonel psikolojik desteği almasını sağlamamak veya geciktirmek ya da engel olmak,

c) Eğitimsel İhmal

Çocuğun gelişim özelliklerine uygun ihtiyaçlarının ve eğitim haklarından kaynaklanan ihtiyaçlarının tutarlı ve bilinçli bir şekilde karşılanmaması durumu eğitimsel ihmal olarak kabul edilmektedir. Eğitimsel ihmale giren davranışlar genel olarak aşağıdaki başlıklar altında sıralanmaktadır (Bağdaş vd., 2018; Doğan, 2020; Mc Donald, 2007; Orgm, 2018; Topçu, 2009; Uğurlu ve Gülsen, 2014; Who, 1999; Yaşar ve Şenol, 2015; Yılmaz, 2009):

- Çocuğun okula başlama yaşına gelmesine rağmen akranları gibi okula gönderilmemesi,

- Okula başlatılmış olsa da okula devamlılığının sağlanması konusunda gereken özeni göstermeyerek, okul devamlılığının sağlanamaması,

- Çocuğun okula devam etmediğinin bilinmesine rağmen, çocuğa bakmakla yükümlü olanların çocuğun okul devamsızlığına müdahale etmemesi,

- Eğitim sürecinde çocuğun başarısı için gerekli kırtasiye vb. eğitim ihtiyaçların karşılanmaması ve/veya yeterince karşılanmayarak bu konuda gerekli desteğin sağlanmaması,

- 18 yaşın altında henüz çocuk olmasına rağmen çocuk işçi olarak çalışmaya zorlanması ve çalıştırılması.

2.2.Çocukların Maruz Kaldığı İstismar Çeşitleri

Çocukların sağlığını bilerek kasıtlı ya da bilmeyerek ve kasıtlı olmadan tehdit eden, başta ebeveynler olmak üzere, çocuğa bakmakla yükümlü olan kimseler ile diğer yetişkinlerin, çocukların özel durumlarından veya çocukluğundan faydalanarak çeşitli yönlerden çocuğu sömürmesi ve çocukların kaza dışı veya önlenemez kötü davranışlara maruz kalması yoluyla çocuklarda travma yaratacak izler bırakılması, buna bağlı olarak ta çocukların hak kaybına uğraması olarak kabul edilen çocuk istismarı da, çocukların fiziksel, psiko-sosyal, duygusal vb. yönlerden olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Çocuğa yönelik istismar konusunda da farklı şekillerde sınıflandırmalar yapılabilmektedir. Ancak en yaygın biçimde genel olarak; “fiziksel istismar”,

“cinsel istismar”, “duygusal istismar” ve “ekonomik istismar” sınıflamalarının yapıldığı görülmektedir. Bu istismar türleri doğrudan çocukların içinde buldukları ortamlarda gerçekleşebildiği gibi, dijital kanallar yoluyla da sanal ortamlarda da gerçekleştirilebilmektedir. Bu çalışmada da istismar türleri aşağıda açıklandığı üzere 4 başlık altında açıklanmıştır (Bağdaş vd., 2018; Doğan, 2020; Mc Donald, 2007; Orgm, 2018; Karaoğlu, 2020; Tokmaktepe, 2020; Topçu, 2009; Uğurlu ve Gülsen, 2014; Who, 1999; Yaşar ve Şenol, 2015; Yılmaz, 2009).

a) Fiziksel İstismar

Çocukların kendilerine bakmakla yükümlü kişilerin elinden veya diğer kişiler tarafından fiziksel açıdan zarar görmesi, bedensel bütünlüğünün bozulması, çocuğa karşı; sağlığına, yaşamına, gelişimine veya onuruna zarar veren ya da zarar verebilme olasılığı yüksek, kasıtlı fiziksel güç kullanılması durumu, fiziksel istismar olarak kabul edilmektedir (Bağdaş vd., 2018; Orgm, 2018).

Fiziksel istismar, anne-baba veya çocuğa bakmakla yükümlü olan kimseler ile diğer yetişkinlerin, 18 yaşından küçük çocuklara uyguladıkları, onların sağlığına zarar verecek fiziksel hasara uğramasına, yaralanmaya ya da yaralanma riskine yol açacak davranışlara başvurmaları elle veya başka bir nesneyle yapılan eylemleri içermektedir. *Fiziksel istismar, saldırı olarak görülerek “aletsiz saldırı” ve “aletli saldırı” başlıkları altında 2 şekilde açıklanmaktadır.* Aletsiz saldırılar olarak kabul edilen fiziksel istismarda “tokat, yumruk, itip-kakma, tekme, sarsma ve çimdikleme vb.” yöntemlere başvurulurken, aletli saldırılar olarak kabul edilen fiziksel istismarlarda ise, “kemer, kayış, herhangi bir ev eşyası (telefon, tava, vb.), hortum, sigara, ütü, sıcak su ve sıcak yiyecekler, vb.” yöntemlere başvurulduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalar, daha çok annelerin küçük yaştaki çocuklarına fiziksel istismar uyguladıklarını, babaların ise daha büyük çocuklara ve ergen çocuklara fiziksel istismar uyguladıklarını göstermektedir (Bağdaş vd, 2018; Uğurlu ve Gülsen, 2014).

Anne-babanın genç olması, ekonomik sorunlar, aile içi şiddet, geçimsizlik, ebeveynlerin eğitim durumları, aile bireylerinin özgeçmişleri, uyuşturucu madde kullanımları, ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları, anti-sosyal kişilik bozuklukları gibi birçok durum fiziksel istismarın ortaya

çıkmasına neden olabilir. Ebeveynler tarafından çocuklara yönelik saldırgan tutumlar, çocukları disipline etme amacıyla sıkça sergilenmekte ve bu saldırgan ve özgürlükleri kısıtlayıcı tutumlar, çocukları ev hapsine maruz bırakmaya kadar giderek, çocuğun sosyal ve duygusal olarak istismarına da evrilebilmektedir (Bağdaş vd, 2018).

b) Duygusal İstismar

Çocukların duygusal olarak istismarı, ebeveynler veya çocuğa bakmakla yükümlü olan kimseler ile diğer yetişkinlerin, davranışları ya da sözleriyle 18 yaşından küçük çocukların ruh sağlığını bozacak etkide bulunması ve çocuğun bu nedenle büyüme, gelişme ve ruh sağlığı açısından genetik kapasitesine ulaşmasını engellemesi durumu olarak ele alınmaktadır. Bu durum bir süreç içinde, pek çok defalar tekrarlanabileceği gibi, tek bir seferde de gerçekleşebilmektedir (Bağdaş vd, 2018; Orgm, 2018).

Çocuk ve 18 yaşından küçük gençlerin psikolojik olarak olumsuz etkilenmesi, yapılan veya yapılmaması gereken davranışlar yüzünden ihmal edilmesi, toplumsal ve bilimsel standartlara göre psikolojik açıdan zarar verici davranışlarla duygusal istismara maruz bırakılması çocukların kişiliğine ve gelişimine zarar vermektedir. Çocukluk çağında yaşanan kötü yaşantılar, ileriki yaşlarda birçok psikiyatrik bozukluğun görülmesine ve gelişmesine zemin hazırlayabilmektedir. Çocuğu başkaları ile olumsuz yönde karşılaştırmak, ayıplamak, tehdit etmek, korkutmak, ayrı tutmak, kötü sözlerle suçlamak, utandırmak, yok saymak, olumlu pekiştirmede bulunmamak, önemsememek, güvenmemek, gerekli ilgi ve desteği esirgemek gibi davranışlar duygusal istismarın örnekleridir (Topçu, 2009; Yılmaz, 2009).

Yapılan araştırmalara göre çocukların %72'sinde duygusal şiddetin etkileri gözlenmektedir. Duygusal şiddet, çocukların sevgi ve ilgi ihtiyacının karşılanmaması, gereksinimlerinin yok sayılması, sürekli eleştirilmesi ve küçümsenmesi, sen aptalın tekisin, sen zaten hiçbir şey başaramazsın gibi sözlerle sürekli aşağılanması, tehdit edilmesi, reddedilmesi, yok sayılarak izole edilmesi, kardeşler arasında ayırım yapılması, vb. davranışlar yoluyla gösterilebilmektedir. Duygusal şiddete uğrayan çocuklarda fiziksel şiddete uğrayan çocuklarda olduğu gibi, cinsel istismara uğrama ve madde kullanma riski normalden 2-3 kat daha fazla gözlenmektedir (Bağdaş vd., 2018; Doğan, 2020; Orgm, 2018; Karaoğlu, 2020; Tokmaktepe, 2020).

c) Cinsel İstismar

Cinsel istismar, çocuğun tam olarak anlayamadığı, onay vermesinin mümkün olmayacağı, gelişimsel olarak hazır olmadığı ya da toplumun yasalarına, sosyal normlarına aykırı olacak şekilde bir cinsel etkinliğe dâhil edilmesidir (Orgm, 2018). Cinsel istismar; çocuğun cinsel ilişkiye zorlanması, pornografik yayınlarda kullanılması ya da pornografik yayınlara zorla maruz bırakılması, soyunma, cinsel amaç uğruna dokunma, okşama, öpme gibi davranışları içeren durumlardır. Cinsel istismar vakalarının çoğu zaman ortaya çıkması çok zordur. Çoğunlukla cinsel istismar mağduru olan çocuklar, çeşitli sebeplerden dolayı bu durumu ve mağduriyetlerini açıklamaktan çekinmektedirler. Bazı toplumsal nedenlere bağlı olarak cinsel istismarı açıklamaktan çekinen ve korkan çocuklar, çoğunlukla kimsenin kendilerine inanmayacağını düşünmektedirler. İstismarcı kişi tarafından yapılan tehditler, başına kötü bir şey gelebileceği korkusu ve buna benzer birçok nedenden dolayı da, cinsel istismara uğrayan çocuklar, durumu saklama eğilimi göstermektedirler (Şahin vd, 2008; Sarı ve Ardahan, 2016).

Cinsel istismar, özellikle ergenlik döneminde artmakla beraber 6-7 yaşlarından itibaren sıklıkla görülen bir durumdur. Cinsel istismara kız çocukları erkek çocuklara oranla daha fazla maruz kalmaktadırlar. Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre cinsel saldırıya uğrama; kız çocuklarının %20'sini, erkek çocuklarının ise %10'unu etkilemekte olup, toplamda 150 milyon kız çocuk ve 73 milyon erkek çocuğunu etkilemektedir (Aksoy vd, 2024; Bağdaş vd., 2018; Mc Donald, 2007; Who,1999).

d) Ekonomik İstismar

Çocukların maddi çıkar sağlama amacıyla çalıştırılması ve kullanılması; çocuk bedeninin bu amaçla pazarlanması, bedeninin veya organlarının satılması ya da çocukların iş gücünden yararlanılması veya çocuklara ait ekonomik kaynakların çocuğun yararı dışında, çocuğa bakmakla yükümlü olan kişilerin kendi çıkarları uğruna yönlendirilmesi ekonomik istismar olarak tanımlanmaktadır. Başta ebeveynler olmak üzere, çocuğa bakmakla yükümlü olan kişiler, daha çok para kazanma dürtülerini tatmin etmek için çocukları kullanabilmektedirler. Bu amaçla, çocuğu maddi gelir kaynağı olarak görüp, çocuğu çalıştırarak, çocuktan maddi kazanç elde etmeyi isteyebilmektedirler. Çocukların gelişimini engelleyici, gücünün üzerinde emek isteyen işlerde

çalıştırılması ya da düşük ücretli iş gücü olarak görülüp emeğinin karşılığında az ücret vererek haklarını ihlal edici bir şekilde çalıştırılması veya gönüllü de olsa çeşitli nedenlerle çalışmaya mecbur bırakılması ekonomik istismar olarak kabul edilmektedir. Gelir dağılımında adaletsizliklerin giderek artması, yoksulluğun yaygınlaşması, köyden kente göçlerin artması ve bütün bunların sonucunda toplumsal ve ekonomik sorunların ortaya çıkmasının bir sonucu olarak kaçak işçilik artmakta ve çocuk işçilik ön plana çıkmaktadır. Çocuk emeğinin ucuz olması ve işverenin ucuz işgücünü tercih etmesi sonucunda da çalışan ya da çalışma yaşamına zorlanan *çocuk işçiliği* sorunu ortaya çıkmaktadır. *Çocuk işçiliği* sorunu, günümüzün en önemli küresel sorunlarından birisi haline gelmiştir. 2024 yılı itibariyle Türkiye’de 15-17 yaş grubu çocuklarının yüzde 19.6’sı çocuk işçi olarak çalışmaktadır. Yani 15-17 yaş aralığındaki her 5 çocuktan 1’i çalışma hayatındadır. Binlerce çocuk, “çıraklık eğitimi” adı altındaki uygulamalarla düşük ücretlerle, normalden daha uzun çalışma saatlerinde ve güvencesiz koşullarda çalıştırılmaktadırlar. Çalışma ortamlarında çırak olarak çalışanlar da dikkate alınarak hesaplama yapıldığında, 15 yaş üstü çalışan çocukların sayısının 1 milyonu geçtiği görülmektedir. 2024 yılında çırak olarak çalışan çocuk işçilerle birlikte, toplamda çocuk işçi sayısının 1 milyon 312 bin 344’e yükseldiği görülmektedir (Bahar vd, 2015; Tuntis, 2024).

Çocuklar, çocukluklarını yaşayacakları, koşup oynayacakları, eğitim görecekları, akranlarıyla aynı zamanda okul ve sınıf ortamlarında zamanlarını değerlendirerek geçirecekleri yaşlarda, bütün bu haklarından yoksun bırakılarak; ekonomik yönden istismar edilerek sağlıksız koşullarda çalıştırılarak, başta sağlık sorunları olmak üzere birçok sorunla karşı karşıya bırakılabilmektedirler. Çocukların küçük yaşlarda, uzun süreli ve uygun olmayan çalışma koşullarına sahip işyerlerinde çalıştırılmaları, onların gelişim süreçlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle çocuk işçilik konusunun sürekli gündemde tutularak çocuk işçilik sorununa çözüm bulunması ve bir an önce çocuk işçiliğinin sonlandırılmasını sağlayıcı önlemlerin alınması gerekmektedir (Bahar vd, 2015; Doğan, 2020; Gülşen, 2022; Şahin, 2008; Who, 1999).

3. İHMAL VE İSTİSMARIN GÖSTERGELERİ, ETKİLERİ ve TEDAVİSİ

Çocuk ihmaline maruz kalan çocuklarda aşağıdaki belirtilerin bazen tamamı, bazen de bazıları birlikte görülebilir. Bu belirtilerin sürekliliği durumunda, bu belirtileri gösteren çocukların çocuk ihmaline maruz kaldığı söylenebilir. Bu nedenle bu göstergelerin iyi takip edilmesi, tamamının veya birkaçının çocuklarda birlikte görülmesi ve bu durumun süreklilik göstermesi durumunda çocuk ihmali durumunun olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durumdaki çocuklara karşı daha duyarlı yaklaşılarak, çocuk ihmali sorunu varsa, bu sorunun derinlemesine araştırılması ve çözüm bulunulması için çaba gösterilmesi gerekmektedir (Bağdaş vd., 2018; Doğan, 2020; Karaoğlu, 2020; Şahin, 2020; Tokmaktepe, 2020; Topçu, 2009; Uğurlu ve Gülsen, 2014).

Çocuklar, okuldan sık sık uzak kalıyorsa, yemek veya para için dilencilik yapıyor veya çalışıyorsa, ihtiyacı olan doktordan mahrum kalıyorsa, sürekli pis giyiniyor ve güzel kokmuyorsa, vücudu aşırı derecede zayıf düşmüş ise, zaman zaman kendi kendine zarar veriyorsa, alkol veya uyuşturucu kullanma gibi zararlı alışkanlara sahip ise, evinde kendisine bakan/bakacak olan kimse olmadığını belirtiyorsa, içine kapanıksa ve iletişim kurma güçlüğü gösteriyorsa ve tekrarlayan hareketler yapıyorsa bu davranışları gösteren çocukların ihmal edildiğini söyleyebiliriz. Ayrıca çocuğun ailesine yönelik bazı göstergelere de bakılabilir. Çocukların ailesi, çocukla ilgili soruların yanıtlarını bilemiyorsa, çocuk sevgisi, eğitimi, ilgi ve alakası gibi konuları gereksiz ayrıntı olarak görüyorsa, bu ailelerde de çocuk ihmali davranışlarının görülebileceği, çocukların ihmale maruz bırakılabileceği düşünülebilir (Karaoğlu, 2020).

İstismara maruz kalan veya istismara tanık olmuş çocuklarda da aşağıdaki belirtilerin bazen tamamı, bazen de bazıları birlikte görülebilir. Bu belirtilerin sürekliliği durumunda, kendi kendimize acaba sorusunu sorarak istismar konusunda daha duyarlı olmak ve bu belirtileri araştırmak gerekmektedir. İstismara maruz kalan veya istismara tanık olmuş çocuklar, akranlarına oranla normalden daha fazla ağlar, sızlanır ve bağırlırlar. Güvenli ortamlardan ayrılmak istemezler. Uyumada zorluk çeker ve/veya sürekli uyuma eğiliminde olurlar. Konuşma yetisinde gerileme görülebilir. Bazı durumlarda ise, konuşma yetisi kaybedilebilir. Aynı şekilde istismara uğrayan veya istismara tanık olan çocuklarda, tuvalet eğitimi konusu başta olmak üzere

kazanılmış bazı davranışlarında da gelişimsel olarak gerilemeler görülebileceği unutulmamalıdır. Ayrıca istismara uğrayan veya istismara tanık olan çocuklarda, yaşlarına uygun olmayan cinsel eylemleri bilme ve onlara ilgi gösterme, özel bölgelerine çok fazla dokunma davranışları da gözlenebilmektedir. Aile ve arkadaşlardan uzaklaşarak içine kapanma, kendini ortamdaki izole etme, yemek yeme konusunda isteksizlik gösterme ve çoğu zaman yemeği yememe veya sürekli olarak fazla yemek yemeyi isteme gibi davranışlar da, istismara uğrayan çocuklarda gözlemlenen davranışlara örnek olarak verilebilir (Bağdaş vd., 2018; Doğan, 2020; Karaoğlu, 2020; Şahin, 2008; Topçu, 2009).

İhmal ve istismara uğran çocukların, fiziksel, bilişsel, psiko-sosyal ve duygusal gelişimleri olumsuz yönde etkilenmektedir. Fiziksel ihmale maruz kalmış çocuklar, yakın ilişkiler kurmakta zorluk çekmekte ve duygusal yoğunluğu az, öfke ve istismar içeren ilişkilere yönelebilmektedirler. Bu çocuklarda, kendini değersiz görme ve suçluluk hissetme duyguları ortaya çıkarak, depresif davranışlar sergileyebildikleri gözlenebilmektedir. Duygusal ihmal yaşayan çocuklarda ise, gelişimsel, duygusal ve davranışsal bozukluklar görülebilmektedir. İhmal edilmiş çocuklar üzerinde yapılmış çalışmalar, bu çocukların dil yeteneğinde ve zekâ ölçümlerinde yetersiz olduklarını da göstermektedir. Ayrıca ihmale uğrayan çocukların okul başarılarının da düşük olduğu ve bu çocukların okula uyum güçlüğü çektikleri de bilinmektedir (Topçu, 2009).

İhmal edilen çocuklarda; yalnızlık, güvensizlik, korunmasızlık hissi, öğrenme güçlüğü, davranış problemleri, yaşlılarıyla ve çevreyle iletişimde başarısızlık, ilgi görebilmek için sağlık problemleri yaratma eğilimi, fiziksel şikayetler, gelişim geriliği, yemek istifleme alışkanlığı, eşya ve madde bağımlılığı gibi davranışlar da görülebilmektedir. Çocuk ihmali konusunun, çocuk istismarı kadar ön planda olmadığı, kayda alınmadığı ve resmi olarak belgelendirilemediği için de çok önemsenmediği ya da çocuk istismarı konusu kadar ön planda tutulmadığı söylenebilir. Ancak çocuk ihmali nedeniyle, çocuklarda gözlenebilen en trajik sonucun “ölüm” olduğu da unutulmamalıdır. Ölümle sonuçlanan ihmaller, daha çok dikkat çekmekte ve ancak bu yolla, toplumda ihmal gibi bir olgunun varlığı fark edilebilmektedir (Topçu, 2009: 139; Yılmaz, 2009: 72).

Çocuk istismarı vakaları, adli kayıtlara girdiği ve kayıt altına alındığı için daha çok ön plana çıkmaktadır. Özellikle fiziksel ve cinsel istismar vakaları daha fazla kayıtlara girmektedir. Kayıt altına alınan vakalarda istismarın türüne göre çocukların istismardan farklı şekillerde etkilendiği gözlemlenmektedir. Fiziksel istismara uğrayan çocuklarda yeme bozuklukları, iletişim kurmada zorluk çekme, düşük benlik duygusu ve özsaygı, depresyon, korku, çekingenlik, öfke, uyum problemleri, kendi kendine zarar veren davranışlar, evden kaçma eğilimleri, ağrı rahatsızlıklarına bağlı nevrotik şikâyetler, dikkatini yoğunlaştırmada zorluk yaşama şikâyetleri görülebilmektedir. Duygusal istismara uğrayan çocuklarda ise, alışkanlık bozuklukları (parmak emme, sallanma), nevrotik problemler (oyun oynamada tutukluk, uyku bozuklukları, vb), davranış bozuklukları (pasiflik, saldırganlık, şikâyet etme, vb), aşırı derecede uyum sorunları (yaşından büyük ya da küçük davranma) ve gelişimsel gecikmeler ortaya çıkabilmektedir. Cinsel istismara uğrayan çocuklarda ise, tırnak yeme, enürezis, enkoprezis gibi davranış problemlerine rastlanıldığı bilinmektedir. Ayrıca cinsel istismara uğrayan çocuklarda kaygı, depresyon, dissosiyatif belirtiler, cinsel davranış bozuklukları ve fiziksel yönlü şikâyetler de görülebilmektedir. Cinsel istismara uğrayan ergenlerde ve çocuklarda intihar eğilimi de gözlenmektedir. Ayrıca çocuklarda zedelenmiş cinsellik, karşı cins tarafından istismara uğranıldığında karşı cinse düşmanlık, ihanet duygusu, güven duyma eksikliği ve kendini güçsüz görme duygusu ile başkaları tarafından etiketlenme/damgalanma korkusu gibi konularda da travmatik etkiler görülebilmektedir (Aktay, 2020; Bağdaş vd, 2018; Uğurlu ve Gülsen, 2014; Topçu, 2009; Yılmaz, 2009).

Çocuk ihmal ve istismarı vakalarında tedavi süreci mutlaka işe koşulmalıdır. Bu konudaki tedavi süreçler çok yönlü olarak ele alınmalıdır. İhmal ve istismara uğrayan çocukların, ailesi ve çevresel etmenlerinin üzerinde önemle durulması gerekmektedir. İhmal ve istismara uğrayan çocuklara uygulanan tedavide temel amaç, çocukları uğradıkları ihmal ve istismarın hasarlarından koruyarak, bu çocukların ailesiyle olan ilişkilerini düzelterip güçlendirmektir. İhmal ve istismar tedavileri uygun çocuk yetiştirme stratejilerine dayanan, anne ve babaya sosyal destek sağlayan, aileye öfke kontrolü ve eğitimi konularında yardımcı amaçlayan yaklaşımlara dayanmaktadır. İhmal ve istismara uğramış çocukların tedavisinde çoğunlukla bireysel psikoterapi yaklaşımları ön plandadır ve bu çocuklara genellikle

bireysel psikoterapi teknikleri uygulanmaktadır. Bilişsel terapi, modelleme ve bilişsel-davranışçı psikoterapi teknikleri de kullanılan diğer teknikler arasındadır. Bazı durumlarda grup psikoterapi teknikleri de uygulanabilmektedir. Özellikle istismar vakalarında öykü alma tekniklerine de başvurulmaktadır. İhmal ve istismara maruz kalan çocuklara her türlü psikolojik desteğin sağlanması ve bu çocukların topluma kazandırılması toplumsal bir görev kabul edilerek, ilgili bütün kesimler tarafından önemsenip gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bu çocukların eğitimlerine ve sosyal yaşamlarına sağlıklı bir şekilde devam edebilmelerini sağlamak için hem alan uzmanları hem de aileler işbirliği içerisinde olmalıdırlar. Bu konuda çocuklara sağlanan psikolojik destekle birlikte yöneticiler tarafından da değerlere bağlı bir şekilde sosyal politikalar üretilerek, ihmal ve istismarın önlenmesine yönelik projeler uygulamaya geçirilmelidir (Aktay, 2020; Bağdaş vd, 2018; Gülşen, 2017; Uğurlu ve Gülsen, 2014; Topçu, 2009; Yılmaz, 2009).

Çocuk ihmali ve istismarının önlenmesi için en önemli araç eğitimidir. Toplumun, bireylerin, çocukların ve ailelerin çocuk ihmali ve istismarı konusunda bilinçlendirilmeleri, ihmal ve istismarı normal gören bakış açılarından vazgeçmelerinin sağlanması, çocuk gelişimi sürecinde çocuk ihmali ve istismarı konusunun bir vaka olduğu konusunda farkındalık sahibi olmalarının sağlanması, çocuk ihmali ve istismarının önlenmesi için hayati önem taşımaktadır. Anne-babalar etkili iletişim ve çocuk gelişimi psikolojisi konularında bilgilerini artırarak çocuklarının ihmal ve istismara uğramalarını büyük oranda önleyebilirler. Çocuğunun, bir aile üyesi ya da aile dışından birisi tarafından ihmal ve istismara maruz bırakıldığından şüphelenen bir anne ya da babanın, çocuğuna ve diğer çocuklara hissettirmeden, ihmal veya istismar vakasına gerekli duyarlılığı göstererek üzerine gitmesi ve araştırması gerekir. Konuyla ilgili hem çocuktan hem de çevredeki diğer kişilerden şüphelenilen ihmal ve istismar vakası konusunda bilgi toplamalıdır. Çocuğunu gün boyunca izlemeli, özellikle oyun oynarken oyunda sergiledikleri davranışları gözlemleyerek değerlendirmelidirler. Çocuklarının her ihtiyaç duyduğunda kendisine açılmasına olanak sağlayacak güven ilişkisini oluşturabilmelidirler. Anne-babalar, ihmal ve istismar belirtilerine rastladıklarında, mutlaka, bu belirtileri takip etmeli ve çocuğunun sağlıklı ve güvende olduğundan emin olmalıdırlar. Çocuklarını da bu konuda bilinçlendirmeye ayrıca özen göstermelidirler (Bağdaş vd, 2018; Topçu, 2009; Uğurlu ve Gülsen, 2014).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünya’da ve Türkiye’de çocuk istismarı ve ihmali ciddi bir sorun olarak görülmekte; fakat bu konuda yeterli sayıda çalışma yapılmamakta ve sorunu çözmeye yönelik çabalar gösterilmemektedir. Hemen her gün medyaya çocuğa şiddet ve istismar haberleri yansımaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerine baktığımızda, çocuk ihmali konusunda çok fazla veriye rastlamamakla birlikte, çocuk istismarı konusunda çok fazla vakanın olduğu ve kayıtlara girdiğini görüyoruz. Kayıtlara girmeyen ihmal ve istismar vakalarını da dikkate aldığımızda gerek ülkemizdeki ve gerekse dünyadaki çocuk ihmali ve istismarı vakalarının açıklanan rakamlardan çok daha fazla olduğu, hemen hemen 3 çocuktan birinin ihmal ve istismara uğradığı tahmin edilmektedir. Resmi kayıtlara girerek istatistiklerde gördüğümüz rakamlar dışında gizli tutulan, üstü örtülen, açıklanamayan ve ilgili kurumlara bildirilmeyen çok sayıda çocuk ihmali ve istismarı vakasının olduğu bilinmektedir (Aktay, 2020, Tuntis, 2024; Who, 1999; Yılmaz, 2009).

Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne uygun olarak gerek ailelerin ve gerekse toplumların en değerli kaynağı olan çocukların, her yönden sağlıklı yetiştirilebilmelerini sağlayabilmek için, çocuk gelişimini olumsuz yönde etkileyen çocuk ihmali ve istismarı konusunun, ciddi bir şekilde ele alınması, toplumun ilgili bütün kesimlerince mutlaka değerlendirilmesi ve çözüm üretecek çabaların gösterilmesi gerekmektedir. Çocuk ihmali ve istismarı konusu, bütün toplumlarda evrensel bir sorun olarak görülmeli ve sorunun önlenmesine yönelik hem ülkeler bazında hem de evrensel bazda çözüm önerileri üretilerek, gerekiyorsa yasal tedbirler alınmalıdır. Ayrıca aile içi çocuk istismarı ve ihmali konusunda da aile sorunlarının ortaya çıkmasında etkili olan toplumsal ve ekonomik stres faktörleri ile aile içi stres faktörlerinin ortadan kaldırılmasına yönelik önlemlerin yanı sıra önleyici ve tedavi edici müdahalelerin de uygulamaya konulması, uygulamaya konulan çözüm uygulamalarının ise toplumun geneline yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.

ÖZET

Çocuklar, toplumların geleceğini oluşturmaktadırlar. Bu nedenle toplumların geleceğini inşa etmede söz sahibi olacak olan bu çocukların, sağlıklı bir çocukluk dönemi geçirmesi büyük önem arz etmektedir. Çocukların ihmali ve istismarı, kültürden kültüre değişen ve sosyo-ekonomik düzeyden

bağımsız olarak gerçekleşen tarih boyunca rastlanan bir olgudur. Çocukların ihmale ve/veya istismara uğraması, içinde buldukları toplumun işleyişini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle çocuk ihmali ve istismarının olmadığı bir toplum özlemi bütün toplumların temel amacı ve uğraşı olarak ele alınmalıdır. Çocukların maruz kaldığı ihmal ve istismarlar, onların ruh sağlığına da büyük ölçüde zarar vermektedir. Çocuk ihmali ve istismarı sorunu ölümle sonuçlanabilecek kadar ciddi bir evrensel sorundur. Dünya’da ve Türkiye’de çocuk ihmali ve istismarı konusu ciddi bir sorun olarak görülmekle birlikte, maalesef bu konuda sorunu çözmeye yönelik yeterli sayıda girişimler yapılmamaktadır. Hemen her gün medyaya çocuğa şiddet ve istismar haberlerinin görülmeye devam ettiği bir ortamda, çocuk ihmali ve istismarını önlemede en etkili yöntem, eğitimidir. Çünkü çocuk ihmali ve istismarı vakalarının yaşanmasındaki nedenlerin başında eğitimsizlik gelmektedir. Çocuk ihmali ve istismarı konusunda çocukları, aileleri ve toplumun tamamını bilinçlendirmek ve ilgili kesimlerin bu konuda farkındalık sahibi olmalarını sağlamak adına eğitilmelerine ağırlık vermek gerekmektedir. Çocuk ihmali ve istismarı konusu ülke ve insanlık meselesi olarak ele alınmalı, kamu ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla basın desteğiyle medyanın gücünü de kullanarak toplumsal bir seferberlikle ele alınmalıdır. Çocuk ihmali ve istismarı konusu, bütün toplumlarda evrensel bir sorun olarak görülmeli ve sorunun önlenmesine yönelik hem ulusal düzeyde hem de uluslararası düzeyde tedbirlerle çözüm önerileri üretilmeli ve uygulamaya geçirilmesi sağlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: İhmal ve istismar, Çocuk Hakları, Çocuk Gelişimi, Çocuk İşçiler, Çocuk İhmali, Çocuk İstismarı, Çocuk Eğitimi.

NEGLIGENCE AND ABUSE IN CHILD DEVELOPMENT

Abstract

Children constitute the future of societies; therefore, it is of great importance that these children, who will have a say in building the future of societies, have a healthy childhood. Neglect and abuse of children is a phenomenon that has been encountered throughout history, varying from culture to culture and independent of socio-economic level. Neglect and/or abuse of children also negatively affects the functioning of the society they are in. Therefore, the desire for a society without child neglect and abuse should be considered as the

fundamental goal and endeavor of all societies. The neglect and abuse that children are subjected to also greatly harms their mental health. The problem of child neglect and abuse is a serious universal problem that can result in death. Although child neglect and abuse is seen as a serious problem in the world and in Turkey, unfortunately, there are not enough initiatives to solve the problem. In an environment where news of violence and abuse against children continues to be seen in the media almost every day, the most effective method to prevent child neglect and abuse is education. Because, the main reason for the occurrence of cases of child neglect and abuse is lack of education. It is necessary to focus on educating children, families and the whole society about child neglect and abuse in order to raise awareness and to ensure that the relevant parties are aware of this issue. The issue of child neglect and abuse should be considered as a national and humanitarian issue and should be addressed with a social mobilization by using the power of the media with the support of the press through public and civil society organizations. The issue of child neglect and abuse should be seen as a universal problem in all societies and solutions should be produced and implemented with measures to prevent the problem at both national and international levels.

Keywords: Neglect and abuse, Child Rights, Child Development, Child Laborers, Child Neglect, Child Abuse, Child Education.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Aksoy, Ercüment; Çetin Gürsel; İnanıcı, Mehmet Akif; Polat, Oğuz; Sözen, M Şevki ve Yavuz, Fatih. (2024).Çocuk İstismarı ve İhlali. <https://www.ttb.org.tr/eweb/adli/7.html> (E.t:10.07.2024).
- Aktay, Mine. (2020). “İstismar Ve İhmalin Çocuk Üzerindeki Etkileri Ve Tedavisi”. Gelişim Ve Psikoloji Dergisi. 2020 (2), 169-184.
- Bağdaş, Çiğdem Kaya ve diğerleri. (2018). Çocuk Psikolojisi ve Ruh Sağlığı. (Edt. M. Fırat ve Ç. K. Bağdaş).Eğiten Kitap Yayınları. Ankara.
- Bahar, Güven; Savaş, A. Haluk ve Bahar, Aynur. (2015). Çocuk İstismarı ve İhmali: Bir Gözden Geçirme. <https://Sozkonusucocuksa.Wordpress.Com/2015/03/22/Cocuk-Istismari-Ve-Ihmali-Bir-Gozden-Gecirme//> (ET:15.07.2024).
- Doğan, Zeynep. (2020). “Çocuk İhmal ve İstismarı”. <https://filizailedanismanligi.com/genel/bir-travma-hikayesi-ihmal-ve-istismar-bolum-2>. (Erişim Tarihi: 01.06.2024).
- Gülşen, Celal. (2017). Öğretmen Adaylarının Bireysel Değerler Yönetimi Hakkındaki Görüşleri. İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2017 (11), 57-71.
- Gülşen, Celal. (2022). Kuram ve Uygulamada Sınıf Yönetimi (6.Baskı). (Editör: Celal Gülşen) içinde “*Sınıfta Zaman Yönetimi- 4.Bölüm*, s:101-128”. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karaoğlu, Şebnem Akı. (2020). “Çocuk İhmali ve İstismarı”. <https://www.psikologofisi.com/blog/cocuk-ihmali-istismari>. (Erişim Tarihi: 01.01.2023).
- McDonald, Kelly Colleen. (2007). Child abuse: approach and management. *Am Fam Physician*, 75(2): 221-228.(<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/17263217/>)
- Orgm (Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü). (2018). Çocuk İhmal Ve İstismarı Hakkında Genel Bilgi. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_04/05104328_1.Yocuk_Yhmal_ve_YstismarY_HakkYnda_Genel_Bilgi.pdf. (ET:02.07.2024).

- Sarı, Hatice Yıldırım ve Ardahan Esra (2016). “Çocuk İhmal ve İstismara İlişkin Son 10 Yılda Yapılan Sistemik Derlemeler”. TAF Prev Med Bull Dergisi. 2016 (6),65.
- Şahin, Figen, vd. (2008). Çocuk İhmal ve İstismarını Önleme Öğretmenler ve Aileler İçin Eğitim Kılavuzu” İnsan Hakları Derneği Yayını, Berkay Ofset. Ankara.
- Tbmm (Türkiye Büyük Millet Meclisi). (1994). “Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun”. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc078/kanuntbmmc078/kanuntbmmc07804058.pdf (8.06.2024).
- Tokmaktepe, Cangül. (2020). Çocuklukta Duygusal İhmal”. <https://psikolaj.com.tr/cocuklukta-duygusal-ihmal.html>. (Erişim Tarihi: 29.12.2022).
- Topçu, Sedat. (2009). Silinmeyen İzler. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Tumtis (Tüm Taşıma İşçileri Sendikası). (2024). “Türkiye’de 1.3 Milyon Çocuk İşçi Var.” [https://tumtis.org/2024/0613/turkiyede-1-3-milyon-cocuk-isci-var/#:~:text=2024%20y%C4%B1n%C4%B1nda%20%C3%A7%C4%B1raklarla%20birlikte%20%C3%A7ocuk,bin%20344'e%20y%C3%BCkselmektedir.%E2%80%9D&text=T%C3%BCrkiye%20%C4%B0statistik%20Kurumu'nun%20\(T%C3%9C%C4%B0K,oran%C4%B1n%C4%B1n%20y%C3%BCzde%2033.3%20oldu%C4%9Funu%20belirtti.](https://tumtis.org/2024/0613/turkiyede-1-3-milyon-cocuk-isci-var/#:~:text=2024%20y%C4%B1n%C4%B1nda%20%C3%A7%C4%B1raklarla%20birlikte%20%C3%A7ocuk,bin%20344'e%20y%C3%BCkselmektedir.%E2%80%9D&text=T%C3%BCrkiye%20%C4%B0statistik%20Kurumu'nun%20(T%C3%9C%C4%B0K,oran%C4%B1n%C4%B1n%20y%C3%BCzde%2033.3%20oldu%C4%9Funu%20belirtti.) (ET:12.7.2024).
- Uğurlu, Zeynep ve Gülsen, İpek. (2014). “Çocuk Hakları ve Hukuki Bağlamda Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunması”. Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi. 2014 (1), 1-24.
- Unicef (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu). (2024). “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-%C3%B6zle%C5%9Fme> (ET:10.06.2024).
- Who (World Health Organization). (1999). Report of the consultation on child abuse prevention. Geneva. <http://www.who.int/iris/handle/10665/65900> (ET: 21.03.2017)
- Yaşar, Münevver ve Şenol Betül. (2015). “Öğretmen Adaylarının Çocuğa Yönelik Cinsel İstismar Tutumlarının İncelenmesi”. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi. 2015 (2), 228-241.

Yılmaz, Aynur. (2009). "Çocuk İstismarı ve İhmali: Risk Faktörleri ve Çocukların Psiko-sosyal Gelişimi Üzerindeki Etkileri". *Civilacademy Sosyal Bilimler Dergisi*. 2009 (1), 113-134.

3. BÖLÜM

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALİNE YÖNELİK FARKINDALIĞININ ÖLÇÜLMESİ¹

Doç. Dr. Yurdanur URAL USLAN

Uşak Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi
yurdanur.ural@usak.edu.tr, ORCID ID 0000-0002-1721-0712

Ceylin ŞIRLAK

Uşak Üniversitesi, İİBF, Sosyal Hizmet Bl. Lisans Öğrencisi
203513027@ogr.usak.edu.tr, ORCID ID 0009-0003-0530-8565

Hicran Şeyma AKSOY

Uşak Üniversitesi, İİBF Sosyal Hizmet Bl. Lisans Öğrencisi
2013513049@ogr.usak.edu.tr, ORCID ID 00090-0004-8222-7862

Mine OKCU

Uşak Üniversitesi, İİBF, Sosyal Hizmet Bl. Lisans Öğrencisi
203513032@ogr.usak.edu.tr, ORCID ID 0009-0009-0928-4824

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.13351250>

¹ “Üniversite Öğrencilerinin Çocuk İstismarı ve İhmaline Yönelik Farkındalıklarının Ölçülmesi” başlıklı bu araştırma TÜBİTAK 2023/1. Dönem 2209 A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenmiştir. Bu araştırma 21-23 Nisan 2024 tarihinde gerçekleştirilen “International Multi-Disciplinary Children's Studies Congress-VI” isimli kongrede özet bildiri olarak sunulan metnin genişletilmiş halidir.

GİRİŞ

Her çocuğun kötü muameleye maruz kalmadan sağlıklı bir yaşam sürme hakkı vardır. Uluslararası ve ulusal alanda çocuk haklarının korunması yönelik gelişmeler yaşanmasına rağmen çocukların kötü muameleye maruz kalması sıklıkla karşılaştığımız sorunlardan biri haline gelmiştir. Dünyada milyonlarca çocuk fiziksel şiddete, duygusal ve cinsel şiddete maruz kalmakta ya da tanıklık etmektedir (Akyüz, 2024, s.507). Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK)'in 2022 yılı verilerine göre, güvenlik birimlerine gelen çocukların yüksek oranla (%43,1) mağdur olarak geldiği tespit edilmiştir (Tük, 2023). Bu veriler çocukların kötü muameleye maruz kaldığını kanıtlamaktadır. Duygusal istismar, fiziksel istismar, cinsel istismar ve ihmal, kötü muamele kapsamında yer almaktadır (Aytekin, Dulic ve Pulat, 2021, s.97). Çocuklara yönelik kötü muamelenin nedenlerinden biri ise toplumumuzda duygusal ve fiziksel istismar halen terbiye aracı olarak kullanılmasıdır (Çalışkan, Evgin, Musalli, Akşit, Durgun ve Türe, 2019, s.395; Güler, Uzun, Boztaş ve Aydoğan, 2002, s.132-133).

Çocuklara uygulanan kötü muamele çocuğu fiziksel, duygusal ve zihinsel olarak olumsuz olarak etkileyeceği için sağlıklı bir toplumun devamlılığını da engellemektedir. Yapılan araştırmalarda ebeveynlerin geçmişte şiddet deneyimi ile çocuklarına şiddet uygulama oranları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir (Çalgı ve Saydam, 2020, s.296; Çalışkan ve diğerleri, 2019, s.395-396; Altıparmak, Yıldırım, Yardımcı ve Ergin, 2013, s.360; Dallar-Bilge, Taşar, Kılınçoğlu, Özmen ve Tıraş, 2013, s.34). Ebeveynlerin tarafından maruz kaldığı kötü muameleler, çocuğun uğradığı istismarı doğal bir olay olarak görmesine neden olacağı için istismar bildirimlerini de engellediği düşünülebilir. Özellikle cinsel istismar olaylarında çocuklar utanma, kendini suçlama, reddedilme korkusu yaşadığı için ve ailesinin zarar görmesini önlemek için istismarı saklamaktadır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2017, s.12-13). Bu konuda çocukla doğrudan temas halinde olan meslek sahipleri, istismar ve ihmal belirtilerini tespit edilmesinde ve bildirilmesinde önemli bir role sahiptir. Çocukla gün içerisinde en çok temas halinde olan meslek gruplarının başında öğretmenler yer almaktadır. Ancak bazı araştırmalarda öğretmenlerin ve sağlık çalışanlarının cinsel istismar şüphesi ya da belirtisi ile karşılaştığında nasıl bir prosedür uygulayacağı hususunda bilgilerinin eksik olduğu tespit edilmiştir (Yıldız,

Kaçar, Albayrak, Çalaboğlu, Çakmak ve Bayraktar, 2017, s.303; Dilsiz ve Mağden, 2015, s.692; Gölge, Hamzaoğlu ve Türk, 2012, s.94).

Çocukları istismar ve ihmalden korumak için meslekleri dolayısıyla çocuk ile doğrudan ve dolaylı temas edecek olan üniversite öğrencilerin kötü muamele niteliği taşıyan tutum ve davranışlar konusunda bilgilendirilmesi gerekmektedir. Araştırmada üniversitesi öğrencilerinin farkındalığını etkileyen unsurları tespit etmek amacıyla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

H1. Üniversite öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmaline ilişkin farkındalığı öğrenim aldıkları temel alanlara (sağlık bilimleri/sosyal bilimler) göre farklılaşmaktadır.

H2. Üniversite öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmaline ilişkin farkındalığı öğrenim gördüğü fakülteye göre farklılaşmaktadır.

H3. Üniversite öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmaline ilişkin farkındalığı bölüme göre farklılaşmaktadır.

H4. Üniversite öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmaline ilişkin farkındalığı öğrenim gördüğü sınıfa göre farklılaşmaktadır.

H5. Üniversite öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmaline ilişkin farkındalığı yaşa göre farklılaşmaktadır.

H6. Üniversite öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmaline ilişkin farkındalığı cinsiyete göre farklılaşmaktadır.

1.YÖNTEM

Üniversite öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmaline ilişkin farkındalığını ölçen bu çalışma kapsamında nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çocuk istismarı ve ihmaline ilişkin farkındalığın ölçülmesinde ve farkındalığı etkileyen unsurların analiz edilmesinde SPSS 26 paket programından yararlanılmıştır.

1.1 Katılımcılar

Araştırmanın evrenini bir devlet üniversitesi belirlenmiştir. Araştırmanın örneklemini ise Tıp Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi (hemşirelik/sağlık yönetimi), Eğitim Fakültesi (okul öncesi öğretmenliği), İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (sosyal hizmet), İletişim Fakültesi (halkla ilişkiler), İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi'nin (psikoloji, sosyoloji) ilgili

bölmelerinde 2023-2024 güz yarıyılında öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır.² Toplamda 585 öğrenci araştırmaya katılmıştır.

Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri Tablo 1’de verilmiştir. Buna göre, katılımcıların %12,1’i eğitim fakültesi, %14’ü iktisadi ve idari bilimler fakültesi, %13’ü iletişim fakültesi, %16,1’i insan ve toplum bilimleri fakültesi, %14,4’ü sağlık bilimleri fakültesi, %30,4’ü tıp fakültesinde öğrenim görmektedir. Katılımcıların bölümlerine ilişkin dağılımları incelendiğinde ise %13’ünün halkla ilişkiler %9,2’sinin hemşirelik, %12,1’inin okul öncesi, %8’inin psikoloji, %5,1’inin sağlık yönetimi, %14’ünün sosyal hizmet, %8’inin sosyoloji, %30,4’ünün tıp fakültesi öğrencisi olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %56,8’inin lisans birinci sınıf, %43,2’sinin lisans son (dördüncü) sınıf olduğu ve %71,8’inin kadın, %28,2’sinin erkek olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların yaşlarına ilişkin dağılımlar incelendiğinde ise %52,1’inin 18-20 yaş arasında, %43,22’sinin 21-24 yaş arasında, %4,6’sının 25 yaş üstü olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri

Değişkenler		n	%
Fakülte	Eğitim Fakültesi	71	12,1
	İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi	94	16,1
	İktisadi İdari Bilimler Fakültesi	82	14,0
	İletişim Fakültesi	76	13,0
	Sağlık Bilimleri Fakültesi	84	14,4
	Tıp Fakültesi	178	30,4
Bölüm	Halkla ilişkiler	76	13,0
	Hemşirelik	54	9,2
	Okul öncesi	71	12,1
	Psikoloji	47	8,0
	Sağlık yönetimi	30	5,1
	Sosyal hizmet	82	14,0
	Sosyoloji	47	8,0

² Araştırmanın yapılabilmesi için Uşak Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu’ndan 09.11.2023 tarihli ve 2023-223 sayılı etik kurul kararı alınmıştır.

	Tıp	178	30,4
Sınıf	1	332	56,8
	4	253	43,2
Cinsiyet	Kadın	420	71,8
	Erkek	165	28,2
Yaş Ort±SS (Min- Mak)=20,69±3, 45 (18-64)	18-20	305	52,1
	21-24	253	43,2
	25 ve üstü	27	4,6
Toplam		585	100,0

1.2. Veri Toplama Aracı

Çocuk istismarı ve ihmali ölçülmesi amacıyla Altan tarafından 2015 yılında geliştirilen “çocuk istismarı ve ihmali farkındalığı ölçeği” kullanılmaktadır. Ölçek 20 sorudan oluşmakta ve dört boyuta ayrılmaktadır. Bu boyutların isimleri duygusal istismar, fiziksel istismar, cinsel istismar ve ihmaldir. Her bir alt boyut beş ifade ile ölçülmektedir. Fiziksel istismar boyutunu ölçen sorular (4,9,13,15,18), cinsel istismar boyutunu ölçen sorular (6,7,11,17,20), duygusal istismar boyutunu ölçen sorular (8,10,14,16,19) ve ihmali boyutunu ölçen sorular ise (1,2,3,5,12) nolu sorulardır. Ölçekte verilen cevaplar 5’li likert olarak düzenlenmiştir. Ölçekte olumlu ifadeler olduğu gibi olumsuz ifadelerde (1,2,3,5,7,10,12,13,16,17,18) yer almaktadır.

1.3. Verilerin Analizleri

Araştırmada elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Çocuk istismarı ve ihmali farkındalık ölçeği güvenilirlik katsayısı 0,634 olarak hesaplanmış ve genel alfa değerinin güvenilir olduğu görülmüştür. Araştırmada ölçeğin ortalama değeri 79,52±7,62 (min 46-max 97) olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin basıklık (-0,853) ve çarpıklık (1,011) değerleri ±3 arasında olup olmama durumu ile incelenmiş ve normal dağılım göstermediği tespit edilmiştir. Bu nedenle analizler için non-parametrik testler olan Mann-Whitney U testi (iki değişkenli sorulara) ile Kruskal Wallis H testi (iki değişkenden fazla olan sorulara) uygulanmıştır. Analiz sonuçları tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2: Çocuk İstismarı ve İhmali Farkındalığı demografik özelliklere göre karşılaştırma sonuçları

		Çocuk İstismarı ve İhmali Farkındalığı				
		Ort	SS	Med	Min	Mak
Fakülte	Sosyal bilimler	79,60	7,10	81,00	55,00	97,00
	Sağlık bilimleri	79,43	8,24	81,00	46,00	94,00
Mann Whitney U test		-0,009				
p değeri		0,993				
Fakülte	Eğitim (1)	78,07	7,66	80,00	56,00	89,00
	İnsan ve Toplum Bilimleri (2)	79,13	7,99	80,50	55,00	94,00
	İktisadi idari bilimler (3)	81,71	5,28	82,00	64,00	97,00
	İletişim (4)	79,33	6,69	80,50	60,00	92,00
	Sağlık bilimleri (5)	77,39	8,60	78,00	53,00	94,00
	Tıp (6)	80,39	7,91	81,00	46,00	93,00
Kruskal Wallis H testi		16,343				
p değeri		0,006*				
Post-hoc		5<3				
Bölüm	Halkla ilişkiler (1)	79,33	6,69	80,50	60,00	92,00
	Hemşirelik (2)	77,28	8,77	78,00	53,00	94,00
	Okul öncesi (3)	78,07	7,66	80,00	56,00	89,00
	Psikoloji (4)	79,11	8,45	81,00	55,00	94,00
	Sağlık yönetimi (5)	77,60	8,42	79,00	58,00	88,00
	Sosyal hizmet (6)	81,71	5,28	82,00	64,00	97,00
	Sosyoloji (7)	79,15	7,59	80,00	56,00	90,00
	Tıp (8)	80,39	7,91	81,00	46,00	93,00
Kruskal Wallis H testi		16,531				
p değeri		0,021*				
Post-hoc		2<6				
Sınıf	1	79,14	7,89	81,00	46,00	97,00
	4	80,03	7,24	81,00	53,00	94,00
Mann Whitney U test		-1,072				
p değeri		0,284				
Cinsiyet	Kadın	80,58	7,40	82,00	53,00	97,00
	Erkek	76,82	7,55	78,00	46,00	91,00
Mann Whitney U test		-5,767				
p değeri		0,000*				
Yaş	18-20	79,68	7,67	81,00	46,00	97,00
	21-24	79,62	7,43	81,00	53,00	94,00
	25 ve üstü	76,85	8,65	77,00	58,00	93,00
Kruskal Wallis H testi		3,125				
p değeri		0,210				

*p<0,05

Tablo 2’de yer alan analizler incelendiğinde; katılımcıların öğrenim gördüğü sosyal ya da sağlık bilimleri alanına göre çocuk istismarı ve ihmali farkındalığı puanlarının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği bulgulanmıştır ($p>0,05$). Katılımcıların fakültesine ve bölümüne göre çocuk istismarı ve ihmali farkındalığı puanlarının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0,05$). Yapılan çoklu karşılaştırma testine göre sağlık bilimleri fakültesinin puanları iktisadi ve idari bilimler fakültesinde öğrenim görenlere göre daha düşüktür. Hemşirelik bölümünde okuyanların puanları sosyal hizmetler bölümünde okuyanlara göre daha düşük bulunmuştur. Katılımcıların sınıfına ve yaşına göre çocuk istismarı ve ihmali farkındalığı puanlarının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0,05$). Katılımcıların cinsiyetine göre çocuk istismarı ve ihmali farkındalığı puanlarının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği bulgulanmıştır ($p<0,05$). Kadınların puanlarının erkeklere göre daha yüksek puan aldığı tespit edilmiştir. Sonuçlara göre H2, H3, H6 kabul edilmiştir.

2. TARTIŞMA VE SONUÇ

Üniversite öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmaline ilişkin farkındalığını ölçülmek için yürütülen bu çalışmada, öğrencilerin farkındalık puan ortalaması $79,52\pm 7,62$ olarak elde edilmiştir ve ölçekte en yüksek puanı sosyal hizmet bölümünde okuyan öğrenciler almıştır. Kaya ve Köse (2020: 11) çalışmalarında, çocuk istismar ve ihmali tanıma konusunda bilgi düzeyine ilişkin en yüksek puan ortalamasının sosyal hizmet bölümünde öğrenim gören öğrencilere ait olduğunu tespit etmiştir. Hemşirelik bölümünde okuyanların puanları ile sosyal hizmetler bölümünde okuyan öğrencilerin puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Ancak çalışmada sağlık bilimleri ve sosyal bilimleri öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmaline ilişkin farkındalık düzeylerinin anlamlı olarak farklılaşmadığı bulgulanmıştır. Çocuk konusunun insani bir konu olması nedeniyle temel alana göre farkındalık düzeylerinin anlamlı olarak farklılaşmaması olası bir sonuçtur.

Üniversite öğrencilerinin yaş ortalaması ve sınıfının, çocuk istismarı ve ihmali farkındalık düzeylerini etkilemediği sonucuna varılmıştır. Literatürde bazı çalışmalar bu çalışmanın bulgusu ile benzer sonuçlar elde etmişlerdir (Tezdiğ, 2017, s.32,37; Aytakin ve diğerleri, 2021, s.96). Özçevik ve

arkadaşları (2018, s.19) ise öğrencilerin yaşı ve sınıfı ile çocuk istismarı ve ihmeline ilişkin farkındalığı arasında istatistiksel anlamlı bir ilişki saptamıştır.

Araştırmada istismar farkındalık düzeylerinin öğrencilerin cinsiyetine göre değiştiği belirlenmiştir. Çocuk istismarı ve ihmeline yönelik farkındalığı ya da bilgi düzeyini ölçen pek çok araştırmada kadınların puan ortalamalarının erkeklerden yüksek olduğu bulgulanmıştır (Yüzgöl, 2023, s.59; Çelik-Arslan, 2023, s.54-55; Türk, Hamzaoğlu, Yayak ve Şenyuva, 2021, s.212; Aytekin ve diğerleri, 2021, s.106; Kaya ve Köse, 2020, s.12; Bahadır, 2018, s.60-61; Akgün-Kostak & Vatansever, 2015, s.9). Kadınların çocuk istismarı ve farkındalığına ilişkin farkındalık ve bilgi düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olmasının temel sebebi olarak toplumsal cinsiyet rolleri olduğu öne sürülmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında kadınlardan beklenenler öncelikle ev hayatı, beslenme, bebekler ve çocuklarla ilgilenmeleridir (Zastrow, 2016, s.605). Erkekten beklenen cinsiyet roller ise erkeğin, mantıklı, sert, korkusuz, bağımsız ve agresif olmasıdır. Kız çocuklarının evde bebekleri oyun oynayarak zaman geçirmesi, çocuğa ilişkin farkındalıklarını ve bilgilerini etkileyebilmektedir. Yapılan araştırmalarda erkeklerin kadın öğrencilere göre daha yüksek şiddet eğilimi puanlarına sahip olduğunu göstermektedir (Kodan-Çetinkaya, 2013, s.28; Archer, 2004, s.291) Şiddet eğilim kadınlara oranla daha yüksek olan erkeklerin çocuk istismarı ve ihmale ilişkin farkındalığının kadınlardan farklılaşması doğal bir sonuç olarak görülebilir.

Araştırma kapsamında sonuç olarak diyebiliriz ki üniversite öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmeline ilişkin farkındalık düzeylerinin biraz daha artırılması gerekmektedir. Cinsiyet faktörünün de, çocuk istismarı ve ihmeline ilişkin farkındalığın üzerindeki etkisi göz önüne alındığında, ilgili bölümlerin müfredatlarına genel olarak insan hakları ve çocuk hakları konusunda özel olarak ise çocuk istismarı ve ihmali kapsamında derslerin konulması önem arz etmektedir.

ÖZET

Araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmeline ilişkin farkındalıklarını ölçmek ve farkındalıklarını etkileyen faktörleri araştırmaktır. Çocuk istismarı ve ihmalinin ölçülmesi amacıyla Altan tarafından 2015 yılında geliştirilen “çocuk istismarı ve ihmali farkındalığı

ölçeği” kullanılmış ve elde veriler SPSS 26 paket programı ile analiz edilmiştir. Elde edilen verilerden üniversite öğrencilerinin farkındalıklarına ilişkin puan ortalamaları $79,52 \pm 7,62$ olarak tespit edilmiştir. Kadın öğrencilerin farkındalık düzeylerinin erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Üniversite öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmali farkındalığına ilişkin elde edilen puan ortalaması, üniversite öğrencilerinin farkındalıklarının artırılması gerektiği sonucunu düşündürmektedir. Cinsiyet faktörünün de etkisi dikkate alındığında gelecekte çocuk ile temas halinde olacak üniversite öğrencilerinin çocuk hakları, çocuk istismarı ve ihmali kapsamında dersler alması, seminerlere katılması önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: üniversite öğrencileri, çocuk istismarı, çocuk ihmali, farkındalık

ABSTRACT

The objective of this study is to measure university students' awareness of child abuse and neglect and to investigate the factors affecting their awareness. The "Child Abuse and Neglect Awareness Scale," developed by Altan in 2015, has been used to measure child abuse and neglect, and the data obtained have been analyzed using the SPSS 26 software package. The average awareness score of university students has been found to be 79.52 ± 7.62 . It has been concluded that female students have higher levels of awareness compared to male students.

The average score obtained for university students' awareness of child abuse and neglect suggests that their awareness needs to be increased. Considering the impact of the gender factor, it is essential for university students who will be in contact with children in the future to take courses and attend seminars on children's rights, child abuse, and neglect.

Keywords: university students, child abuse, child neglect, awareness

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Akgün Kostak, M., & Vatansever, C. (2015). Sağlık bilimleri fakültesi öğrencilerinin çocuk istismar ve ihmali ile ilgili görüş ve düşünceleri. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 2(1), 1-11.
- Akyüz, E. (2024). Çocuk hukuku çocuk hakları ve korunması. 9. Baskı, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Altan, H. (2015). Üniversite öğrencisi gençlere çocuk istismarı ve ihmali konusunda yapılan eğitimin bilgi ve farkındalıklarına etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Altıparmak S., Yıldırım G., Yardımcı F., Ergin D. (2013). Annelerden alınan bilgilerle çocuk istismarı ve etkileyen etkenler. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 14(4), 354-361.
- Archer, J. (2004). Sex differences in aggression in real-world settings: a meta-analytic review. *Review of General Psychology*, 8(4), 291–322. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.8.4.291>
- Aytekin, Ç., Dulic, M., & Pulat, Z. (2021). Hukuk fakültesi öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmaliye yönelik farkındalık düzeylerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (60), 96-121.
- Bahadır, V. (2018). Kocaeli üniversitesi tıp fakültesi uzmanlık öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmali hakkında bilgi, tutum ve farkındalık düzeylerinin değerlendirilmesi ile eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi. Yayınlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Kocaeli.
- Çalgı, B., & Saydam, R. (2020). Annelerin çocuklarına yönelik ihmal ve istismar davranışı üzerine bir araştırma. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 12(3), 275-300.
- Çalışkan Z., Evgin D., Musalli E., Akşit B., Durgun Ö. N ve Türe N. (2019). Annelerin çocuklarına yönelik istismar-ihmal davranışları ve etkileyen faktörler. *Orjinal Araştırma Güncel Pediatri*, 17(3), 387-399.
- Çelik-Arslan, B. (2023). Ankara üniversitesi tıp fakültesi son sınıf öğrencilerinde çocuk istismarı ve ihmali bilgi ve farkındalık düzeyinin

- değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi, Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Ankara.
- Dallar-Bilge Y., Taşar M.A., Kılınçoğlu B., Özmen S. ve Tıraş Ü. (2013). Alt sosyoekonomik düzeye sahip anne-babaların çocuk istismarı ve ihmali hakkındaki bilgi düzeyleri, deneyimleri ve kullandıkları disiplin yöntemleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 14(1), 27-35.
- Dilsiz, H., & Mağden, D. (2015). Öğretmenlerin çocuk istismar ve ihmali konusunda bilgi ve risk tanıma düzeylerinin tespit edilmesi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 1(2), 678-694. <https://dergipark.org.tr/en/pub/hsbfd/issue/7893/103932>.
- Gölge, Z. B., Hamzaoğlu, N., & Türk, B. (2012). Sağlık çalışanlarının çocuk istismarı ve ihmali konusundaki farkındalık düzeylerinin ölçülmesi. *Adli Tıp Dergisi*, 26(2), 86-96.
- Güler N, Uzun S, Boztaş Z, Aydoğan S. (2002). Anneleri tarafından çocuklara uygulanan duygusal ve fiziksel istismar/ihmal davranışı ve bunu etkileyen faktörler. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 24(3), 128-134.
- Kaya, M. H. & Köse, S. (2020). Üniversite öğrencilerinin çocuk istismar ve ihmeline yönelik farkındalıkları. *İstanbul Journal Of Social Sciences*, (27), 1-14.
- Kodan-Çetinkaya, S. (2013). Üniversite öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının incelenmesi. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 1(2), 21-43. <https://doi.org/10.7816/nesne-01-02-02>
- Özçevik, D., Güneş, Ö. D., & Ocakçı, A. F. (2018). Hemşirelik öğrencilerinin sosyo-kültürel ve demografik özelliklerinin çocuk istismarı ve ihmali farkındalığı ile ilişkisi. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 17(2), 16-27.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2017). Çocuk bakım kuruluşlarında çalışan personele yönelik istismar ile mücadele rehber kitapçığı.
- Tezdiğ, C.C. (2017). Öğretmen adaylarının çocuk istismarı ve ihmeline yönelik farkındalık düzeylerinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, Lefkoşe.
- TÜİK (2023). Türkiye İstatistik Kurumu, “Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri 2022” raporu,

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Guvanlik-Birimine-Gelen-veya-Getirilen-Cocuk-Istatistikleri-2022-49662> (e.t. 16.04.2024).

- Türk B., Hamzaoğlu N., Yayak A., Şenyuva G. (2021). Çocuk istismarı ve ihmali hakkında bilgi ve farkındalık düzeyinin incelenmesi: kesitsel araştırma. *Türkiye Klinikleri Adli Tıp ve Adli Bilimler Dergisi*, 18(3), 205-214.
- Yıldız, Y., Kaçar, M., Albayrak, E., Çalaboğlu, T., Çakmak, S., & Bayraktar, T. (2017). Çocuk ihmali ve istismarı hakkında ilköğretim öğretmenlerinin bilgi düzeylerinin değerlendirilmesi. *Van Tıp Dergisi*, 24(4), 303-309.
- Yüzcül, Ü. (2023). Kocaeli üniversitesi spor fakültesi, fen edebiyat fakültesi, eğitim fakültesi öğrencilerinin çocuk istismarı ve ihmali hakkında bilgi, tutum ve farkındalık düzeylerinin değerlendirilmesi ile eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi. Yayınlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Kocaeli.
- Zastrow, C. (2016). Sosyal Hizmete Giriş. (Çev. D. Baran Çiftçi), 4. Baskı, Ankara: Nika Yayınevi.

4. BÖLÜM

DEZAVANTAJLI AİLELER VE ÇOCUKLARI

Türkan EKİCİ

Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Temel Eğitim Bilimleri Fakültesi,
Okul Öncesi Ana Bilim Dalı

turkan.ekici@gmail.com - Orcid ID: 0000-0003-2540-7280

Doç. Dr. Nuran TUNCER

Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Temel Eğitim Bilimleri Fakültesi,
Okul Öncesi Ana Bilim Dalı

nurantuncer72@gmail.com - Orcid ID: 0000-0002-8748-5084

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.13351259>

GİRİŞ

Aile toplumun temelini oluşturan en küçük sosyal yapıdır. Sağlıklı bir aile yapısı bireyi, toplumu her tür risk faktöründen koruyucu ve kollayıcıdır. Fakat aile; herhangi bir sebepten aile içi veya aile dışı gelişen olağan ya da ani değişimler ve kestirilemeyen sebeplerden dolayı aile olumsuz etkilenir ve dezavantajlı bir duruma geçebilir. Sağlıklı ve refah halini koruyamaz.

Dezavantajlılık doğuştan olabildiği gibi sonradan da gelişebilir. Dezavantajlı gruplar denildiği zaman ilk aklımıza; çocuklar, engelliler, kadınlar, yaşlılar gelir. Yapılan çalışmalarda; göçmenler, azınlıklar, sosyo-ekonomik zayıflık, eğitim seviyesi düşük olanlar, parçalanmış, ölüm ve kayıp yaşayan aileler, alkol ve madde bağımlılığı olanlar, hastalığı olanlar gibi dezavantajlılık çeşitliliği olabilir. Ailede dezavantajlı bazen çocuk olabilirken bazen de ebeveynler olabildiği gibi tüm ailede de dezavantajlığı barındırıyor olabilir. Dezavantajlılık aslında genellikle kolayca ulaşılabilirlik imkânı olan eğitim, sağlık, istihdam olanaklarına erişimden mahrum kalma olayıdır. Ailenin bugününi etkilediği gibi geleceğini de etkilemektedir.

Aile ve toplumun sağlıklı bir yapı olarak devamının sürdürülmesi açısından dezavantajlılığı yaratan durumlardan korunması, önlenmesi, müdahalesi ve iyileştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Dezavantajlılığın ortadan kaldırılması için öncelikle sorunun kaynağının çok iyi bilinmesi ve acilen ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Bunun içinde gerek ülkemizde gerekse uluslararasıda birçok çalışmalar sürdürülmektedir. Çeşitli sosyal politikalar oluşturulmakta, yasal düzenlemelerle dezavantajlılık önlenmeye çalışılmaktadır. Kamu ve sivil toplum örgütlerince de çeşitli eğitim, seminer, danışmanlık, terapi gibi uzmanlıklar sunulmaktadır. Destek programları planlanmakta ve hayata geçirilmektedir.

1. ALKOL VE MADDE BAĞIMLILIĞI OLAN AİLELER VE ÇOCUKLARI

1.1. Bağımlılık

Bağımlılık; bireyin bağımlılık yapan maddeyi, belirgin bir etkiyi elde etme amacıyla alması sonucu ortaya çıkan ruhsal, bedensel ya da sosyal sorunlara rağmen, madde almaya devam etmesi ve maddeyi alma isteğini durduramamasıdır.

Bağımlılık hem fiziksel hem de ruhsal bir süreçtir. Fiziksel bağımlılık alınan maddeye bedenın uyum sağlaması sonrası madde alınmadığında eksikliği ortaya çıkması ve yoksunluğunun yaşanmasıyla ortaya çıkan belirtiler fizyolojik eksiklikten kaynaklanmaktadır. Beden dengeyi bulmak için maddeye gereksinim duyar. Ruhsal bağımlılık ise, kişinin benlik ve duygusal yapısından meydana gelen açlığı gidermek için o maddeye duyulan ihtiyaçtır. Birey maddeyi aldığıında çok büyük bir zevk ve rahavet hissi yaşanmaktadır (Ögel, Erol, 2005: 24).

Bağımlılık, dünyanın ve ülkemizin çok önemli sorunlarından biri olarak görülmektedir. Bağımlılığa gelişmekte olan ülkelerde daha sık rastlanmaktadır. Bağımlılık yapıcı maddelerin başında sigara ve alkol kullanımı göze çarpmaktadır. Sigara ve alkol gibi bağımlılık yapıcı maddeleri diğer uyarıcılar takip etmektedir. Madde bağımlılığına başlama en sık ergenlik döneminde belirmektedir. Çünkü bu dönem bireyin kimlik arayışı içerisine girdiği kendinde gereksiz bir cesaret bulduğu anlamsız risk alma eylemlerine giriştiği kritik döneminin özellikleridir. Ülkemizde yapılan araştırmalarda en fazla 15 ila 25 yaş arası gençlerde madde bağımlılığı daha sık rastlandığı ve her geçen gün sayısında da artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Aslan, 2019).

1.2. Bağımlılık Yapan Maddeler

DSM-5'te bağımlılık yapan maddeler alt başlıklar halinde sıralanmıştır.

Bunlar;

- Alkol
- Kafein
- Kenevir (esrar)
- Halüsinojenler (LSD, meskalin, fensiklidin vb.)
- Uçucular (tiner, benzin, gazolin, bali vb.)
- Dinginleştirici, uyutucu ve kaygı gidericiler (diazepam, klorazepat vb.)
- Tütün ve diğer maddelerdir
- Uyarıcılar (amfetamin, ekstazi, kokain vb.) (çev. Köroğlu, 2014).

Ecstasy

Ecstasy, yapısal olarak metamfetamine benzemektedir. Ecstasy, sentetik bir uyuşturucu olup, sempatik sinir sistemini uyarmaktadır. Aynı zamanda, serotonerjik reseptörleri ise beyindeki serotonin salınımını arttırarak aktive etmektedir. Kullanan kişide bulunan serotoninin salgılanmasını sağlayarak

vücutta rahatlık, canlılık ve mutluluk hissi vermektedir. Ecstasy bağımlılığında, seratonin eksikliğine bağlı olarak ciddi yan etkiler ve depresyon görülür. Görüntü olarak renkli şekere benzedikleri için çocuklar için cezbedici ve merak uyandırıcı formdadır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2012).

1.3. Alkol ve Madde Bağımlılığının Nedenleri

Alkol ve madde bağımlılığının birçok nedeni vardır. Bu nedenler arasında en çok ailesel nedenler yer teşkil eder. Ailesel nedenlerden bazıları şunlardır;

- Aile içi çatışmalar
- Aile içi şiddet
- Aile bağlarında zayıflık
- Ebeveyn tutumlarındaki tutarsızlık (ebeveynlerden biri otoriterken diğerinin izin verici tutumu)
- Aile içi ihmal
- Aile içi istismar
- Aile üyelerinin birbirine ayırdığı zamanda yetersizlik
- Aile içinde çocuğun yeterli ve zamanında kontrol edilmemesi, disiplinsizliği
- Parçalanmış aile yapısı
- Anne-baba-çocuk iletişimsizliği,
- Aile içinde anne- baba ya da aile üyelerinin madde bağımlılığı
- Düşük aile geliri
- Göç eden aileler

Ailedeki travmalar hem aileyi hem de aile üyesi olan çocuğu olumsuz etkilemektedir. Bütün bu sayılan durumlardan, kurtulmak, adeta bir kaçış yolu için maddeye sığınıp unutmaya çalışarak farklı arayışlar içerisinde bulunur ki bu durumda madde bağımlılığı kaçınılmaz olur (Ögel, 2003).

1.4. Alkol ve Madde Bağımlılığı Olan Ailelerin Eğitimi ve Ailelerle İletişim

Çocukların gerek bilişsel gerek sosyal gerekse duygusal gelişimlerinin temelini aile ortamında atılmaktadır. Aile ortamının mutluluğu ve huzuru çocuk için adeta bu maddelerden koruyucu bir kalkan gibi görev yapar. Aile ile

kurulan olumlu ilişkiler ergenlik döneminde madde bağımlılığında koruyucu rol üstlenir.

Bağımlılıkta aile eğitimi oldukça önemlidir. Hem çocukluk hem de ergenlik döneminde kurulan sağlam iletişim aile bağlarını güçlü kılmakta. Hem aileyi hem de ergenlikteki bireyi farklı arayışlara itmekten alıkoymaktadır (Kabasakal ve Arslan, 2013).

Ebeveynler çocuklarıyla alkol ve maddeden uzak durmaları gerektiğini nasıl izah edeceklerini bilememekte ve bu konuda oldukça zorlandığı gözlenmiştir. Ebeveynler bu konu hakkında danışmanlık yapabilecekleri kişi ya da kurumlara yönlendirilmelidir.

Alkol ve madde bağımlılığı konusunda; tv, internet, sosyal ve dijital içerikli temalara yer verilmelidir (Arslan, 2012).

Okullarda da bu konuda üzerine düşen sorumluluğu üstlenmektedir. Öğretmenlere burada oldukça bilinçli olmalı hem bu çocukların tespitinde hem bu ailelere ulaşılması konusunda görev alıp gerekli kuruluşlarla işbirliği halinde çalışmalı.

Ailede anne ve baba figürlerinin çok önemli olduğu örnek teşkil edecek davranışlar sergilemesi hakkında aile bilinçlendirilmeli.

Madde kullanan çocuğa sahip olan aileler genelde suçluluk, başarısızlık, hayal kırıklığı gibi suçu genelde kendinde arayan çocuk yetiştirmede başarısız ve hatalı olduklarını düşünen bir ruh haline girebilirler. Aileye içinde bulunduğu umutsuzluk duygusuyla mücadeleci olup etkin bir sorun çözme mekanizmasını kullandırmaları sağlanmalı ve bir uzman desteği almalıdırlar.

Aile de çocuk yetiştirme görevi sadece anneye atıf edilmemeli babanın da çocuk yetiştirmede aktif görev alması sağlanmalı. Böylece hem koruyucu hem de önleyici bir faaliyet üstlenilir.

Yapılan araştırmalar sonucu aile içindeki iletişimin olumlu ilerlemesi aile bağlarını güçlendirdiği etkili bir iletişimin hem ailenin hem de ailedeki üyelerin kişisel sorunlarına çözüm olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sevgi, güven, bağlılık, şefkat duygularının önemsendiği ailedeki çocukların yanlış arkadaş çevresinden uzak durdukları madde kullanımını geri çevirdikleri sonucuna varılmıştır (Akkoyun, 2019).

2. ŞİDDET, İHMAL VE İSTİSMAR DURUMUNUN YAŞANDIĞI AİLELER VE ÇOCUKLARI

2.1. Şiddet

Dünya Sağlık örgütü şiddeti, fiziksel gücün kasıtlı bir şekilde karşı tarafa uygulanması ve bu fiziksel güce maruz kalan bireylerin hem beden hem ruh sağlığı açısından olumsuz etkilenmesi olayıdır.

Şiddet tüm toplumlarda görülebilir. Şiddeti; aile içi şiddet; çocuğa, yaşlıya, kadına, engelli bireye uygulanan şiddet olarak görmektediriz.

Aile içindeki şiddeti erkek olan eşin, eşi olan kadına uyguladığı güç gösterisi olarak görülmektedir. Evlilikte şiddet uygulayan erkek eşin genelde; çocukluğunda şiddet gören, alkol kullanan, işi olmayan, ekonomik sıkıntıları olan, kıskanç bireyler olduğu saptanmıştır. Kadına uygulanan şiddet sonrası kadında bedensel ağrı, yorgunluk, ruhsal bunalıtı gibi bedeni ve ruhu etkileyen bazı sıkıntılar görülmektedir ki bu durum aileyi etkilemektedir. En fazlada çocuklar etkilenmektedir. Çocuk anneye uygulanan şiddeti gördüğü gibi bu şiddete kendi de maruz kalabilir (Çakır, 2009).

Şiddetin bireysel, sosyo-kültürel olmak üzere birçok sebebi vardır. Şiddet sadece aile olayı değil, toplumu da derinden etkileyen bir olaydır.

Bu ailelere; danışmanlık hizmeti, çift terapisi gibi hizmetler sunulması için gerekli yerlere kurum ve kuruluşlara yönlendirilmeli, aileyi kapsayan çoklu müdahale girişimlerinde bulunulmalı. Aileler ve toplum bilinçlendirilmeli ve aile içi şiddeti önleyen koruyucu ve önleyici girişimlerde bulunulmalı.

Şiddet uğrayan bireylerin tedavisi, destek ve rehabilitasyonu için sağlık kuruluşlarına sevk edilmeli. Bu süreçte sağlık çalışanlarından destek alınmalı (Polat, 2016).

2.2. İstismar

DSÖ tarafından tanımlandığı şekliyle çocuk istismarı, fiziksel istismar, suiistimal ve çocukları herhangi bir ticari kazanç için kullanma durumları, çocuğun sağlığını, gelişimini, hayatını ve değerini etkileyebilir.

İstismar kısacası bireyin fiziksel, ruhsal, sosyal, duygusal ve toplumsal gelişimini etkileyen her tür davranış olarak adlandırılır. Çocuk istismar konusu, önceki yıllardan günümüze kadar farklı şekillerde ele alınıp incelenmiştir. Geçmiş yıllarda çocuğa gösterilen bir davranış istismar olarak algılanmazken bugün aynı davranışın istismar olarak adlandırılmaktadır. Bu algının değişme

faktörü, toplumun eğitim ve refah seviyesinin artmasıyla farkındalığın artmasıdır. Örnek verilecek olursa geçmişte ebeveynin çocuğa uyguladığı şiddet, çocuk istismarı olarak değerlendirmediği aksine "sever de döverde" gibi bir algının normal olduğu görülmektedir (Ergündüz, 2010)

İstismar türleri;

Fiziksel istismar; 18 yaşından küçük bir çocuğun ebeveyni, vâsisi veya çevresindeki kişiler tarafından şiddet uygulanması yoluyla çocuğun fiziksel sağlığına verilen zarar olarak tanımlanabilir. Çocuk istismarı biçimleri arasında fiziksel istismar en çok görünür ve en fazla fark edilebilirlik oranı en yüksek olanıdır.

Fiziksel istismarın en yaygın biçimi çocukların dövülmesidir. Araştırmalar, daha küçük çocukların anneleri tarafından fiziksel olarak istismar edilme olasılığının daha yüksek olduğunu ve ergenlik çağına olan çocukların babaları tarafından fiziksel olarak istismar edilme olasılığının daha yüksek olduğunu göstermektedir (Taner ve Gökler, 2004).

Şiddet çocuğun yaşamında psikolojik bir iz bırakır. Fiziksel istismar olaylarında ilk hedefimiz istismarın önlenmesi ve devam etmesinin önlenmesidir. Fiziksel ve sosyal travmalar azaltılarak çocukların güvenli bir yaşam sürmeleri için çaba gösterilmektedir (Çakıcı, 2002).

Cinsel İstismar; Dünya Sağlık Örgütü'nce (WHO), "büyüme ve gelişim sürecinde tam olgunluğa ulaşmamış, idrak yeteneğinden, kendiliğinden algı yeteneğinden yoksun çocuk" olarak tanımlamaktadır. Cinsel istismar iki farklı başlıkta ele alınmaktadır (Erol, 2007; Polat, 2001).

Bunlar temaslı ve temassız cinsel istismar durumlarıdır Cinsel istismara uğrayan çocuklar utandıkları için istismarı saklayabilirler. Böyle bir durumda istismar psikolojik ve sosyal yaşamı etkilemekte ve istismar bazen de ölümle sonuçlanabilmektedir. İstismar riski taşıyan çocukların tespit edilmesi oldukça önemlidir (Yılmaz, 2002).

Cinsel istismar, kız çocuklarında erkeklere göre daha fazla görülür. Aynı zamanda sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerde, ihtiyaçlarını ifade edemeyen ya da aile içi şiddetin yaygın olduğu evlerden gelen çocuklar arasında daha yaygındır. Ebeveyn ayrılığı veya boşanma gibi durumlar da risk faktörleri olarak bulunmuştur (Yılmaz, 2002).

Diğer bir yandan, üvey babayla yaşama, kayıtsız birannenin olması, sosyal dengesizlikler, hane içinde öfke kontrolünün zayıf olması, hane içinde

eğitim düzeyinin düşük olması ve cinsel istismar öyküsü vb. İstismarcının çocukluk ve riskli davranışlarını tanımamak ve ifade etmemek de yüksek risk grubuna girer (Taner ve Gökler, 2004).

Cinsel istismarı tanımak, teşhis etmek ve tedavi etmek fiziksel istismardan daha zordur. Çocuk cinsel istismarının fiziksel ve davranışsal semptomları dikkate alınmalıdır. Bu semptomlar:

- Çocuklarda cinsel temasla bulaşan hastalıkların kanıtı (HepatitB, HIVvb.)

- Çocuğun giysileri veya iç çamaşırı yırtık, kirli veya kanlı olması,

- Çocuğun bedeninde morluklar veya yaralanma belirtileri gibi fiziksel belirtileri varsa,

- Belirli bir nedeni olmayan fiziksel şikâyetler mevcutsa,

- Karında ağrı, genital bölgesinde veya idrar yapma esnasında ağrı, kaşınma veya kanama gibi bir semptomlar görülmesi (Kara, Biçer ve Gökalp, 2004).

Aile İçi Cinsel İstismar (Ensest); cinsel istismarın özel bir şeklidir. Evlilikleri, yasal, ahlaki ve dini açıdan uygun olmayan ve akraba olan kişiler arasındaki cinsel ilişki olarak tanımlanır. Ensestin görüldüğü aileler toplum tarafından damgalanır ve hoş karşılanmaz, bu nedenle ensest yaşanan aileler söz konusu durum gizlenir. Ensest vakalarının bir çok çocuğun bildiği, güvenilirmiş olan ve yakın olduğu kişiler tarafınca gerçekleştirilir. Aile içi cinsel istismar durumu çocuğun kendine olan güvenini sarsar, yakın ilişkiler kurmasını zorlaştırır ve duygusal travmaya neden olur. Hem kızlar hem de erkek çocuklar enseste maruz kalabilir. Ancak kızlar erkeklerden daha yüksek risk altındadır (Yiğit, 2005). İşte ensest için bazı risk faktörleri şu şekildedir;

- Babanın alkolizmi,

- Babam çok şüpheli davranışları,

- Babanın baskıcı ve otoriter tavrı,

- Anne ölümü veya çocuk bakımı eksikliği,

- Anne hasta veya evden kaçmış olması

Duygusal İstismar; Duygusal istismarı tanımlamak zordur. Duygusal istismarın sınırları belirlenmeye çalışılmış, ancak tanımı konusunda fikir birliğine varılamamıştır. Duygusal istismar, Dünya Sağlık Örgütüne (WHO) (2006) göre çocuğun yaşını ve gelişim evresini destekleyen bir ortamın

sağlanamaması olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, çocuklarına birincil bakıcı rolünü yerine getirememesi (ebeveynleri ile duygusal bağ kuramaması), çocukların sağlığı, fiziksel, bilişsel, sosyal, duygusal ve ahlaki gelişimi üzerinde olumsuz etkileri olan davranışlar veya ihmaller içerir.

Duygusal istismar toplumda daha sık karşılaşılan ve teşhisi daha zor olan istismar türünü temsil eder. Ebeveynlik sırasında aile üyelerinin aşırı müsamahakâr veya kayıtsız tutumları, ailenin aşırı hoşgörülü bir tavır sergilemesi önemli risk faktörlerindedir. Hem öğretmenlerin hem de aile üyelerinin aşağılayıcı davranışları, çocuklarla alay etme, sözlü taciz, sürekli başarısızlığı eleştirme, yok sayma, ders notları ile korkutma gibi duygusal istismara yol açan öğretmen davranışları duygusal istismara örnektir. Duygusal istismara maruz kalan çocuklarda, çocuğun benmerkezci olmasına, empatiden yoksun olmasına sebep verir. Bu çocuklar kendilerini çaresiz hissederler, ne yapacaklarını bilemezler ve etraflarındakilere güvenmezler. Ebeveynlerin, çocuk yetiştirme tutumu olarak duygusal olarak taciz edici davranışları sosyo-kültürel yapılarına dayanmaktadır. Yaşanan duygusal istismar sonrası, çocuklar sosyal ve psikolojik sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır (Horton ve Cruise, 2001).

Sarsılmış Bebek Sendromu; Ebeveyn tarafından ağlayan bebeğin susturulması için öfkeyle sarsılarak sallanılması avutulmaya çalışılmasıdır. Ebeveyn bilinçli ya da bilinçsiz olarak yapar (Jacobi ve diğ., 2010).

Ekonomik istismar; Çocuk emeğini kullanarak iş gücünden ekonomik kazanç elde edilmeye çalışılması (Ayrıl, 2010).

Vekâleten Hastalık Uydurma; Çocukta gerçekte bir hastalık yokken ebeveynin çocuğu doktor doktor gezdirip, hastalık senaryosu çizerek çocuğu gereksiz tedaviye maruz bırakmasıdır (Sharif, 2004).

2.3. İhmal

Fiziksel ihmal: Literatürde fiziksel ihmaller farklı şekilde irdelenmektedir. Bu ihmaller; beslenmenin yetersizliği, giyinme ihtiyacının uygun karşılanmaması, yetersiz sanitasyon, tıbbi önlem alınmaması, bebeklerin terk edilmesi, sınır dışı edilmesi ve diğer koruyucu güçlükler, ailenin ayrımcılığı gibi çeşitlendirilmektedir. Kazlar, yaralanmalar, çeşitli sebeplerle zehirlenmeler de fiziksel ihmal olarak ele alınmaktadır (Vatansever, 2004).

Prenatal ihmal: Anne karnında yani rahim içindeki bebeğe annenin uyguladığı ihmaldir. Annenin gebeliğinde yeterli beslenmemesi, alkol, uyuşturucu madde kullanmasına bağlı bebeğinde "fetal alkol sendromunun" görülmesi prenatal ihmaldir.

Duygusal ihmal; Çocuklar ihtiyaç duydukları sıcaklık, yakınlık, ilgi ve sevgiden mahrumdurlar. Cinsiyete bakılmaksızın hem kızlarda hem de erkeklerde görülür. Duygusal ihmal genellikle bebeklikle başlar ve çocukluk dönemlerindedir devam eder (Taner ve Gökler, 2004). Çocukla alay edilmesi, çocuğun sürekli eleştirilmesi ve çocuğa küçük düşürücü sözler sarf edilmesi gibi eylemler duygusal ihmallerdendir (Aktaş Altunsu, 2004; Yıldırım, 2019).

Cinsel ihmal: Cinsel istismardan çocukları korumaya yönelik ilgisizlikler, önlemlerin alınmaması veya doğru bir cinsel eğitimin zamanında verilmemesi olarak tanımlanabilir. Çocukların cinsel kimlik kazanmaları açısından erken çocukluk dönemi kritik evredir. Çocukların cinsel kimliklerine göre hareket ederek ve uygun giysiler giyerek cinsel kimliklerini oluşturmaları önemlidir. Çocukların sorularını yaşlarına ve gelişim düzeylerine göre cevaplamak önemlidir (Kara Doruk, 2012).

Eğitimsel ihmali: Okul çağındaki çocukları okuldan uzak tutmak, düzenli devamsızlık veya devamsızlığı göz ardı etmek, çocukları angaryaya tabi tutmak ve eğitimlerine ara vermek, özel eğitim ihtiyacı olan çocuklara kaynaştırma eğitimine dahil etmemek gerekli desteği sağlamamak eğitimsel ihmaldir (Polat, 2007).

Tıbbi ihmal: Ebeveynin veya çocuğun bakıcısının çocuktan gerekli tedaviyi esirgemesi veya çocuğun aldığı tedaviyi kesintiye uğratması durumunda ortaya çıkar. Bu ihmalin birçok nedeni vardır; ailenin eğitim ve sosyo-ekonomik düzeyinin düşük olması, sosyal güvencenin olmaması, çocuklara beslenen düşmanlık, hastaneye gitmekte güçlük, geleneksel tedavi yöntemlerini kabul etmesi, ebeveynlerin çocuklarının hastalığından habersiz olması ve kullanılan tedavileri anlamaması. Annenin gebelikte ilaç kullanması, bebekte sağlık sorunları olması, bebeği doğum sonrası kontrollerine gidilmemesi, aşıların belirlenen aylık periyodunda yapılmaması tıbbi ihmal olarak değerlendirilmektedir (Kefeli, 2016).

Türkiye'de çocuk koruma ve eğitimine ilişkin ilk kurumsal çalışma Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından başlatılmıştır. 1921 yılında Yetimlerin Eğitimi ve Korunması için Aile Sosyal Politikası Bürosu'nun

(ASPB) Çocuk Hizmetleri Ajansı olarak kurulan Çocuk Önleme ve Koruma Hizmetleri, daha çeşitli hale geldi ve çeşitli yönler ekledi. Bugün çocukları istismardan koruma ve bu doğrultuda rehabilitasyon konusunda birinci derecede yetkili ve sorumlu kuruluş yine ASPB'dir.

İhmal ve istismarın yaşanmasında ailesel faktörler oldukça önem arz etmektedir. İhmal ve istismar konusunda ailelere yönelik gerçekleştirilecek en etkili yöntem önleme çalışmasıdır. Önleme çalışması için riskli ailelerin tespiti önemlidir. Tespit edilen ailelere ev ziyaretleri planlanarak bu ziyaretler gerçekleştirilmeli. Ailelerle görüşülmeli, ev ortamının iyileştirilmesine yönelik müdahale çalışmaları, psikososyal çalışmalar, bireysel psikiyatrik tedavi ihtiyacı olan bireyleri gerekli kurumlara yönlendirerek tedavilerinin sağlanmalı. Tüm çalışmalara rağmen süreç başarılı bir adım atamıyorsa tüm önleyici ve koruyucu faaliyetler başarısız kaldığı durumlarda çocuk koruma altına alınmalı.

Eğitim Fakültesi'nin tüm bölümlerindeki öğretmenlere çocuk ihmali ve istismarı konusunda eğitim verilmesi; Milli Eğitim Bakanlığı tarafından açılan ve özel eğitim merkezlerinde görev alan öğretmenlerin katıldığı hizmet içi eğitim kurslarına çocuk ihmal ve istismarının dahil edilmesi; Sosyal Hayat, Sosyal Hayat ve Öz bakım Becerileri alt program içeriğine okul öncesi çağıdaki çocuklara istismardan korunma eğitimi vermek için bir alt yeterlilik ekleyin ve çocuklara ihmal ve istismardan nasıl korunacaklarını öğretin. Özel eğitim kurumlarında kullanılan, hizmet içi eğitim kursları ve konferanslar ile tüm eğitim çalışanlar çocuk ihmali ve istismarı konusundaki yüksek algı oluşturmak ve farkındalığı artırmak. Çocuk istismarı konusunda farkındalığı artırmak için geniş bir çalışmanın sürdürülmesi ve bulguların kamuoyuna paylaşılmalıdır (Kefeli,2016).

3. GÖÇMEN VE AZINLIK DURUMUNDAKİ AİLELER VE ÇOCUKLARI

3.1.Göçmen ve Azınlık Durumundaki Ailelerin Uyum

Birçok alanda olduğu gibi uyum, bireyler arasında yaşadığı çevreyle ilişki kurabilmek ve hayatın olağan akışını uygun şekilde devam edebilmektir. Toprağından kopup başka ülkelerde yaşama zorunluluğu olan göçmenler için oldukça önemli bir kavramdır. Farklı topluluklardan gelen göçmenler, geldiği toplulukların örf, gelenek ve göreneklerine göre uyum ve adaptasyon sağlaması

belirli bir sürece bağlıdır (Apak, 2014). Sosyal uyum kavramı, içerisinde bulunduğu ortamda sosyal olarak düzen, kontrol, sosyal dayanışma, bölgesel farklılıklar üzerinden işlevselliği ve içeriği bakımından kompleks bir unsur olarak tanımlanmaktadır. Buna bağlı olarak uyum sürecini etkileyen birçok kurum, kuruluş birlikte hareket etme gerekliliği vardır (Sezgin ve Yolcu, 2016).

Türkiye'de bulunan göçmenlerin; sağlık, eğitim hizmetleri ve sosyal yardım gibi bazı temel hakları vardır. Bu hizmetlerden, eğitim hakkının, psiko-sosyal sıkıntıları azaltma ve psiko-sosyal gelişimlerine katkıda bulunması kötü muamele ve istismara karşı hem göçmen çocuklar hem de ergenleri bu risklerden koruyucu faydaları bulunmaktadır (Nicolai ve Triplehorn, 2003). Özellikle, göçmen kriziyle baş etmede eğitim hakkı büyük önem taşımaktadır. Bu konu kapsamında yapılmış çoğu çalışma, mülteci öğrenciler için eğitim hizmetinden faydalanma, onlara hem alışma, uyum ve umut duygusu verebilmesi, travmanın ve göçün yaşatmış olduğu olumsuz psiko-sosyal etkiyi azaltabilir ve çocuklara fiziksel, duygusal destekte bulunabileceğini göstermektedir (Charles ve Denman, 2013). Eğitim kurumlarındaki yapılandırılmış programların ve yetişkin gözetiminin varlığı aracılığıyla, göçmen çocukları zararlı uygulamalara katılmaktan korumak mümkün olabilmektedir. Aynı zamanda, göçmen çocukların eğitilmesinin, erken evlilikleri ve çocuk işçiliğini önleyici faydaları da vardır (Sinclair, 2001).

3.2.Göçmen Çocukların Eğitim Sistemine Uyumu ve Uyum Problemleri

Okul çağındaki çocukların okullarda aiyit olma duygularının gelişiminde, ülkeye oryantasyon oldukça önem teşkil etmektedir. Okul çevresi ve eğitimciler, göçmen çocukların sosyalleşmesi, uyumu ve kültürleşmesi kapsamında büyük role sahiptir. Aile göçmen çocuklarının eğitim sisteminde uyumun sağlayan en önemli öğeler arasında yer almaktadır (McBrien, 2005).

Okuldaki çocuklar açısından en önemli problemler arasında ailenin çocuklarla ilgilenmemesi gelmektedir. Bunun birçok nedeni olmasına karşın en önemlisi dil olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan bilgilendirme çalışmalarıyla birlikte bu sebeplerin ortadan kalktığı vurgulanmıştır (Bacakova ve Closs, 2013).

Okullarda ruh sağlığı hizmetleri konusunda verilen eğitimleri göçmen aileleri tarafından reddetmesi gibi vakalar ortaya çıkmaktadır. Bunu sebepleri

arasında utanmaları, ekonomik sorunlar ve dil problemleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir diğer çalışmada ise göçmen çocukların akademik başarıları ele alınmış, başarı kriterlerinde göçmen çocukların okullarda dışlanma, öğretmen ve idarecilerle dil problemi yaşaması okuldan uzaklaşmasında en önemli problemler arasında yer almaktadır. Dil öğrenmenin göçmen çocuklar üzerinde gerek sosyal gerekse de eğitim açısından önemli kriterler arasında yer almaktadır. Diğer öğrencilerle akademik olarak yaklaşma, becerilerini artırma gibi konularda dil bilmenin önemi yüksektir dil eğitimine genelde altı yaşından önce başlanıldığı takdirde başarılı olma olasılıkları önemli derecede artığı vurgulanmıştır. Bu sebeplerden dolayı göçmen ve azınlık durumundaki öğrencilere ev sahipliği yapan ülkelerin eğitim fırsatlarının artırılması ve bu öğrencilerin toplumda uyumlu şekilde yaşaya bilmesi oldukça önemli konudur (Coşkun ve Emin, 2016).

2017 yılında Türkiye Cumhuriyeti hükümeti aldığı kararla; Suriyeli öğrencileri kendi vatandaşlarıyla aynı imkânlarda eğitim verme kararı almıştır. Millî eğitim tarafından kendi vatandaşlarına uygulanan bütün haklardan Suriyeli öğrencileri de yararlandırmıştır. Bu eğitimlerde göçmen çocukların en önemli problemleri arasında dil problemi ön plana çıkmıştır. Ayrıca bu öğrencilerin eğitimlerini sürdürmelerine engel oluşturabilecek kültürel ve pratik engeller de bulunmaktadır. Örneğin Suriye ve Türkiye’deki eğitim sistem farklılığı bu ikimillete ait öğrenciler arasında kültürel farklılıklar yaratmaktadır (Beste, 2015).

Bu eğitimlerde çıkan bir diğer problem ise disiplin sorunlarıdır. Suriye’nin eğitim sisteminde şiddete yer verildiğinden Suriye’de eğitim alan çocukların, Türkiye’de eğitim almaya başladıklarında şiddet uygulamayan Türk öğretmenlerin sözlerini dinlemedikleri tespit edilmiştir. Finansal problemlerin yanı sıra erken evlilikte okula devam konusunda en önemli problemler arasında yer. Eğitim sistemine uyum sağlayamama konusunun diğer sorunu da sosyoekonomik elverişsizlik ve okula ulaşım giderlerine kaynak ayırlanamamasıdır. Eğitime erişimin olmayışı da çocukları, çocuk istismarı, dilenme, suça sürüklenme, çocuk işçiliği ve zorla evlendirmeye sebebiyet vermekte; böylelikle bireylerin ve toplumların güvenliğini tehdit etmektedir (Kaya, 2019).

Göçmen çocukların bir diğer uyum problemleri arasında yeni yerleştikleri bölgelerde arkadaşlık ilişkilerinde görülen problemler görülmektedir. Her konuda olduğu gibi bu konuda da hem aileye hem de eğitim çalışanlarına büyük rol düşmektedir. Göçmen çocukları arasındaki uyumun artmasıyla birlikte aileleri arasında da uyumun artması ve aile içi çatışmalar, Kültürel hayatın devamı, çocukların eğitimi, yetişkin istihdamı gibi birçok olumlu yönde artış olacaktır (Fazel, vd. 2012).

4. ZORBA ÇOCUĞA SAHİP AİLELER VE ÇOCUKLARI

Akran zorbalığı, savunmasız bir akranına karşı kişinin ırk, dil, din veya cinsiyet gibi konularda üstün olduğuna inandığında bilerek ve kasıtlı olarak fiziksel güç kullanmasıdır. Kullanılan fiziksel güç, sözlü tacizde dâhil olmak üzere kasıtlı ve tekrarlayıcı olabilir. Akran zorbalığı genellikle bir güç dengesizliği içerir. Mağdur olan taraf yani zorbalığa uğrayan mevcut durumdan şikâyetçi olur ve zorba olarak adlandırılan taraf daha baskın hale gelir.

Eylemi, zorbalık olarak isimlendirenilmek için bazı özellikleri taşıması gerekir. Bunlar (Olweus, 1993):

- Bilinçli, kasıtlı zarar vermeyi hedefleyen davranışlar olması,
- Sürekli tekrarlanması,
- Asimetrik bir güç dengesini barındırması şarttır.

Akran zorbalığında, güçlü taraf zayıf tarafı her şekilde baskılamaya çalışır, kurbanı utandırır.

Zorbalık türleri; fiziksel, duygusal ve sözel de yapılabilir.

4.1. Zorbalık Uygulayan Çocukların Özellikleri

Zorbalık sergileyen çocuklar aynı zamanda saldırgan davranışlar sergilerler. Bu çocuklar, sorunlarını zorbalık kullanmak suretiyle çözmeye çalışırlar. Zorba çocukların bu davranışları ev ortamında sıklıkla gözlemledikleri gözlemlenmiştir (Güvenir, 2010).

4.2. Zorbalığa Maruz Kalan (Kurban) Çocukların Özellikleri

Araştırmalar, zorbalığa uğrayan çocukların genellikle zayıf, çaresiz ve sosyal izole, iletişim becerileri zayıf ve düşük öz farkındalıkları olan, depresyon ve intihara meyilli çocuklardır. Kararları genellikle aileler verir. Kendine güvenleri yoktur. Başarısız olduklarını düşünürler. Genellikle tek başına

kalırlar pek arkadaş edinemezler. Utangaç, çabuk alınıp, kırılan ve hassas çocuklardır (Marano, 1995; Olweus,2013).

4.3. Ebeveyn Tutumları ve Akran Zorbalığı Arasındaki İlişki

Zorbalık davranışlarının uygulanmasında, çocukların zorbalığa maruz kalmasında aile tutum ve davranışları ile çocuk ve aile arasındaki ilişkiler etkilidir. Çocuklar ilk eğitimlerinin temelini ailede atarlar. Ailenin bakış açısı, inançları, kültürü, davranışları, tutumu ve aile yaşam stili, doğrudan çocuklara yansır. Çocuklar ailelerini taklit eder. Akranlarıyla olan ilişkilerinde, aileleri tarafından görülen davranış kalıplarını yansıtır. Aile içi şiddet, zayıf aile ilişkileri ve aileler arasındaki zayıf iletişim, çocuklar arasında zorbalığa yol açar. Çocuklar evde aşırı baskı altında kalabilir ve şiddetle karşı karşıya kalabilir. Şiddete maruz kalan çocuğun benlik saygısı incinir (Stevens, Bourdeaudhuij & Van Oost, 2002; Van, Dekovic, Wissink, Meijer vd., 2004).

Zorbalığa uğrayan çocukların aileleri genellikle şiddeti bir disiplin yöntemi olarak kullanırlar. Buda her açıdan çocuklara olumsuz örnek teşkil etmektedir. Bu anlayışı kabul gören ailelerin baba figürü genellikle her zaman evde olmaz ve evde olduklarında katı disiplin kuralları uygularlar. Öfke kontrolü olmayan ve savunmasız, psikolojik açıdan zayıf annelerin çocukları da bu durumla daha sık yüzleşirler. Zorbalığa uğrayan çocuğun annesinin aşırı korumacı, babanın ise uzak ve soğuk davranış ve tutumları görülür. Erkek mağdurların babalarıyla daha soğuk, anneleriyle daha yakın ilişki içinde oldukları, kadın mağdurlarına annelerine karşı olumsuz duygular besledikleri görülmektedir (Beane, 2005).

Davranış yönetiminde ailelerin ve öğretmenlerin ve ailelerin dikkatli olması gereken bazı unsurlar vardır. Bunlar:

- Görmezden Gelme
- Çocuk ile Konuşma
- Açık ve Net Bir Dil Kullanımı
- Kolay Bir Dil Kullanımı
- Çocukların İlgilerini Dikkate Almak
- Olumlu Cümle Kullanımı
- Yönergeleri Defalarca Tekrar Etmemek
- Mantıklı Yönergeler
- Olumlu Geribildirim Verme

- Çocuğa Yönergeyi Takip Etmesi İçin Yardım
- Basit ve Anlaşılır Sınıf Kuralları Koyma
- Yönergeyi Uygulamada Kararlılık
- Öfke Yönetimi ve Kontrolüdür.

Davranış yönetiminde aile ve öğretmen sürekli ve tutarlı davranışları çocuğa uyması gereken kurallar yönünden süreklilik de kazandıracak ve olumlu davranış pekiştirecektir. (MEB, 2006). Ancak olumlu davranış tablosunun ihtiyaçlara uygun şekilde hazırlanması gerekir. Çocukların ihtiyaçlarına binaen hazırlanan tablolar daha etkin olacaktır (Keskin, 2009).

Günlük bir davranış çizelgesi oluşturma, çocuklar çok fazla baskıdan nefret ederler ama sorumluluk almayı severler. Davranış çizelgeleri, çocuklarıyla yaptıkları olumlu şeyleri tam olarak belirlemesine olanak tanır. Bu şekilde, olumlu davranış sergileyen çocuklar olumlu skorların. Buda çocuğu güdüler. Ayrıca çocuk tabloya bakıp günlük yapılacak işleri sıralandığı için çocukta davranış rutin haline gelir ve pekişir (MEB, 2006).

Aile, çocuğun gelişimi için önemlidir. Rol model olmak söz konusu olduğunda, ailelerin çocuklarına iyi bir örnek oluşturması gerekir. Bir çocuğun olumsuz davranışlara yol açabilecek sorunlara karşı tutumu, aile üyelerini rol model olarak görmesi ile el ele gider. Ayrıca davranışın engellenmesinde ve davranış sorunlarının ortaya çıkmasında aile faktörleri de belirleyicidir. Okul öncesi çocuklarla aile üyelerinin bu sürece dâhil edilmesi çocuğun gelişimi için önemlidir. Çocuklar aileleriyle birlikte okul etkinliklerine katıldıklarında güven kazanır, aile bağlarını güçlendirir ve iletişimi geliştirir. Bu anlamda ailenin sürece dâhil olması çocuklar için aile katılımının devamı büyük önem taşımaktadır. Bu çabaların temelinde, eğitimciler ve ebeveynler arasında kurulabilecek olumlu iletişim yer almaktadır. Okul ve veliler arasında iyi bir iletişimin kurulması çocukları daha iyi anlamak için önemlidir. Bir çocuğun davranış sorunları olduğunda, nedenlerine ve çözümlerine odaklanmamız gerekir. Okulda kazanılmış olabilecek davranış problemlerinde ailesel faktörlerde ortaya çıkabilir. Aile ile çalışmak çok önemlidir (Ünüvar, 2010).

Çocuklarda davranış sorunu olduğunda ailelerin öğretmenlerle iletişim kurması ve öğretmenlere karşı tutumlarında tutarlı olması önemlidir. Davranış değişikliği sürecinde sınıf ve ev yaşamı bir bütün olarak ele alınmalı ve incelenmelidir. Bu anlamda etkili eğitim ve davranış yönetiminde ailelerle çalışmak kritik öneme sahiptir. Aileler, öğretmenlerin çocuklarının ders dışı

etkinlikleri hakkında bilgi almak ve başarıları ve başarısızlıkları konusunda özel yardım almak için başvurdukları ilk yerdir. Ayrıca aile üyeleri, bu davranışın nedenlerini ve çözümlerini paylaşan bireylerdir. Veli ve ailelerle düzenli görüşmeler, telefonla bilgilendirmeler, çeşitli sosyal aktiviteler, e-postalar gibi süreçler, öğretmenler ve aileler arasındaki işbirliğini kolaylaştırır. Bu nedenle çocuk gelişimi konusunda ailelerle çalışmak çok önemlidir (Diken, 2012) .

5. YOKSUL VE İŞSİZ AİLELER VE ÇOCUKLARI

Yoksulluk, insanlık tarihi boyunca tüm toplumların farklı boyutlarda da olsa karşılaştıkları ve mücadele verdikleri sorunlardan biridir. Yoksulluk faktörü ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılık gösterebilir. Yoksulluk ilk bakışta temel ihtiyaçların karşılanamaması gibi gözüke de siyasi, toplumsal pek çok unsuru kapsayan bir olgu haline gelmiştir. Gelişmiş ülkeler de bile yoksulluk problemiyle karşılaşmıştır. Özellikle çocuk, kadın, özürlü ve yaşlı gibi dezavantajlı gruplarda yoksulluk daha fazla yaşanmaktadır. Toplumda bu dezavantajlı gruplar içerisinde de en fazla çocuklar etkilenmiştir (İnsel, 2001). Çocuklukta yaşanmış olan yoksulluğun etkilerinin yaşam boyu devam etmiş olduğu düşünüldüğünden, bu konu daha çok ele alınmıştır. Yapılan çalışmalarda yoksul ailelere sahip çocukların;

- Gıda, temiz içme suyu, tuvalet, elektrik erişimlerinin kısıtlı olduğu,
- Tıbbi olanaklardan mahrum kaldıklarının,
- Okuryazarlığın düştüğünün ve
- Yoksul ailelerde çocuk işçilikleri,
- Çocuk suç oranlarında artış
- Çocuk hastalıkları
- Aile göç ve kentleşme sorununun ortaya çıktığı sonucuna ulaşılmıştır

(Grupta vd., 2004) .

Yoksullukla karşı karşıya kalan aileler ve toplumlar mücadele olarak çocuk işgücünü kullanmayı çıkar yol olarak bulmuşlardır. Aile de çalışan ebeveyn olmaması, ebeveynlerin hasta olması, düşük ücretle çalışılması gibi sebepler ailenin geçimini zora düşürdüğünden çocuklar aile ekonomisine destek olarak iş hayatına girdirilmiştir (Fidan, 2004).

İşgücüne dahil edilen çocuklar farklı sektörlerde çalıştırılmaktadır. Bu sektörlerler genelde sokakta çalışma olarak yer edinmiştir. Sokakta çalışan

çocuklar genelde yoksulluk kökenli çalışıyor olsalar da çoğunlukla ihmal ve istismarlar kaynaklıdır. Sokak çocuklar için denetimsiz bir çok riski barındıran çalışma alanıdır. Yoksul ailelerin çocukları, bireysel, toplumsal yaşamda rol almaları, ailenin yoksulluğu, olanaklara erişimdeki mahrumiyetten kaynaklı mücadeleye erken yaşta başlanılmıştır. Çocukların, mücadeleye yaşama erken girişmeleri riskli çalışma alanları olan sokaklarda yer almasına neden olmuştur (Kulaksız, 2014).

Sokak, çocukları; ağır, güç ve tehlikeli işlere yöneltmeye itmektedir. Bu sebepten ötürü yoksulluk faktörünün hâkim olduğu yerlerde çocukların işgücü olarak daha fazla kullanıldığı ve bu durumun emek sömürsünü beraberinde getirdiği düşünülmektedir.

Dünyada ve Türkiye'de yapılan araştırmalara bakıldığında, sokak çocuklarına sahip ailelerin dünyanın her yerinde ortak özelliklere sahip olduğu ortaya çıkıyor. Yoksulluk, gerek ekonomik gerekse de sosyal faktörleri ile çocukların huzurunu ve dengesini bozucu bir role sahiptir.

Çocuklar toplumun geleceğini şekillendirir, dolayısıyla her toplum donanımlı ve rekabetçi insan yetiştirmek ister. Okulda, okul dışında iyi yetişmiş rol modellere büyük ihtiyaç vardır. Yoksul çocukların sağlık tesislerine erişimi sağlanmalıdır. Çocukların ve ailelerinin sağlık sorunları, çevrelerinde ulaşabileceği kurumlarla çözüme ulaşılabilir. Çocuklar kadar aile eğitimi önemli olup eğitim seviyesi artırılmalı (Grupta vd., 2004).

6. PARÇALANMIŞ AİLELER VE ÇOCUKLARI

Aile toplumların temel yapı taşıdır ve toplumların kültürlerini devam ettirebilmesi için aile yapısı önemlidir. Geçmişten bugüne kadar aile kavramı pek çok şekilde tanımlanmaya çalışılmıştır. Fakat bu tanımların ailenin, toplumun temelini oluşturduğu konusunda ortak buluşma noktası olmuştur (Sağlam, 2011).

Ailenin bütünlüğü; anne ya da babanın uzun yolculukları, ayrılık, terk edilme, ayrı yaşama, boşanma veya ölüm gibi nedenlerden dolayı parçalanana bileceği gibi ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin olmaması olarak da tanımlanabilir (Özgüven, 2001).

Boşanma ebeveynlerin anlaşamamalarına ve çeşitli sebepler bağlı olarak evlilik birliğinin yasal yolla dağılmasıyla gerçekleşir. Bu durumdan da en çok çocuklar etkilenmektedir. Çünkü boşanmalar evliliklerin ilk yıllarında daha çok

karşılaşılan bir durum olduğundan çocuklar daha küçük yaşlarda boşanmanın getirdiği dezavantajlı durumlara maruz kalmaktadır. Ebeveynlerin boşanması, ölümü; çocuklar için yeni duruma uyum sağlama, eğitim ve akademik başarı, ebeveynleri ile kurdukları iletişim üzerine etki etmektedir. Yapılan araştırmalarda parçalanmış ailenin çocuklarında görülebilecek sorunlar; Akademik başarıda düşme, okulu bırakma oranlarında artış, özyeterlilik algısında azalma, özellikle ergenlerin depresyon ve uyum sorunları, gelecek beklentisinde azalma vardır (Sayar, 2021).

Parçalanmış ailelerin çocukları; sevgi, ilgi, güven duygusunun içinde çocukluklarını yaşaması gerekirken aile içindeki gerilimlerden dolayı kaygı, gerilim ve korku hatta suçluluk gibi duyguları daha sık yaşamaktadırlar. Böyle bir ortamda gelişmekte olan çocuğun olumsuz davranışlar edinmesine zemin hazırlayarak sağlıklı bir kişilik gelişimi oldukça zora koşmaktadır. Ebeveynleri çocukluk döneminde boşanan bireylerin yaşadığı boşanmanın, bağlanma sorunları ve yaşam kalitesinin düşmesi gibi uzun vadeli etkileri, boşanmanın kısa vadeli etkileri oranla bu bireylerin yaşadığı duygusal ve sosyal sorunlardan daha önemlidir. (Öngider, 2013).

7. ÖLÜM VE KAYIP SORUNLARI YAŞAYAN AİLELER VE ÇOCUKLARI

Ölüm, organizmayı destekleyen tüm biyolojik fonksiyonların geri dönülemez biçimde durmasıdır. Ölüm, kaza, travma, herhangi bir hastalığa bağlı olarak gelişebileceği gibi doğal olarak da gerçekleşebilir. Ölüm yas sürecini barındırır. Bireyin bir yakınına kaybetmesi sonrası göstermiş olduğu fiziksel, duygusal, davranışsal tepkilere yas denir. Yas süresi de kişiden kişiye farklılık gösterir. Kişilere yüklenen anlamlar, aile içerisindeki yeri, ölüm olgusunu yaşayan kişinin yaşı, cinsiyeti, deneyimleri vs. bu farklılıklara neden olur.

Ölüm her yaşta kişi için zor ve stresli bir olgudur. Yasın bitmeyeceği fakat değişime uğradığı kabul edilmektedir. Bu süreçte ailelere verilecek destek hizmetleri önemlidir.

Yas sürecini etkileyen faktörler;

- Aile yaşam döngüsü evreleri
- Ailenin kültürel özellikleri,
- Ailenin değerleri ve inançları,

- Kaybedilen kişinin aile içindeki yeri ve önemi
- Kaybedilen bireyin ölüm şekli
- Kaybedilen kişinin yaşı

Ailenin işlevsellik düzeyi sunulacak hizmetler açısından önem arz etmektedir (Humphrey ve Zimpfer 2008, Jeffreys 2011). Yas sürecinde çocuğa hizmet verilirken çocuğun soyut işlemler döneminde olup olmadığı bilinmeli ve hizmet planması bu doğrultuda gerçekleştirilmelidir. Soyut dönemde olmayan çocuklar için somutlaştırma yapılarak çocukta gerçekleşebilecek negatif duyguların önüne geçilmelidir. Ailenin bu zor olguyu yönetmesi çok önemlidir. Ebeveynlerin yas sürecinde yaşadığı negatif duygularını çocuğa yönlendirmemesi gerekmektedir. Bireylere ölüm olgusu ile ilgili danışmanlık hizmeti verilmeli; bireylere yaşadığı kayba inanması ve kabullenmesi, kaybı ile ilgili duygularını yaşaması ve zaman vermek önemlidir.

Yakının ölümü, ister çocuk ister genç isterse yetişkin olsun, her yaş grubundan ve farklı cinsiyetteki bireyler için başa çıkması zor ve destek isteyen bir durumdur.

Ölüm her insan için kaçınılmaz bir durumdur. Ölümün yarattığı acı en çok ailede hissedilir. Aile üyelerinden birinin ölümü, aile dengesinde önemli değişimlere neden olur. Yeniden inşa etmeye çalışan ailenin yaşam döngüsünü, değerlerini ve inanç sistemlerini, ölen kişinin aile içindeki rolünü, aile üyeleriyle olan bağlantılarını ve ailenin işleyiş düzeyini değerlendirip desteklemek oldukça önemlidir. Yas süreci aslında müdahale gerektirmeyen normal bir süreçtir. Ancak bazen süreç beklendiği gibi gitmez. Yası yaşayan biray, sosyal normlara göre alışılmadık bir acı yaşayabilir, normal yas süreci yerine karmaşık bir yas yaşayabilir veya kişi karmaşık bir yas riskiyle karşı karşıya kalabilir. Böyle durumlarda yası yaşayan aile bireyelerine destek vermek gerekir (Puri ve Treasaden 2010, Külahçioğlu 2017). Bu amaçla yaşlı ailelere yönelik çeşitli destekleyici programlar uygulanmaktadır. Bu programların asıl amacı aile üyelerinin yas sürecini sağlıklı bir şekilde yaşanılmasını sağlamaktır. Bu derleme çalışması, yasin aile üzerindeki etkilerini incelemekte ve yas sürecinde uygulanan aile destek programlarını sunmaktadır.

8. DEZAVANTAJLI AİLELERE YÖNELİK YEREL VE ULUSLARARASI DÜZEYDEKİ PROJELER

8.1. Dezavantajlı Ailelere Yönelik Yerel Düzeydeki Projeler

Ev Tipi Bakım Sistemi Projesi: İlk kez Ankara ilinde Ankara Büyükşehir belediyesi tarafınca kimsesiz ve bakıma muhtaç çocukların korunmasına ve güvenliğinin sağlanmasına yönelik uygulanan bir projedir. Projedeki amaç, çocuğun aile yoksunluğun dezavantajlarını minimum düzeye indirmektir. Bu kuruluşun kapasitesi 70 çocuğu yatılı bir şekilde çocuğa güvenilir, sevgi dolu bir ortamın sunulması amaçlanmıştır.

Çocuk Koruma Evleri Projesi: 2007 yılında Konya Meram Belediyesi tarafından Ankara Büyükşehir Belediyesi Ev tipi bakım projesinden esinlenilmiştir. Ailede çatışma, eşler arası anlaşamama, ihmal, yoksulluk, terk edilme vb. birçok sebepten dolayı sokakta yaşamaya mecbur olan çocukların kalmaları için yatılı koruma evleridir.

Yetim Koordinasyon Merkezi: Gaziantep ili Büyükşehir Belediyesince kimsesiz çocuklara yönelik olarak hazırlanan bir projedir. Yetim kalan çocukları korumak amaçlanmıştır.

Süt Kuzusu Projesi: 2012 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafınca yoksul çocuklar için hazırlanıp uygulamaya konulan bir projedir.

Engelsiz Yaşam Merkezi Projesi: Adana Büyükşehir Belediyesi tarafından üstlenilen Adana ilindeki engelli çocuğa sahip olan aile eğitimi ve çocuk bakımı, çocuğun engel durumunu avantaja çevirme konusunda önemli çalışmalar yürütülmektedir.

Dezavantajlı Bölgelerde Mobil Anaokulu Projesi: Ankara Mamak Belediyesi, 1 ay boyunca 120 öğrenciye Mamak'ta dokuz mahallede, haftanın her günü anaokulu hizmeti olarak düzenlemiştir. Hizmet verdiği çocukları sağlık taraması ve geziler gibi faaliyetler yer almaktadır bu projede.

“Çocuk Anlatır, Sen Dinle! İstismarı Önle” Projesi: Çocuğa cinsel şiddeti önleme amacıyla tasarlanmış bir projedir. Çocuğun bedenine saygı duyulması, cinsel istismara uğrayan çocukları dinleme ve müdahaleyi planlamadır.

Engelsiz Sanat Atölyesi: Antalya'da engelli çocuklara sanat dersleri vermek, sosyalleşmesini sağlamak amacıyla hizmet vermektedir. Sözü edilen eğitim faaliyetleri diğer il belediyelerinde de birçok örneği vardır. Örneğin, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi tarafından kafede down sendromlu çocuklar

için istihdam alanı yaratılmıştır. Böylece bu çocukların sosyal hayata yönelik yaşaması sağlanmak amaçlanmıştır. Down sendromlu çocukların böyle bir iş imkânı bulması, hayata katılması, öz güven duygusunu gelişmesine katkıda bulunacağı düşünülmüştür.

İç Göç Entegrasyon Projesi: Göçmen çocuklar için hem danışmanlık hem de rehabilitasyon işlevi üstlenmiştir. Sokaklarda yaşayan dezavantajlı gruplarda eşitsizliği gidermek için yapılan düzenleme çalışmalarını da kapsar (Ateş, Yavuz ve Dağlı, 2018).

Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı Hizmeti Projesi: Türkiye’de Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü ve Sosyal Hizmet Merkezindeki uzmanlarca bu görev sunulmaktadır. Boşanma sürecindeki ailelere destek sağlamak, aile iletişim becerilerini artırma ve ailedeki çatışmaların önüne geçme anlamında hizmetler vermektedir. Aileye; boşanma öncesi, boşanma ve boşanma sonrası süreçte rehberlik sağlamaktadır (Aile Danışmanlığı ve Boşanma Süreci Raporu, 2017).

Mahalle Anneleri (MANNE) Projesi: Madde bağımlılığını önleme, toplumsal bilinç oluşturma amacıyla İstanbul Küçükçekmece’de 2018 yılında hayata geçirilmiştir. Madde bağımlılığı konusunda hem toplumu bilinçlendirme hem de toplumun mimarisini oluşturan aileyi bağımlılıkla mücadeleci olması konusunda bilinçlendirme özellikle ailede annelere bu konuda üzerine büyük rol düştüğü belirtilmektedir (Aslan, 2019).

Dezavantajlı Grupların Spor Yoluyla Rehabilitasyonu Projesi; Göçmen, azınlık durumunda olan çocuklar, engelli çocukların spor yaparak rehabilite edilmesi amaçlanmıştır (Çeviker ve diğ., 2018).

Dezavantajlı (Roman) Gençlerin Sporla Sosyal e Sağlıklı Hayata Entegrasyonu Projesi: Roman çocukların spor aktivitelerinde yer alması böylece çevreye uyum sağlama sürecine girmesini hızlandıracaktır. Bu projede sportif aktivitelerin yer aldığı gibi birçok dans, müzik, oyunlar yer almaktadır (Çeviker ve diğ., 2018).

Geleceğin Sportmenleri Projesi: Adana ilinde Adana Valiliği tarafından 2017 yılında dezavantajlı gruptaki çocuklar için hazırlanan kulüpleşme çalışmalarıdır (Çeviker ve diğ., 2018).

Her Çocuk Bir Dünya Projesi: Ordu ili İkizce kaymakamlığı ve özel sektörlerin katılım ve desteği ile 2017 yılında uygulama alanı bulmuş bir projedir. Projedeki amaç Ordu’da fındık işçiliğine gelen ailelerin çocukları için

sağlık, eğitim hizmetlerinden faydalanması amaçlanmıştır. Tarım işçiliğine gelen çocukların eğitim ihtiyaçlarının kamplar kurarak kaldıkları süre boyunca etkin ve verimi zaman geçirmesini sağlamaktır (<https://www.hercocukbirdunya.org>).

8.2. Dezavantajlı Ailelere Yönelik Uluslararası Düzeydeki Projeler

Otistik ve benzer gelişim güçlüğü olan çocuklar için eğitim programı:

Amerika’da 1972 yılında otizmlili çocukların ilgili olduğu ve yetenekli olduğu alanlara yönelerek o alanı geliştirme, aileleri de gerek tedavi gerekse eğitim sürecine katılımın arttırarak bütüncül bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu program sadece otistik çocuğu değil aynı zamanda ebeveynin eğitim hizmeti de sunmaktadır (NAC (2009)).

Floortime (Yerde oyun) Terapisi: Gelişimde, bireysel farklılıkları temel alarak 1990’da geliştirilen yerde oyun terapisi, özel gereksinimli ve otizmlili çocuğa ve ailesine yönelik oyun odaklı bir modeldir. Aile ve çocuk yerde oyun oynayarak birlikte zaman geçirir bu hem duygusal bağları geliştirir hem de çocuğun zihnini çalıştıran bir etkinliktir (Greenspan ve Wider, 2020).

Kilit Muhbir projesi: Bangladeş’te görme engelli çocukların tespit edilmesi sivil toplum kuruluşu çalışanları ve gönüllülerden oluşur. Görme engelli çocukları erkenden tespit etmek gereken tedavi rehabilitasyonun sağlanması açısından önem arz eder (Muhit, 2007).

Aşırı zorluk içindeki ailelere müdahale projesi: Yoksul, dar gelirli hatta orta refah seviyesindeki aileleri de kapsayan bir programdır. Ailedeki birçok zorluğu kapsayan bir modeldir. Uzman ve ekip desteği ile ailenin rollerin, sınırlarını netleşmesi, aile bağlarının güçlenmesini sağlamaktır (Sharlin ve Shamaı, 2010).

SONUÇ

Toplumsal alanda aile için birçok risk faktörü bulunmaktadır. Ailede madde ve alkol bağımlılığı, aile üyelerinin şiddet, ihmal, istismara uğraması, göçmen ve azınlık statüsünde bulunması, akran zorbalığına uğraması, yoksulluk, hastalık sadece bunlardan bir kaçıdır.

Sayılan dezavantajlılık durumuna sebebiyet veren durumlardan bazıları ise; aile içi iletişimsizlik, ilgisizlik, çatışmalar, düşük sosyo-ekonomik durum, ailenin eğitim seviyesinde düşüklük olmasıdır.

Toplumun, ailenin ve bireyin refahının sağlanması aile içinde dezavantaj yaratan durumların önlenmesi varsa böyle bir durumun acilen iyileştirilmesi gerekir. Dezavantajlı durumların önlenmesi için aile katılımı ve aile ile birlikte çalışmanın devamlılığı oldukça önemlidir. Fakat incelenen alan yazın çalışmalarına bakıldığında aile katılımlarının oldukça düşük ve ailelerin isteksiz olduğu görülmektedir.

Programın başarısı; aile katılımı, programın içeriği, programı sunan personelin yetkinliği, tecrübesi, programların uygulanabilirliği gibi multidisipliner sebepler etkindir. Bu sebeplerden dolayı programların ne zaman, nasıl ve kim tarafından verileceği çok önemlidir. Program geliştiricileri bu sebeplerden dolayı hedef kitleye uygun programlama yapmalı ve programlar gerçekçi olmalıdır. Programlar uygulanabilir olduğu gibi denetlenebilir de olmalıdır. Böylece; önleyici, müdahale edici ve rehabilite edici çalışmalar sadece bireyi değil, aileyi, toplumu güçlendiricidir.

Dezavantajlı ailelerin güçlendirilmesi için kamu ve sivil toplum örgütleri konu hakkında seminer, eğitim, terapi ve danışmanlık hizmetleri sunmalı ve hem süreci iyileştirici çözüm odaklı olmalıdır. Daha geniş kitlelere ulaşarak farkındalıklar artırılmalı ve yaratıcı, işlevsel kamu spotları oluşturulmalıdır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Aile Danışmanlığı ve Boşanma Süreci Raporu (2017). https://www.ailevecalisma.gov.tr/Raporlar/ATHGM/aile_danismanligi.pdf. (Erişim Tarihi: 10.04.2024).
- Akkoyun A.Z. (2019). Madde Bağımlılığı ve Madde Bağımlılığıyla Mücadele Bağlamında Ailenin Desteklenmesi Bildirisi, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu 2. İnsan Hakları Uluslararası Ailenin Korunması Hakkı Sempozyumu, Ankara.
- Amerikan Psikiyatri Birliği, Ruhsal bozuklukların tanımsal ve sayımsal el kitabı (DSM-5). Beşinci Baskı, Ankara, Hekimler Yayın Birliği, 129-141.
- Apak, H. (2015). Suriyeli Göçmenlerin Kente Uyumları: Mardin Örneği. *Mukaddime*, 5(2), 53-70.
- Arslan, G. (2012). Ortaöğretimde Öğrenim Gören Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Aile Sorunları, Aile Yapısı Açısından İncelenmesi, Yüksek lisans tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- Aslan, A.(2019). Madde bağımlılığına karşı toplumsal bilinç oluşmasında annelerin rolü: MANNE Projesi, Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, 1 (1), 12-19.
- Ateş, H., Yavuz, Ö., ve Dağlı, Z. (2018). Kadınların Toplumsal Hayata Katılımı ve Yerel Yönetimler: Türkiye İçin Bir Değerlendirme. *Küreselleşme Sürecinde Yerel Hizmet Yerel Siyaset*, 137.
- Ayral, F. (2010). Çocukların Cinsel İstismarı Suçu Ve Bu Suçla Mücadele. İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- Bacakova, M. and Closs, A. (2013). Continuing professional development (CPD) as a means to reducing barriers to inclusive education: Research study of the education of refugee children in the Czech Republic. *European Journal of Special Needs Education*, 28(2), 203-216.
- Beale, A. V. (2001). " Bullybusters": Using drama to empower students to take a stand against bullying behavior. *Professional School Counseling*, 4(4), 300.
- Beste, A. (2015). Education provision for syrian refugees in Jordan, Lebanon and Turkey: Preventing a “Lost generation”.

- Charles, L., and Denman, K. (2013). Syrian and Palestinian Syrian refugees in Lebanon: The plight of women and children. *Journal of International Women's Studies*, 14(5), 96-111.
- Çakıcı, E. (2002). Çocuk İstismarının Öfke İfade Tarzına Etkisi, Doktora tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Çakır, A. (2009). Aile İçinde ve Toplumda Maruz Kalınan Fiziksel Şiddetin Değerlendirilmesi, Yüksek lisans tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Çeviker, A, Mumcu, H.E., Şekeroğlu, M.Ö., ve Bayrak, M (2018). UNICEF'e göre Türkiye'de dezavantajlı kabul edilen grupların sportif etkinliklerle sosyal uyumun sağlanması, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12,221-238.
- Çoşkun, İ., ve Emin, M. N. (2016). Türkiye'deki Suriyelilerin eğitimde yol haritası. Fırsatlar ve zorluklar. SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı: İstanbul. Turkuvaz Matbaacılık Yayıncılık AŞ, İstanbul.
- Deković, M., Wissink, I. B., & Meijer, A. M. (2004). The role of family and peer relations in adolescent antisocial behaviour: comparison of four ethnic groups. *Journal of adolescence*, 27(5), 497-514.
- Diken, İ. (2009). Erken çocukluk döneminde davranış problemleri ile baş etme. Maya Akademi, Ankara.
- Ergündüz, Zş. (2010). Çocuk Suçluluğunda Çocuk İstismarı Olgularının Değerlendirilmesi. Doktora tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü.
- Erol, D. (2007). Okulöncesi Eğitim Kurumlarında Görev Yapan Öğretmenlerin, Çocuklardaki Fiziksel İstismar Belirtilerine İlişkin Farkındalıkları (Eskişehir İl Örneği), Yüksek lisans tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Fazel, M., Reed, R. V., Panter-Brick, C., & Stein, A. (2012). Mental health of displaced and refugee children resettled in high-income countries: risk and protective factors. *The Lancet*, 379(9812), 266-282.
- Fidan, F. (2004). "Çalışan Çocuk Olgusuna Sosyo-Psikolojik Bakış, Sanayide Çalışan Çocuklar Örneği". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1), 30-49.
- Gupta, S., Verhoeven, M., & Tiongson, E. R. (2002). The effectiveness of government spending on education and health care in developing and

- transition economies. *European Journal of Political Economy*, 18(4), 717-737.
- Güvenir, T. (2010). Okulda Akran İstismarı. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Horton, C.B., ve Cruise, T.K. (2001). Abuse & neglect the school's response. New York: The Guilford Press.
- <http://www.hercocukbirdunya.org/anasayfa.html> (Erişim tarihi: 01.12.2022)
- İnsel, Ahmet (2001), "İki Yoksulluk Tanımı ve Bir öneri", *Toplum ve Bilim*, Sayı: 89, 62-72.
- Jacobi, G., Dettmeyer, Banaschack, S., Brosig B., ve Herrman, B. (2010). Child abuse and neglect: diagnosis and management *Deutsches Arzteblatt Internatioanal*, 107, (13), 231.
- Kabasakal, Z. ve Arslan, G. (2014). "Ergenlikte görülen anti-sosyal davranışlar, psikolojik sağlamlık ve aile sorunları arasındaki ilişki", *Uluslararası Hakemli Aile Çocuk ve Eğitim Dergisi*, 2 (3), 76-90.
- Kanak M. (2015). Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Duygusal İhmal ve İstismara Yönelik Bilgi ve Farkındalıklarına Destek Eğitim Programının Etkisi, Doktora tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kara, S. (2012). 0-14 Yaş Çocuğu Olan Annelerin Çocuklarına Yönelik Fiziksel ve Duygusal İstismar/İhmal Durumu. Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Karal, B., Biçer, Ü., ve Gökalp, S. Çocuk istismarı. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 2004; 47: 140-151.
- Kaya, A. (2019). Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitimi Üzerine Bir Araştırma: Geçici Eğitim Merkezleri ve Müfredatları. Yüksek lisans tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü.
- Kefeli, H. (2016). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çocuk İstismarı Ve İhmali Davranışları İle Kurum Personelinin Konuya İlişkin Görüşleri. Yüksek lisans tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kulaksız, Y. (2014). Yoksulluk bağlamında çocuk işgücü. *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, 2(3), 91-111.
- McBrien, J. L. (2005). "Educational Needs and Barriers For Refugee Students in The United States: A Review of The Literature". *Review of Educational Research*, 75(3), 329- 364.

- Muhit, M. (2007). Finding children who are blind, *Community Eye Health*, 20(62),30-31
- NAC (2009). National Standards Report. ABD: NAC.
- Nicolai, S.,and Triplehorn, C. (2003). "The Role of Education in Protecting Children in Conflict". Network Paper: Humanitarian Practice Network, 42, 1-36.
- Olweus, D. (2013). School bullying: Development and some important challenges. *Annual Review of Clinical Psychology*, 9,751-780.
- Ögel, K. (2003). Türkiye’de Madde Bağımlılığı. İstanbul: IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık.
- Ögel, K. (2005). Çocuklarda sigara alkol ve madde bağımlılığı:" çocuğum madde bağımlısı olmasın". Morpa Kültür Yayınları.
- Öngider, N. (2013), Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 5(2), 140-161. doi: 10.5455/cap.20130510.
- Polat O. (2001). Çocuk ve Şiddet. İstanbul: Derya Yayınları, 82-97.
- Polat O. (2007). Çocuk İstismarı Tanımları 1. İstanbul: Seçkin Yayınevi.
- Polat, O. (2017). Tüm boyutlarıyla çocuk istismarı 1: Tanımlar (2. bs.). Ankara: Seçkin.
- Puri B, Treasden (2010). *Psychiatry: An Evidence – Based Text*. London, Edward Arnold Publishers.
- Sayar, K. (2021). Parçalanmış ailelerde ve çocuklarında görülen problemler. [://kemalsayar.com/insana-dair/parcalanmis-ailelerde-ve-cocuklarında-gorulenproblemler](http://kemalsayar.com/insana-dair/parcalanmis-ailelerde-ve-cocuklarında-gorulenproblemler).
- Sezgin, A. A., & Yolcu, T. (2016). Göç ile Gelen Uluslar arası Öğrencilerin Sosyal Uyum ve Toplumsal Kabul Süreci. *HUMANITAS-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Sharif. I. (2004). Munchausen syndrome by Proxy. *Pediatrics in Review*, 25, 215-216.
- Sinclair, M. (2001). Education in emergencies. *Learning for a future: Refugee education in developing countries*, 1-84.
- Stevens, V., De Bourdeaudhuij, I., and Van Oost, P. (2002). Relationship of the family environment to children's involvement in bully/victim problems at school. *Journal of youth and Adolescence*, 31(6), 419-428.

- T.C. Sağlık Bakanlığı, (2012). Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi Kılavuzu El Kitabı, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Taner Y, Gökler B. (2004). Çocuk istismar ve ihmali: psikiyatrik yönleri. Hacettepe Tıp Dergisi, 35, 82- 86.
- Ünüvar, P. (2010). Aile katılımı çalışmalarına yönelik ebeveyn ve öğretmen görüşlerinin karşılaştırılması. Kastamonu Eğitim Dergisi, 18(3), 719-730.
- Vatansever, Ü. (2004). Çocuk istismarı ve ihmali (İçinde) M. Karaböcüoğlu, N. Uzel, & L. Yılmaz (Eds.), Çocuk acil tıp kitabı. İstanbul: Çocuk Acil Tıp ve Yoğun Bakım Derneği Yayını.
- Yılmaz, B. (2002). Çocuklukta cinsel istismar. Türk Psikoloji Bülteni, 8, 74-77.
- Yiğit R. (2005). Çocukların cinsel istismarı ve ensest. Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences, 8(3): 90-100.

5. BÖLÜM

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN CİNSELLİK VE CİNSEL SAĞLIKLA İLGİLİ BİLGİ DÜZEYLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. Arzu ÖNAL SÖNMEZ

İstanbul Beykent Üniversitesi, Sağlık bilimleri fakültesi,
Çocuk Gelişimi Bölümü, İstanbul, Türkiye.
arzusonmez@beykent.edu.tr - Orcid ID: 0000-0001-7370-9211

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.13351267>

GİRİŞ

Cinsellik, insan yaşamının önemli ve doğal bir parçası olarak kabul edilmektedir. Cinsel sağlık ise bireyin fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal olarak iyilik hali içerisinde olmasını ifade etmektedir (Aksakal ve ark., 2024). Üniversitede eğitimlerine yeni başlayan öğrenciler, daha önce gördükleri eğitimlerinden farklı yeni bir eğitim ve yaşam biçimine başlamaktadırlar. Bu dönemde düşünce veya eylem olarak cinsel açıdan aktiftirler. Bu grupta cinsellik ile ilgili riskli olduğu düşünülen konuları şöyle sıralayabiliriz; yaş olarak büyük veya fazla sayıda cinsel partnerle birliktelik, cinsellekle ilgili konularda hayır diyememe ve erken yaşta korunmasız cinsel ilişki (Goossens, 2020). İki kişi arasında düşünsel, duygusal ve davranışsal olarak gelişen etkileşim, aşk ve cinsel yakınlık olarak tanımlanmaktadır. Kişilerin yetiştiği ve içinde yaşadıkları aile, yakın çevre, alt kültür ve toplum yapısı, gelenekler ile dini inanç ve ahlaki değerler cinsel tutum ve davranışları belirlemektedir. Ergenlik dönemi biyolojik, sosyal, bilişsel ve duygusal değişimlerin hızlı yaşandığı bir dönemdir. Bu değişimlerden biri cinsel olgunlaşmadır ve hormonal değişimler ikincil cinsel özelliklerin (göğüslerde büyüme, cinsel organlarda tüylenme, adet görme gibi) ortaya çıkmasıyla sonuçlanmaktadır . Bu fiziksel değişimler ergenlerin cinselliğe bakış açılarının gelişmesine, bağımsızlık arayışlarına ve cinsel davranışlar da dahil olmak üzere kendi kararlarını alabilme fırsatlarını aramalarına sebep olmuştur (Goossens, 2020). Ergenlerin geçirdiği tüm bu değişimler ve sosyal etkilerin de katkısıyla cinsel davranışlarında önemli değişimlere yol açmıştır. Ergenlerin cinsel davranışlarını anlamak büyük önem taşır, çünkü bu davranışlar, onların geçmişteki cinsel algılarıyla şekillenmekte ve yaşamlarının geri kalanında cinsel tutumlarını belirlemektedir. Cinselliğin olası sonuçlarını nasıl kavradıkları, cinsel davranışlarını etkileyen en önemli unsurlardan biridir. Bu bağlamda, üniversite öğrencilerinin cinsellik ve cinsel sağlıkla ilgili bilgi düzeylerinin değerlendirilmesi, hem bireysel sağlıkları hem de toplum sağlığı açısından önem taşımaktadır.

1. CİNSELLİK VE CİNSEL SAĞLIK KAVRAMLARI

1.1. Cinsellik

Cinsellik, kişinin cinsel kimlik, cinsel yönelim, cinsel deneyimler ve cinsel davranışlar gibi geniş bir alanı kapsamaktadır. Cinsellik, sadece biyolojik

yönü değil, aynı zamanda psikolojik, sosyokültürel ve ahlaki boyutları olan çok yönlü bir kavramdır. Cinselliğin sağlıklı olması için kişinin bedeni ve cinselliği ile ilgili doğru bilgiye sahip olması gerekmektedir. Dünya’da ve Türkiye’de cinsel davranışları; dini inançlar, ön yargılar, tabular, gelenek ve göreneklerden etkilendiği görülmektedir. Ülkemizde cinsellik konusunun az konuşulmasının temelinde tabu olarak görülmesi yatmaktadır. Ayrıca gençlerin üreme sağlığıyla ilgili bilgi düzeylerinin yetersiz olması ve edindikleri bilgilerin çelişkili olması bu durumu daha da kötüleştirmektedir.

1.2. Cinsel Sağlık

Cinsel sağlık, cinselliğin fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal yönlerini kapsayan bir iyilik halidir. Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO) göre, cinsel sağlık; sadece hastalık veya işlev bozukluğu olarak değil, aynı zamanda cinsel yaşamın olumlu ve saygılı bir şekilde yaşanmasını içermektedir (WHO, 2010). Cinsel eğitim denince çoğu insanın aklına üreme gelir. Ancak, cinsel eğitim aslında bireyin fiziksel, duygusal ve cinsel gelişimini anlamasını; olumlu bir benlik kavramı geliştirmesini; insan cinselliğine, diğer insanların haklarına, görüşlerine ve davranışlarına saygılı bir perspektif edinmesini ve olumlu davranış kalıpları ile değer yargıları geliştirmesini kapsar. Ayrıca, cinselliğin insanlar arasındaki önemini anlaşılmasına; erkeklik ve kadınlık kavramları ile cinselliğe dair toplumsal norm ve değerler hakkında bilgi edinilmesine; bireylerin cinsel uyumlarını bozabilecek norm ve değerler hakkında farkındalık kazanmasına; korku, utanç ve suçluluk gibi olumsuz duygulardan uzaklaşmasına; ve sevgi dolu bireylerin yetiştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Cinsel sağlık, bireyin cinselliği konusunda bilgiye sahip olması ve cinsel haklarına saygı gösterilmesi ile mümkündür.

Sağlıklı cinsellik biyolojik ve psikolojik faktörlerden etkilenmektedir. Bireyin sağlıklı bir cinsellik yaşaması için gerekli olan süreçler ile ilgili Basson’ un cinsel yanıt döngüsü olarak tanımladığı; bireyin cinsellik için istekli olması, cinsel uyarılarla istek durumunun tetiklenmesi, psikolojik ve biyolojik sürecin bu uyarıları etkilemesi ile cinselliğin kendiliğinden gelişmesi şeklindeki döngüdür.

2. CİNSELLİK VE CİNSEL SAĞLIK HAKLARI

2.1. Cinsellik Hakları

Kişinin cinselliği, hakkında bilgi edinme, karar verme ve uygulama haklarını içermektedir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Uluslararası Cinsel Sağlık ve Üreme Hakları (IPPF) gibi kuruluşlar temel cinsellik haklarını şöyle tanımlamaktadır (Çelik, 2018):

- *Cinsellik Eğitimi Hakkı*: Geniş kapsamlı, yaş aralıklarına uygun ve bilimsel temele dayalı cinsellik eğitimi alma hakkı.
- *Bilgi ve Bilgilendirme Hakkı*: Cinsellik ve üreme sağlığı ile ilgili gerçek ve güncel bilgiye erişim hakkı.
- *Gizlilik ve Mahremiyet Hakkı*: Cinsel sağlık hizmetlerinde kişinin gizliliğinin korunması hakkı.
- *Rıza ve Özgürlük Hakkı*: Bireyin cinsel ilişki ve üreme konusunda rızası dışında herhangi bir davranışa maruz kalmama hakkı.
- *Cinsel Yönelim ve Kimlik Hakkı*: Cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve cinsiyet ifadesi konusunda ayrımcılığa uğramama hakkı.
- *Sağlık Hizmetlerine Erişim Hakkı*: Diğer sağlık hizmetlerinde olduğu gibi cinsel sağlık ile ilgili hizmetlere de eşit ulaşma hakkı.

2.2. Cinsel Sağlık Hakları

Kişinin sağlıklı ve güvenli bir cinsel yaşam sürdürebilmesi için gerekli olan koşulları ve hizmetleri içermektedir. Temel cinsel sağlık hakları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- *Korunma ve Tedavi Hakkı*: Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, HIV/AIDS ve diğer cinsel sağlık sorunları için korunma ve tedavi hakkı.
- *Güvenli Üreme Hakkı*: Sağlıklı bir üreme süreci için gerekli olan tüm hizmetlere erişim hakkı.
- *Danışmanlık ve Destek Hakkı*: Bu konudaki danışmanlık ve psikososyal destek hizmetlerine erişim hakkı.
- *Şiddetten Korunma Hakkı*: Cinsel taciz, şiddet ve istismardan korunma hakkı.

3. TÜRKİYE'DE CİNSELLİK VE CİNSEL SAĞLIK İLE İLGİLİ HAKLAR

Türkiye'de cinsellik ve cinsel sağlık hakları konusunda mevcut olan yasalar ve politikalar bulunmaktadır. Özenli bir yaklaşım olmasına rağmen uygulamada bazı zorluklar bulunmaktadır (Savaş ve Özcebe, 2023).

Türkiye'deki cinsellik ve cinsel sağlık ile ilgili haklarla ilişkili önemli noktalar bulunmaktadır (Özlem, 2017).

3.1. Cinsellik Eğitimi: Okullarda cinsellik eğitimi sınırlıdır ve kapsamlı bir eğitim programı bulunmamaktadır. Aile Sağlığı Merkezleri ve sivil toplum kuruluşları tarafından bazı eğitimler düzenlenmektedir.

3.2. Cinsel Sağlık Hizmetleri: Cinsel sağlık hizmetlerine erişim devlet hastaneleri ve özel klinikler aracılığıyla sağlanmaktadır. Ancak, bu hizmetlere erişim konusunda ve hizmet kalitesinde farklılıklar görülebilmektedir.

3.3 Yasal Düzenlemeler: Türkiye'de cinsel haklar ve cinsel sağlık konularında belirli yasal düzenlemeler mevcuttur. Ancak, yasal koruma ve haklar konusunda bazı eksiklikler bulunmaktadır. Ayrımcılık ve şiddet vakalarıyla ilgili yasal düzenlemelerin uygulanmasında da zaman zaman sorunlar görülmektedir.

Türkiye'de cinsellik ve cinsel sağlık hakları konusunda ilerlemeler kaydedilmiş olsa da, kapsamlı cinsellik eğitimi, cinsel sağlık hizmetlerine erişim ve yasal haklar konusunda daha fazla çalışmaya ihtiyaç bulunmaktadır.

4. ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN CİNSELLİK VE CİNSEL SAĞLIK BİLGİ DÜZEYLERİ

Üniversite öğrencileri cinsellik ve cinsel sağlık konusundaki bilgilerini farklı kaynaklardan edinmektedirler. Bu kaynaklar arasında aile, arkadaşlar, okullar, sağlık çalışanları, medya ve internet yer almaktadır. Özellikle dijital çağda, internet ve sosyal medya, gençlerin bilgi edinmede başvurdukları başlıca kaynaklar arasında yer almakla birlikte bu kaynaklar güvenilirlik açısından tartışmalıdır.

4.1. Bilgi Düzeyinin Ölçülmesi

Cinsellik ve cinsel sağlık konularındaki bilgi düzeylerinin saptanması amacı ile çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Bunlar içerisinde ölçekler, bireysel

görüşmeler ve cinsellik ile ilgili oluşturulmuş anketler bulunmaktadır. Bu yöntemler sayesinde öğrencilerin cinsellik ve cinsel sağlık konularındaki bilgi seviyeleri, tutum ve davranışları hakkında kapsamlı veriler elde edilmektedir.

Birçok araştırma farklı sosyokültürel özellikler taşıyan gençlerin üreme fizyolojisi, gebelikten korunma, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, temel cinsel ve üreme sağlığı konularında bilgi düzeylerinin kısıtlı olduğunu ve cinsellikle ilgili konularda mitlere sahip olduklarını göstermektedir. Birçok araştırma üniversite öğrencilerinin de cinsellikle ilgili bilgilerinin yetersiz, yanlış ve riskli cinsel davranışlarının yüksek oranda olduğunu göstermektedir (Siyez ve Siyez 2009).

4.2. Bilgi Düzeyine Etki Eden Faktörler

Üniversite öğrencilerinin cinsellik ve cinsel sağlık konularındaki bilgi düzeyleri, çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Bu faktörler arasında yaş, cinsiyet, sosyoekonomik durum, kültürel ve dini inançlar, eğitim düzeyi ve cinsel deneyimler yer bulunmaktadır. Eğitim hayatının herhangi bir döneminde cinsel eğitim almış olan öğrencilerin bilgi düzeylerinin daha yüksek olduğu bilinmektedir. Ayrıca, cinsiyetler arası bilgi farklılıklarının da önemli rolü bulunmaktadır; genellikle erkek öğrencilerin cinsellik hakkında daha fazla bilgiye sahip oldukları, kadın öğrencilerin ise daha temkinli ve bilgiye açık olma eğiliminde oldukları görülmüştür (Savaş ve Özcebe, 2023, Ausubel, 2002).

- *Yetiştirilme farklılıkları:* Küçük yaşlardan itibaren çocuklara biçilen cinsiyet rolleri onların bağımsız, kararlı, yeterli/yetersiz, pasif, atılgan gibi yapısal özelliklerini etkilemektedir. Sosyal bilimciler, cinselliğin büyük ölçüde öğrenildiğini ve toplumun cinselliğe bakış açısına göre şekillendiğini ileri sürmektedir.
- *Aile yapısı:* Çocukların kişiliğinin yapılanmasında büyük öneme sahip olan yetiştirme tutumları ve rol model olarak ebeveynlerin alınması birçok psikososyal gelişimle ilişkili olmakla birlikte cinsel gelişim açısından da önem arz etmektedir.
- *Eğitim:* Sosyalleşmenin ilk adımı olarak görülen okul, giyim ve benzeri bazı kuralların olduğu ve olumlu ya da olumsuz gelişime etkide bulunan çocuğun hayatındaki önemli bir yapı taşıdır. Okullarda

verilmeye başlayan cinsel eğitim yeterli düzeye erişemese de güncellenerek yenilikler eklenmeye gayret edilmektedir.

- *Yasaklar ve mitler:* Her toplumda bilinen yasaklar olduğu kadar yanlış inanışlar olarak tanımlanan “mitler” de yaygındır. Bu mitler çocukları kirli, günah, ayıp ve gizli gibi inanış ve duygulara sevk edebilmektedir. Bu sebeple verilen eğitimlerin önemi burada da kendini göstermektedir.
- *Bilgi düzeyi:* Yazılı ve güvenilir kaynaklardan bilgi edinmek yerine kulaktan kulağa geçen bilgilerle yol almak, bilgisizlik ve mitlerle hareket etme davranışını arttırmaktadır.

5. CİNSEL EĞİTİMİN ÖNEMİ VE İHTİYACI

Cinsel eğitim, bireylerin cinsellik ve cinsel sağlık konularında doğru ve ayrıntılı bilgi edinmelerini sağlamaktadır. Üniversite öğrencilerinde cinsel eğitim, güvenli cinsel davranışları teşvik etme, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonları (CYBE) önleme, istenmeyen gebelikleri engelleme ve cinsel haklar konusunda farkındalık yaratma açısından büyük öneme sahiptir. Cinsel eğitimin içeriği, kültürel ve toplumsal değerlere uygun olarak ve öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde tasarlanmalıdır.

Erken yaşta başlayan cinsel ilişki, riskli cinsel davranışlar ve cinsel sağlıklarını nasıl koruyacaklarına dair bilgi ve farkındalık eksikliği, cinsellik eğitimine olan ihtiyacı göstermektedir. Cinsellik ve üreme sağlığı konusunda okullarda verilmekte olan eğitim, genellikle biyoloji ve fen müfredatları ile sınırlıdır. Bu müfredat genel olarak cinsel ve üreme sağlığı hakları ile ilgili tüm konuları ele almamaktadır (Aksakal ve ark., 2024). Utanç, suçluluk, mahcubiyet, arkadaş ve aile ile paylaşamama, gizlilik ve inanılmama korkusu gibi engeller bulunmaktadır. Yetersiz bilgi eksikliği sebebiyle kişiler hala üreme ile ilgili ihlaller ile başa çıkamamaktadır. Özellikle cinsellik ile ilgili konularda bilgi ve deneyim eksikliği nedeniyle, cinsellik ile ilgili haklarını koruma ve savunma hakkı verecek yasal yolları bilme konusunda eksiklikler söz konusudur. Birçok gencin cinsel haklarının ihlal edildiğinin farkında bile olmadığı, dahası hukuki veya sosyal danışmanlık alabilecekleri yerleri bilmediklerini göstermektedir.

Sonuç olarak, üniversite öğrencileri için bu sorun büyük bir endişe kaynağı olarak devam etmekte ve sınırlı sayıdaki çalışma, cinsel ve üreme

sağlığı hakları konusundaki bilgi düzeylerinin oldukça yetersiz olduğunu göstermektedir.

Farklı geçmişe sahip olmak ve diğer bazı değişkenlerin öğrencilerin cinsel ve üreme sağlığı hakları konusundaki bilgilerini etkilediğine işaret etmektedir. Örneğin, üniversite öğrencileri arasında yapılan çalışmalara göre, kentsel yerleşim yerlerinde yaşayanlar, bilgi ve eğitim fakültesinde okuyanlar, kampüslerinde üreme sağlığı hizmetlerinin bulunması, liseyi özel okulda okuma, sağlık bilimleri fakültesinde öğrenci olma, üreme sağlığı kulüplerine katılma, üreme sağlığı hizmetlerini kullanma ve cinsel konuları başkalarıyla tartışma cinsel ve üreme sağlığı hakları konusunda bilgi sahibi olma ile önemli ölçüde ilişkilidir (Çulha ve ark., 2023).

Yüzyetmişdokuz ülke, Etiyopya da dahil olmak üzere, cinsel ve üreme sağlığına evrensel erişim için harekete geçmeyi kabul etmesine rağmen, programın gelişimi yavaş ilerlemiştir. Etiyopya Sağlık Bakanlığı, yaş, cinsiyet, yaşam aşaması ve savunmasızlık durumu ile hizmetleri tanıma ve çeşitlendirme yoluyla, gençlerin ihtiyaçlarını bütünsel bir yaklaşımla ele alan programlar ve politikalar tasarlamış, ancak bu programların ve politikaların kamu kurumlarında, özellikle üniversitelerde yetersiz bir şekilde uygulanması göz ardı edilmiştir (Francic, 2018).

6. RİSK FAKTÖRLERİ

Gelişmekte olan ülkelerde rastladığımız cinsel eğitim programlarının yetersizliği, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde cinsellik yaşının giderek küçülmesi, çok eşlilik, homoseksüellik, paralı cinsel ilişki kuranlarla beraber olmak, kondom kullanmamak uyuşturucu kullanımı, kuaförlerde ortak kullanılan aletler ve jilet gibi eşyaların ortak kullanımı, akupunktur, epilasyon, piercing, dövme ve diş tedavisinde kullanılan aletlerin steril hale getirilmeden kullanılması cinsel yolla bulaşan hastalıklara ilişkin risk faktörleri arasında yer almaktadır. Cinsel yolla bulaşan hastalıkları en sık 20-24 yaş grubunda görülmektedir. Bu grubu sırasıyla 15-19 ve 25-29 yaş gruplarının takip ettiğini görüyoruz. 15-19 yaş grubunda, cinsel yolla bulaşan hastalıkların kızlarda daha yaygın olduğu belirtilmektedir (Sayar ve Yarar, 2021). Ayrıca gençler, yaşadıkları kültür ve koşullara bağlı olarak farklı düzeylerde etkilenmektedir. Örneğin, evlilik öncesi cinsel ilişki konusunda birçok ülkede erkeklere daha hoşgörülü yaklaşmaktadır. Çocukların ve gençlerin cinsellik konusunda

istenen davranışları geliştirmesi ve riskli durumlardan korunabilmesi için bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Bu konularda bireylerin bilgilendirilmesi ve eğitilmesi, erken çocukluktan başlayarak yaşlarına uygun bir şekilde verilmelidir. Bu eğitim; cinsel gelişim, üreme sağlığı, kişilerarası ilişkiler, şefkat, yakınlık, vücut imajı ve toplumsal cinsiyet rolleri gibi konuları içeren biyolojik, sosyokültürel ve psikolojik boyutları kapsar ve bilgi, beceri ve tutum kazandırmayı amaçlamaktadır. Güvenli cinsel ilişki oranındaki artışın, gençlerde hamilelik ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar konusunda bilgi düzeyinin artışıyla doğru orantılı olduğu saptanmıştır.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Üniversite öğrencilerinin cinsellik ve cinsel sağlık konularındaki bilgi düzeylerinin artması, bireysel olduğu kadar toplum sağlığı açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple, farklı seviyelerdeki eğitim kurumlarında kapsamlı ve sürekli cinsel eğitim programlarının uygulanması gerekmektedir. Ayrıca, güvenilir bilgi kaynaklarına erişimini kolaylaştıracak dijital platformların geliştirilmesi ve sağlık profesyonelleri ile iş birliği yapılması faydalı olacaktır. Çocuk ve gençlerde bilgi eksikliğinden kaynaklanan sorunlar engellenebilirse bilgisizlik kaynaklı sorunlar büyük ölçüde ortadan kalkacaktır. Bu şekilde, üniversite öğrencilerinin cinsellik ve cinsel sağlık konularında daha yüksek bilince sahip olmaları ve sorumlu bireyler olarak yetişmeleri sağlanabilir.

ÖZET

Bu çalışmanın amacı dünyada ve ülkemizde cinsellik, cinsel sağlık ve ilişkili hastalıklar ile ilgili bilgileri güncellemek ve üniversite öğrencilerinde cinsellik ve cinsel sağlık hakkında farkındalık yaratmaktır. Cinsel sağlık ile ilgili eğitim, yaşam boyu devam eden bir öğrenme sürecidir. Bu süreçte cinsellikle ilgili bilgi, değer, tutum ve inançlar şekillenmektedir. Cinsel sağlık eğitimi bireylerin cinselliği olumlu bir bakış açısıyla ele almalarını, cinsel haklarını bilerek hareket etmelerini, bilinçli ve doğru kararlar almalarına yardımcı olmaktadır. Doğru içerikle verilen bir cinsel sağlık eğitimi, istenmeyen gebelikler, cinsel istismar ve cinsel yolla bulaşan hastalıkların önlenmesine katkıda bulunur. Bu yaklaşım küresel halk sağlığı sorunlarının üstesinden gelme konusunda önemli bir adımdır. Bu yazıda sağlıklı cinsel

gelişim ve cinsel sağlık hakkındaki gelişmeler tartışılmakla birlikte üniversite öğrencilerinin cinsellik ve cinsel sağlıkla ilgili bilgi düzeylerini, tutumlarını ve davranışlarını anlamaya yönelik çeşitli araştırmaları incelemek amaçlanmıştır. Cinsel sağlık eğitimi verme yöntemleri ve programlarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması önemlidir. Üniversite öğrencileri, genç yetişkinlik döneminde olmaları sebebi ile cinsellik ve cinsel sağlıkla ilgili konularda doğru veya yanlış daha fazla bilgi edinme çabası içerisindeyler. Bu dönemde, cinsel merakları ile ilgili bilgileri sıklıkla arkadaş, aile, internet gibi farklı kaynaklardan edinmektedirler. Üniversite öğrencilerinin cinsellik ve cinsel sağlık ile ilgili bilgi düzeylerinin değerlendirilmesi, cinsel sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması, sağlık eğitimi programlarının geliştirilmesi ve gelecek nesillerin bilinçlendirilmesi için önemli bir adımdır. Yapılan araştırmalar bu tür programların öğrenciler arasında yaygınlaştırılmasının son derece önemli olduğu yönündedir. Bilinçlendirme ve bulaşının önlenileceğini öğretme çabaları, cinsel yolla bulaşan hastalıkların ortaya çıkma riskini azaltmakla birlikte sağlık çalışanlarının iş yükünü de önemli ölçüde azalt. Bu nedenle, cinsel sağlık eğitimi programlarının geniş kitlelere ulaşması ve etkili bir şekilde uygulanması büyük önem taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Cinsellik, cinsel sağlık, gençlik dönemi, farkındalık

ABSTRACT

The aim of this study is for refresh our knowledge about sexuality, sexual health, and related diseases in the world and our country, and to raise awareness among college students about sexuality and sexual health. Sexual health education is a lifelong process. In this process, knowledge, values, attitudes, and beliefs about sexuality are determined. Sexual health education helps individuals about sexuality with a positive perspective, act with awareness of their sexual rights, and make more informed and correct decisions. Sexual health education provided with the right content contributes to the prevention of unplanned pregnancies, sexual abuse, and sexually transmitted diseases. This approach is an important step in overcoming global public health issues. In this article, while discussing developments in healthy sexual development and sexual health, it is also aimed to examine various studies that aim to understand the knowledge levels, attitudes, and behaviors of college students regarding sexuality and sexual health. Developing and disseminating programs for

providing sexual health education is crucial. College students, due to their age, are in a phase where they strive to acquire more information, whether accurate or not, about sexuality and sexual health. During this period, they frequently obtain information related to their sexual curiosity from various sources such as friends, family, and the internet. Evaluating the knowledge levels of college students regarding sexuality and sexual health may facilitate to access sexual health services, developing health education programs, and raising awareness for future generations. According to previous researches that it is extremely important to disseminate such programs among students. Prevention and awareness can reduce the risk of sexually transmitted diseases and significantly lessen the workload intensity of healthcare professionals. Therefore, it is crucial for sexual health education to reach wide audiences and be effectively implemented.

Keywords: Sexuality, sexual health, adolescence, awareness.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Aksakal, Melike ZT, Şahin, AY. (2024). Adölesanlarda Cinsel Sağlık Ve Kontrasepsiyon. *Türkiye Klinikleri Pediatric Endocrinology-Special Topics*, 5.1: 15-19.
- Ausubel, G. (2002). *Theory And Problems Of Adolescent Development*. İuniverse.
- Çelik, H. K., Özel, Ş., & Üstün, Y. E. (2018). Adölesanlarda cinsel sağlık ve üreme sağlığı. *Jinekoloji-Obstetrik ve Neonatoloji Tıp Dergisi*, 15(4), 184-188.
- Çulha, Yeliz, Afşın, Fidan. (2023). Hemşirelik Öğrencilerinde Cinsel Sağlık Tanılamasına İlişkin Akran Eğitiminin Cinsel Sağlık Konusundaki Tutumlarına Etkisi. *Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hemşirelik Dergisi*, 5.1: 23-28.
- Francic, C. (2018). *Att Leva Med Hiv: En Empirisk Studie Utifrån Biografier*.
- Gelbal, S, Duyan, V. ve Öztürk, A.B. (2008). Gender Differences İn Sexual İnformation Sources, And Sexual Attitudes And Behaviors Of University Students İn Turkey. *Social Behavior And Personality*, 36(8), s:1035.
- Giray H, Kılıç B. (2004). Bekar Kadınlar Ve Üreme Sağlığı. *Sürekli Tıp Eğitim Dergisi*, 13(8) ; 286-89.
- Goossens, Luc. (2020). *Theories Of Adolescence*. In: *Handbook Of Adolescent Development*. Psychology Press, s: 11-29.
- Ören, Topaloğlu ED. (2021). *Cinsellik Ve Cinsel Sağlık: Temel Hemşirelik Esaslar, Kavramlar, İlkeler, Uygulamalar (Pp.432-448)*. Edition: First. Chapter 9. İstanbul Tıp Kitapevleri.
- Özlem, A. (2017). Etik yönleriyle üreme hakları ve cinsel haklar. *Türkiye Klinikleri J Obstet Womens Health Dis Nurs-Special Topics*, 3(3), 151-62.
- Savaş, E., Özcebe, H. (2023). Gençler, Üreme ve Cinsel Haklar: Okulların Önemi ve Öğretmenlerin Rolü. *Sağlık ve Toplum*, 33(1).
- Sayar, S., Yarar S. (2021). Üniversite Öğrencilerinin Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklardan Korunmaya İlişkin Bilgi Ve Tutumlarının İncelenmesi. *İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 9.2: 732-745.

- Şimşek, Sümeyye. (2022). Türkiye’de Kadın Sağlığı Sorunları Ve Etkileyen Faktörler. *World Women Studies Journal*, 7.1: 37-44.
- Siyez DM, Siyez E. (2009). Üniversite Öğrencilerinin Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklara İlişkin Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi. *Türk Üroloji Dergisi*. s: 49-55.
- World Health Organization. (2010). Developing sexual health programmes: A framework for action (No. WHO/RHR/HRP/10.22). World Health Organization.
- Yeşil, Yeşim; Apak, Hıdır. (2024). Ebelik Ve Hemşirelik Bölümü Öğrencilerinin Cinsel Sağlık Okuryazarlığı Ve Cinsel Sağlığa Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 13.1: 48-54.

6. BÖLÜM

ÇOCUKLARA YÖNELİK KORUYUCU SOSYAL ÇALIŞMA MODELLERİNDE UZMANLAŞMA: EN AZ HATA VE EN AZ GECİKME İLE REAKSİYON GÖSTERMEK

Dr. Öğr. Üyesi Özden TURGUT

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi
ozden5@hotmail.com - ORCID: 0000-0003-3620-8869

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.13351274>

GİRİŞ

Ülkemizde çocuklara yönelik sosyal hizmet sunumunda, nitelik ve nicelik açısından önemli gelişmeler ve iyileştirmeler mevcuttur. Örneğin, herhangi bir tedbir kararı verilen birey, durumun aciliyet düzeyine bağlı olarak hemen ilk kabul merkezine ulaştırılıp kabul edilmektedir. Bazı yerleşim yerlerinde ilk kabul birimi ile diğer yerleşik birimler aynı binada bulunabilmektedir. Yerleşik birim, örneğin rehabilitasyon merkezi olduğunda, kırılğan nitelikteki bireyler ile yaşantısının niteliği hakkında çok az şey bilinen bireyler, ilk kabul birimine yerleştirilir ve rehabilitasyon merkezindeki bireylerle ortak yaşam alanını bir süre paylaşabilir.

1. ÇOCUKLARA YÖNELİK KORUYUCU SOSYAL ÇALIŞMADA UZMANLAŞMA GEREKLİ MİDİR?

Mekân ve personel sınırlılığı nedeniyle, ilk kabul birimi ile rehabilitasyon merkezinin aynı yerde bulunması, aynı personelin bu iki birime hizmet vermesi, öngörülemeyen sorunlara yol açabilmektedir. Burada dikkat çekilmek istenen ilk husus, çocuklara yönelik sosyal çalışmanın kim tarafından yapıldığıdır. Sosyal çalışma, asıl olarak sosyal hizmet uzmanı tarafından yapılır. Bununla birlikte, özellikle hizmet verilen birey ve grupların ruh sağlığı dikkate alındığında, psikolojik danışma konusunda uzmanlar devreye girmektedir. Farklı uzmanlıkların bir arada çalışmasını gerektiren bir alan olan çocuk hizmetleri, tam da bu nedenle, uzmanların birbiri ile iletişim kurma konusunda ayrıca çalışmasını gerektirmektedir. Bu iletişim çabası, bazen kolaylıkla başarıya ulaşmayabilmektedir. Bu çalışmada alan yazın taramasını yapan yazar, psikolojik danışma konusunda uzman olarak çalışmış ve bu sırada konu hakkında gözlem yapma olanağı bulmuştur. Dolayısıyla, alan yazında farklı türde uzmanların görüşlerinden yararlanılsa da, çalışmanın bakış açısı, çocuklara yönelik psikolojik danışma hizmetinin etkin sunumunun niteliğini dikkate almaktadır.

2.KONU İLE İLGİLİ ALAN YAZININ İNCELENMESİ

Çalışma betimsel bir araştırma olup, konu kapsamındaki alan yazın incelenmektedir. Bu amaçla, alan yazın, çocuklara yönelik koruyucu sosyal çalışmada uzmanlaşmayı anlamak üzere incelenmiştir.

3. ULAŞILAN BULGULAR

Alan yazına bakıldığında, sosyal çalışmacıların sosyal hizmet uzmanı değil, psikolojik danışmanlık alanında uzman olması durumunun eleştirildiği görülmektedir. Bu durum “*Farklı meslek elemanlarının sosyal çalışma görevlisi başlığı altında birleştirilmesini doğru bulmuyorum*” (Mısırlı, 2020) cümlesinde somutlaşmaktadır. Bununla birlikte, sosyal çalışma, farklı disiplinlerden gelen profesyonellerin birlikte çalışmasını gerektirmektedir. Çünkü karmaşık sosyal sorunlarla başa çıkmak böyle bir çalışma yapmayı gerektirmektedir (Callahan ve Higgins, 2023).

Ayrıca alınan eğitimin, alanda karşılaşılan sorunlarla karşılaşıldığında yetersiz olduğu; okulda anlatılanlar ile iş yaşamındaki koşulların uyumlu olmadığı görüşü dile getirilmektedir (Mısırlı, 2020). Bu duruma ek olarak, alanda süpervizyon eksikliği nedeniyle etik ikilem yaşanan vakalarda destek alamama ve tükenme durumu ile baş başa kalılabildiği ifade edilmektedir (Aldoğan, 2018; Akt. Mısırlı, 2020). Çocuk hakkında doğru karar verme hususunda sorumluluk hisseden sosyal çalışmacılar, konunun mesai saatleri kapsamını aştığını, “*Ben her gün vakamla birlikte eve gidiyorum*” cümlesiyle işaret etmekte ve psikolojik bir deformasyon yaşandığını belirtmektedir (Mısırlı, 2020).

Çocuğun korunması kapsamında yapılan çalışmalar, titiz bir bakış açısı ile çalışmayı gerektirmektedir. Bununla birlikte, psikolojik danışma alanındaki uzmanların, işleyişteki farklılık ve kuramdan uzaklaşan uygulama nedeniyle, planladığı çalışmaları yapamadığı; çalışılan alanla ilgili eğitim ve desteğin yetersiz olduğu ifade edilmektedir (Mısırlı, 2020).

Çalışılan alanın hassasiyeti nedeniyle, sosyal çalışmacılar, çözmesi beklenen hususlardan dolayı, kendilerinden beklentileri karşılamakta güçlük çekebildiklerini ifade etmektedir. Ayrıca, ele alınan konuların, sosyal çalışmacının duygusal yıpranmasına yol açabildiği, nereye yetişeceğini bilemediği durumunu belirtilmektedir (Mısırlı, 2020).

3.1. İlk kabul biriminin mevcut olmaması durumu/İlk kabul birimi ile ilgili sorunlar

Görev yapılan yerde ilk müdahale biriminin var olmadığını belirten meslek elemanı oranı 2011’de yapılan bir araştırmaya göre %86.3’tür (Aldemir, 2011; Akt. Mısırlı, 2020). İlk kabul biriminin mevcut olmaması durumu, ilk

kabul gibi geçici ve acil korunması kararı verilen çocukların, bakım tedbiri gereği bir sosyal hizmet kurumunda bulunan çocukların bulunduğu mekâna gelmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu durumun, her şeyden önce, bir risk faktörü olduğu belirtilmektedir. İlk kabul birimine getirilen birey hakkında yeterince bilgiye sahip olunmaması, önemli bir eksikliklerdir. Bu konuda konuşan bir sosyal çalışmacı şöyle söylemiştir (Mısırlı, 2020):

“İlk kabul biriminin kesinlikle fiziki açıdan ayrı bir yerde olması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü bu şartlarda, ilk kabule gelen çocuklar, hakkında bakım tedbiri bulunan ve burada kalan çocuklarla sürekli etkileşim içinde oluyor. Çok fazla sorun yaşıyoruz. Bu durum aslında her iki gruptaki çocukların psikolojisini de olumsuz etkiliyor. İlk kabul biriminde kalan çocuk buradaki kuralları öğrenince dışarıyı özendirerek anlatıyor. Bu durum çocukların yurttan kaçmasına neden oluyor. Tam aksine burada kalan bir çocuk da o an için bunalmış olabiliyor ve burası için olumsuz ifadelerde bulunabiliyor.”

Dolayısıyla, sosyal çalışmacının uzmanlaşmasının önemli bir boyutu, hangi birimde çalışıyor olduğudur. Sosyal çalışmacı, ilk kabul biriminde görevli ise, bu duruma uygun olarak, çocuğu değerlendirme ve hakkında en doğru hizmet modeli kararı verme konusunda uzmanlaşması doğru olacaktır. Eğer sosyal çalışmacı, rehabilitasyon merkezinde görevli ise, bu merkezde bulunabilecek özel durumlara uygun değerlendirme ve müdahale eğitimine sahip olmalıdır. Çünkü özellikle bakım tedbiri kararı verilen çocuk, eşzamanlı olarak psikolojik sorun yaşıyor ise, rehabilitasyon süreci tamamlanana kadar rehabilitasyon merkezinde destek görmesi gerekmektedir (Yeniyol, 2019).

Bizzat yazar tarafından gözlemlenen önemli bir husus da, çocuk koruma ile suça sürüklenen çocuk kavramlarının bazı durumlarda tam olarak keşismemesi durumudur. Çocuk koruma kanunu kapsamındaki bireyler ile suça sürüklenen çocuklar ile ilgili işlemlerin aynı yasada bir araya getirilmesi, bir tartışma konusu gibi görünmektedir. Bir bakış açısına göre, bu doğrudur çünkü suça sürüklenen çocuklar da korunma ihtiyacı içindedir. Bununla birlikte, madde bağımlısı çocuklar için kurum bakımının yanlış olduğu; bu çocukların yatılı tedavi merkezlerinde kalması gerektiği; suça sürüklenen çocukların diğer çocukları da suça sürüklediği ve bu durumun büyük bir risk oluşturduğu belirtilmektedir. Daha genel bakıldığında, kurum bakımında en büyük sorunlardan biri, farklı nedenlerle bakım tedbiri alınan farklı özellikteki çocukların bir araya getirilmesi olabilir (Mısırlı, 2020).

Sosyal çalışmacının, yaptığı görev konusunda duyguları oldukça önemlidir. Örneğin bir sosyal çalışmacı, çocuklarla çalışmayı çok sevdiğini ancak alanını değiştirmek istediğini, çünkü bu alandaki karar verme yetisinden emin olmadığını; bu sorumluluğun çok büyük ve yıpratıcı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca durumun ve görevin doğası gereği karmaşık olması nedeniyle, gidişatı gözlemleyerek vardığı karardan vazgeçmek, farklı bir yol çizmek durumunda kalan sosyal çalışmacılar da mevcuttur. Bir sosyal çalışmacı şunu belirtmektedir (Mısırlı, 2020):

“Kararları verirken gerçekten zorlanıyorum. Kararsız kaldığım zamanlar oluyor: Hatta bir vakamda çocuk hakkında bakım tedbiri istedim ama çocuk kurum bakımına uyum sağlayamadı. Sürekli ağlıyordu. Gidip çocukla görüşmeler yaptım ve bu işin olmayacağını anladım. Bakım tedbiri kararı henüz mahkemeden gelmemiştir. Mahkemenin özel kalemini arayıp kararımı değiştirdiğimi danışmanlık tedbiri olarak çocuğu aileye teslim etmek istediğimi söyledim. Özel kalem durumu hâkime bildireceğini ve yazacağım yeni rapor kendilerine ulaşana kadar karar çıkarmayacaklarını söyledi.”

Hakkında karara varılması gereken çocuk hakkında sosyal çalışmacı tek başına çalışmak yerine bir komisyonla birlikte karar verebilmektedir. Buna göre, 0-18 yaş aralığında koruma altına alınan her çocuk için uygun hizmet modelini belirlemeye yönelik komisyon kararı alınmakta; çocuğun koruma kararı mahkemeye gönderildiği anda, çocuk ilk kabul biriminde kalırken, hemen komisyon toplanıp uygun hizmet modeli belirlenmektedir. Ancak başka bir sosyal çalışmacı, bulunduğu yerde komisyon kurulmadığını çünkü yeterli sayıda meslek elemanı bulunmadığını ifade etmektedir. Ayrıca koruma kararı verilen ve bakım tedbiri istenen çocukların gelişimsel olarak olumsuz etkilenebildiği, disiplin edilmekte zorlandığını, kuralsızlığa alışılmış olguların karışlarına çıkabildiği belirtilmektedir (Mısırlı, 2020).

4.SONUÇ VE TARTIŞMA

Sosyal çalışma, bireyler ve gruplar arasındaki kişiler arası ilişkileri, yardım sağlayan hizmetler ve sosyal yaşam işlevlerini iyileştirerek geliştiren bir sanat ve bilimdir (Selçik, 2016). Sosyal çalışmanın profesyonelleşmesi, insanların belirli gereksinimlerini karşılamaya dayanan sosyal çalışma etkinliklerinin toplum tarafından özelleşmiş bir profesyonel alan olarak tanındığı ve profesyonel gelişimin mevcut olduğu bir süreçtir (van Bochove ve Oldenhof, 2020). Dolayısıyla, çocuk koruma merkezli sosyal çalışmanın,

uzmanlaşmayı gerektirdiği ifade edilebilir. Sosyal çalışma görevlileri de, koruma kararları kapsamında uzmanlaşmanın gerektiği görüşündedir (Günenç, 2020).

Bu alan yazın taraması çalışmasında, özellikle gözlemlenen bir durum olarak, ilk kabul birimi ile rehabilitasyon merkezinin aynı binayı paylaşması durumunun, çocuklar açısından karmaşık sonuçlar ortaya çıkarabildiğinden yola çıkarak değerlendirilmesi, alan yazın ışığında yapılmıştır. Bu kapsamda, sosyal hizmet uzmanı olan ve olmayan uzmanların “sosyal çalışmacı” olması durumunun uygun olup olmadığı tartışması da ele alınmıştır. Sosyal hizmet uzmanı olmayan sosyal çalışmacı olmaması gerektiği görüşü mevcut olsa da, özellikle rehabilitasyon merkezinde bakım tedbiri kapsamında bulunan çocukların psikolojik destek gereksinimleri olması da söz konusudur.

Sosyal çalışma uygulamalarında uzmanlaşma birçok ülkede artmaktadır. Uzmanlaşmanın danışanlar ve sosyal çalışmacılar açısından hem avantajları hem de dezavantajları bulunmaktadır. Sosyal çalışmacının uzmanlaşması gerektiği gibi, aynı zamanda genel bir bakış açısına da hâkim olması gerekmektedir. Bir başka deyişle hem genel bakış açısında hem de uzmanlaşma açısından yeterlilik sergilemesi gerekmektedir (Blom, 2004).

Yüksek lisans düzeyindeki sosyal çalışma uygulamalarında uzmanlaşma olup olmadığını Denver Üniversitesinde araştıran bir çalışma (Raymond, 1993), başvuruların gereksinimleri değişiyor olsa da, uygulayıcıların performanslarında uzmanlığa bağlı bir farklılaşma olmadığını ortaya koymuştur. Sosyal çalışmacılar uzmanlaştıklarında, olumsuz çocukluk yaşantıları ile bağlantılı olarak uzmanlaşma yollarını tercih edip etmedikleri alan yazında ele alınmıştır (Negrete, 2020). Araştırma sonucunda, sosyal çalışmacıların, genel nüfusla karşılaştırıldığında, daha fazla olumsuz çocukluk deneyimine sahip oldukları ortaya konulmuştur. Dolayısıyla bir uzmanlaşmanın mevcut olması durumunun kişisel tarihle bir ilgisi olup olmadığı, ayrı bir tartışma konusu gibi görünmektedir.

Bunun dışında, Türkiye’de yapılan çalışmaların, uygulayıcı aktörlerin hukuki boşluklar ve norm dağınıklığı ile karşılaşması ve bu durumun, tutarlı olmayan uygulamalara kapı aralmasını ifade etmesi söz konusudur (Gündoğdular, 2019). Bu durum, çocuk koruma alanını da kapsamaktadır. Ayrıca, uzmanlaşmaya gereksinim duyulup duyulmamasından önce, koruyucu-

önleyici çalışmalara yoğunlaşılması gerektiği görüşü ortaya konulmaktadır (Mısırlı, 2020).

Çocuk koruma alanında yüksek düzeyde araştırma-inceleme çalışmalarının yürütüldüğü çocuk koruma merkezlerinin sayısı ülkemizde yeterli görünmemekle birlikte artmaya devam etmektedir. Altun'a (2023) göre ülkemizde şu an 11 üniversitede çocuk koruma merkezi bulunmakta ve bu sayının artması gerekmektedir. Yukarıda sözü edilen koruyucu-önleyici çalışmaların, bu çocuk koruma merkezleri ile eşgüdümünü sağlayacak programların üzerinde çalışılması gerektiği belirtilmelidir.

İçinde yaşamaya başladığımız teknolojik dönüşüm sonucunda, çocuk koruma alanındaki sosyal çalışmaların meydana getirdiği verilerin işlevsel olmasının sağlanması, üzerinde düşünülmesi gereken diğer bir konudur. Büyük veri ve bilgi teknolojilerinin sosyal çalışma ile bütünleştirilmesinin sonuçları üzerinde düşünülmüş; buna göre, sosyal çalışma uygulamasında büyük verinin gerçek insan davranışını gerçek zamanda elde edip güncelleyebileceği ileri sürülmüştür. Bu sayede veri elde ederken kişilerin öznel bildirimlerine gereksinim duyulmamasının söz konusu olacağı; ayrıca kamusal karar-verme süreci için bir zemin sağlanacağı, risk taşıyan nüfusun değerlendirilmesinin teknik araçlarının sağlanacağı ifade edilmiştir (Chen ve Chen, 2022). Böyle bir bakış açısının etik temelinde tartışmaları da dikkate alması gerektiği açıktır. Gelecek için, sosyal çalışma arşivinin kullanılması ile öngörme kapasitesinin artabileceği belirtilmekte ise de (Chen ve Chen, 2022), kişisel bilgilerin korunması ilkesine nasıl uyumlu olunabileceği üzerinde düşünülmelidir.

Son olarak, çocuk koruma alanında görev yapan sosyal çalışmacıların kendi iyilik hallerini sürdürme, ruh sağlığını koruma açısından desteklenmesi üzerinde durulması gerektiği ifade edilmelidir. Çocuk koruma alanında görev yapan meslek elemanlarının, psikososyal destek sağlama sırasında, ilk bakışta hafif düzeyde görünse de, onları niteliksel anlamda zorlayan ikincil travmaya maruz kaldıkları, bu esnada algıladıkları sosyal destek düzeyinin azalma eğilimi gösterdiği belirtilmektedir. Ayrıca bu bireylerin başa çıkmada kişisel kaynaklar ve stratejilerinin dışında örgütsel faktörlerden yeterince yararlanmadıkları ifade edilmektedir (Demirbaş, 2021).

Özetle, çocuklara yönelik koruyucu sosyal çalışma modellerinde uzmanlaşma, birçok değişken ile bağlantılı ve karmaşık bir denklemin parçası olarak görülmelidir. Bu kapsamda, uygulama ile bağlantılı yapılacak

çalışmaların, alan yazını güçlendireceği, alan yazının güçlenmesi ile daha iyi uygulama düzeyine ulaşılacağı vurgulanmalıdır.

ÖZET

Bir çocuk, bir sosyal hizmet modelinden yararlanmak için ilk müdahale/karşılama merkezine geldiğinde, durumunun kendine özgü niteliği hemen anlaşılabilir. Çocuğun psikolojik özelliklerinin derinlemesine anlaşılması zaman alabilmektedir. Bu süreçte, çocuk, çevresiyle kurmuş olduğu etkileşimden olumlu destek alabildiği gibi, kırılabilirliğini arttıran etkilere de açık hale gelebilmektedir. Bakım tedbiri kararı verilen çocuk, eşzamanlı olarak psikolojik sorun yaşıyor ise, rehabilitasyon süreci tamamlanana kadar rehabilitasyon merkezinde destek görmesi gerekmektedir. Özellikle rehabilitasyon sürecinde, farklı psikolojik arka plana sahip çocuklar etkileşime girmekte ve bu etkileşimler, sosyal çalışma görevlileri uzmanlaşmadıklarında öngörülemez risklere yol açabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, sosyal çalışma görevlilerinin uzmanlaşmasının, rehabilitasyon sürecindeki olası riskleri öngörme ve önleyici tedbiri hazır bulundurma olasılığını güçlendireceği ifade edilebilir. Dolayısıyla, bu alan yazın taraması, çocuklara yönelik koruyucu psikososyal çalışma modellerinin, sosyal çalışma görevlilerinin uzmanlaşması açısından değerlendirilmesini hedeflemektedir. Özellikle ülkemiz özelinde, uygulayıcı aktörlerin hukuki boşluklar ve norm dağınıklığı ile karşılaştığı, bu durumun, tutarlı olmayan uygulamalara kapı araladığı belirtilmektedir. Ayrıca çocuk koruma alanında görev yapan meslek elemanlarının, psikososyal destek sağlama sırasında, ilk bakışta hafif düzeyde görünse de, onları niteliksel anlamda zorlayan ikincil travmaya maruz kaldıkları dikkate alındığında, uzmanlaşmanın psikososyal destek sağlayan görevlilerin psikolojik açıdan güçlenmesi açısından da önem taşıyacağı ileri sürülebilir. Bu çalışma betimsel bir araştırma olup, konu kapsamındaki alan yazın incelenmektedir. Bu kapsamda çalışmada, psikolojik destek odaklı sosyal hizmet sunumunda uzmanlaşmanın önemine ve nasıl desteklenebileceğine dair çalışmalar ele alınmaktadır. Çocuklara yönelik koruyucu sosyal çalışma modellerinde uzmanlaşmanın nasıl sağlanabileceğine ilişkin öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk korumada uzmanlaşma, çocuk korumada psikolojik danışmanlık, sosyal çalışma

ABSTRACT

When a child comes to the first aid/meeting center, the authenticity of the case may not be comprehended at once. It can take time to deeply understand the psychological characteristics of the child. Meanwhile, the child may take positive support from his/her environment or he/she can be open to the effects that do enhance his/her vulnerability. If the child upon whom foster care decision is taken has a psychological problem simultaneously, he/she should take support in the rehabilitation center. Especially in the rehabilitation process, the children who have different psychological backgrounds interact and these interactions may be finalized with unforeseen risks. When considered from this point of view, it can be expressed that the specialization of social workers can strengthen the foreseeing of the risks in the rehabilitation process and making preventive care ready towards the risks. Therefore, this literature review aims assessing the protective psychosocial working models for children in terms of the specialization of the social workers. Especially in our country, it is expressed that the practicing actors face legal gaps and norm disarranges. These gaps and disarranges seem to cause inconsistent applications. Besides, the social workers who are active in child protection experience secondary trauma symptoms. It can be expressed that the specialization of the social workers can be important for strengthening the social workers psychologically. This study is descriptive and the literature is reviewed. The study encompasses the importance of the specialization in psychosocial support focused social work and how this specialization can be reinforced. Also, some recommendations are offered on how the specialization of social work models for child protection can be realized.

Key words: Specialization in child protection, psychological counseling in child protection, social work.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Aldemir, V. (2011). *Çocuk Koruma Kanununun Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunda Uygulanmasına ilişkin bir değerlendirme* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Hacettepe Üniversitesi.
- Aldoğan, S.N. (2018). *Sosyal hizmet uzmanlarının etik karar verme süreçlerini etkileyen faktörlerin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Hacettepe Üniversitesi.
- Altun, F. (2023). *Kocaeli Üniversitesi Çocuk Koruma Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde değerlendirilen adli nitelikli olguların retrospektif incelenmesi* (Yayınlanmamış uzmanlık tezi) Kocaeli Üniversitesi.
- Bauer, N.J. (1991). *Dewey and Schön: An analysis of reflective thinking*. Paper presented at the Annual Meeting of the American Educational Studies Association (Kansas City, October 23-26, 1992).
- Blom, B. (2004). Specialization in social work practice: Effects on interventions in the personal social services, *Journal of Social Work*, 4(1), 25-46.
- Callahan, A.M. & Higgins, D.M. (2023). Interprofessional social work practice: A call for a new specialization, *Journal of Social Work Education*, 59(1), 5-22.
- Chen, Z. & Chen, J. (2022). Decision-making model of social work specialization process using big data analysis and chaos cloud, *Wireless Communications and Mobile Computing*. Article ID 4761640.
- Demirbaş, E. (2021). *Çocuk Koruma Kanunu kapsamında çocuklara yönelik psikososyal destek sağlayan uzmanların ikincil travmatik stres düzeyleri ve stresle baş etme stratejilerinin belirlenmesi* (Yayınlanmamış doktora tezi) İstanbul Üniversitesi.
- Gelter, H. (2003). Why is reflective thinking uncommon, *Reflective Practice*, 4(3), 337-344.
- Graumann, C.F. (2002). *The phenomenological approach to people-environment studies*. "Handbook of Environmental Psychology" içinde; Eds. R.B. Bechtel ve A. Churchman; ss.95-113. John Wiley&Sons, Inc.
- Gündoğdular, Z.S. (2019). *Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Türkiye çocuk koruma sistemi üzerindeki etkilerinin analizi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi.

- Güvenç, M. (2020). *5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında sosyal çalışma görevlilerinin sosyal hizmet algılarının değerlendirilmesi (İstanbul örneği)* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Mısırlı, G.N. (2020). *Çocuk koruma sistemi kapsamında bakım tedbiri sürecinin nitel analizi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Sakarya Üniversitesi.
- Negrete, M. (2020). *Adverse childhood experiences of social work students and implications for field specialization and practice*. Electronic Theses, Projects and Dissertations. 1033.
- Raymond, G.T. (1993). *Spacialization in master's-level social work practice: Implications for education* (Yayınlanmamış doktora tezi) University of Denver.
- Selcik, O. (2016). Localization movement of social work education in global axis, *Journal of International Social Research*, 9(46).
- van Bochove, M. & Oldenhof, L. (2020). Institutionall work in changing public service organizations: The interplay between professionalization strategies of non-elite actors, *Administration & Society*, 52(1), 111-137.
- Yeniyol, K. (2019). *Çocuk koruma kanununda yer alan tedbirlerin çocuk sağlığına etkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Medipol Üniversitesi.

7. BÖLÜM

ÇOCUKLAR İÇİN KENTLERİ DOSTÇA ŞEKİLLENDİRME: AYRANCI MAHALLESİ SALİH ALPTEKİN İLKÖĞRETİM OKULU VE YAKIN ÇEVRESİ ÖRNEĞİ¹

Arş. Gör. Tuba Gizem AYDOĞAN

Kırıkkale Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi,
Peyzaj Mimarlığı Bölümü Öğretim Elemanı - Kırıkkale/Türkiye
taydogan@kku.edu.tr - ORCID: 0000-0003-0717-4751

Prof. Dr. Emine Figen DİLEK

Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi,
Peyzaj Mimarlığı Bölümü Öğretim Üyesi, Ankara/Türkiye
figendilek@gmail.com -ORCID: 0000-0001-5450-1714

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.13351278>

¹ Bu çalışma, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı'nda yürütülmekte olan, yayınlanmamış Doktora tezinden üretilmiştir.

GİRİŞ

“Çocuk dostu kent” olgusu, 1996 yılında İstanbul’da gerçekleşen Habitat II Konferansında, UNICEF’in (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu) “Çocuk Dostu Şehirler Girişimi” ile başlamıştır. 1989 yılında Birleşmiş Milletler (BM) tarafından benimsenen Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’yi esas almaktadır (“UNICEF”, t.y.). Çocuk dostu şehirler;

“Çocukların haklarını uygulamaya kendini adanmış şehir veya daha genel olarak yerel yönetim sistemidir. Çocuk dostu şehir, uygulamada çocukların haklarının politikalara, yasalara, programlara ve bütçelere yansımaları anlamına gelen, yerel seviyede Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin cisim bulmuş halidir. Çocuk dostu şehir kavramı, Çocuk Dostu Şehir Girişimi altında ortaya çıkmış olan bir dizi deneyimin ışığında toplulukları ve yerel yönetim sistemlerini içermektedir”

olarak tanımlanmaktadır (t.y.).

Amerikalı şehir planı Kevin Lynch’in 1970’li yıllarda UNESCO (BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) desteğiyle yürüttüğü “Growing Up in Cities” başlıklı proje ile çocuk ve kent çalışmalarının başladığı düşünülmektedir. Ancak çeşitli nedenlerden ötürü tamamlanamayan bu projeyi 20 yıl sonra Louis Chawla’nın yeniden gündeme getirmesi ve UNICEF’in Çocuk Dostu Şehirler Girişimi ile “çocuk ve kent” çalışmaları yayılmaya ve zenginleşmeye başlamıştır (Aydoğan, 2020).

Çocuk dostu sokak, çocuk dostu mahalle, çocuk dostu okul, çocuk dostu yapı birimleri, çocuk dostu kent donatıları, çocuk dostu otel gibi çeşitli ölçeklerde çocuk-kent ilişkisini iyileştirmeye yönelik çalışmalar gündeme gelmeye başlamıştır ve günümüzde de bu çalışmaların yaygınlaştığını görmekteyiz.

Söylemek gerekir ki, geçmişte ve günümüzde, dünyanın pek çok yerinde, yoksulluk, kıtlık, savaş gibi zor koşullar altında yaşamını sürdürme kaygısında ve çabasında olan çocuklar bulunmaktadır. Kentlerin çocuklar için dostça şekillenebilmesi, öncelikle çocukların barış ortamında yaşayabilmesine, temel hak ve özgürlüklerine erişebilmesine, ekonomik gönenç halinde olmasına bağlıdır.

1. ÇOCUK DOSTU KENT ÖLÇÜTLERİ

UNICEF, Bernard Van Leer Vakfı, Toronto Şehir Planlama Dairesi, KaBOOM! Playbook, GDCI (Global Designing Cities Initiative) Designing Streets for Kids tarafından sekiz farklı rehber kitapta çocuk dostu kent ölçütleri çeşitli ölçeklerde ele alınmış; bu ölçütler Çocuk Dostu Kentsel Planlama ve Tasarım Ölçütleri isimli makalede (Aydoğan ve Dilek, 2024) beş başlık altında harmanlanarak derlenmiştir. Ölçütler; kent bütünü, mahalle ölçeği, sokak ölçeği, yapı ölçeği ve kent donatıları ölçeği başlıkları altında ele alınmıştır.

Bu ölçütlere göre, kentin tamamı çocuk-odaklı olarak ele alınmalı, planlama-tasarım aşamalarında disiplinler arası bir çalışma yürütülmeli, karar alma aşamasında çocukların da fikirleri alınmalıdır. Kentler, güvenilir, uygun fiyatlı, erişilebilir, toplu taşıma ve yaya odaklı kurgulanmalıdır. Coğrafi Bilgi Sistemi tabanlı çocuk-kent verileri gibi veri ve BİT (bilgi ve iletişim teknolojileri) ağı oluşturulmalıdır. Çocuk ve bakım-verenlere yönelik kamu hizmetleri sunulmalıdır. Kamusal alanlar için özel mastır planlar ve yeşil ağ planları oluşturulmalı, oyun alanlarıyla bütünleşen açık ve yeşil alan stratejileri geliştirilmelidir. Çocuk-odaklı güzergâhlar ve yol ağları oluşturulmalıdır. Çocukların gelecekte sağlıklı çevrelerde yaşayabilmeleri hakları açısından su ve sağıklama sistemleri ilgili politikalarla eş güdümlü çalışmalıdır. Şehir çapında tarım planı ve dayanıklı ve sağlıklı kentsel gıda sistemleri ele alınmalıdır. Sürdürülebilir atık döngü sistemleri, enerji ve temiz hava planı oluşturulmalıdır.

Çocuk ve bakım verenlerin gereksinimlerine yönelik mahalle ve konut planları oluşturulmalıdır. Mahalle içindeki kamusal alanları belli saatlerde oyun ve etkinlik alanları olarak kullanmak olası olmalıdır. Konut alanlarında “oyun bölgesi” kurulmalı, her mevsim ve her saatte erişilebilir ve güvenli ortam sunulmalıdır. Kamusal alanlarda çocuk bakım odaları, tuvalet, çeşme, kablosuz bağlantı alanları gibi alanlar bulunmalıdır. Çocukların sıklıkla kullandıkları rotalar başta olmak üzere kaldırımlar, yollar, duvarlar ve sokaklarda oyun fırsatları ve çocukların ilgisini çekecek unsurlar sunulabilmelidir. Akranlar ve farklı kuşaklar ile sosyal etkileşimi arttırıcı mahalle etkinlikleri ve ortak alanlar oluşturulmalıdır.

Araç yoğunluğunun azaltıldığı, yayaların ve bisiklet vb. araçların kullanılabilirdiği yavaş ve sessiz sokaklar yaratılabilirdir. Trafik yavaşlatma, sokağı araçlara geçici süreyle veya kalıcı olarak kapatıp, oyun ve sosyalleşme

amacıyla kullanma, Woonerf sokak düzenleme sistemi gibi yaklaşımlardan faydalanılmalıdır.

Yapılarda çocuk ergonomisine ve güvenliğine uygun planlamaya ve tasarıma özen gösterilmelidir. Bina görünümü ve mekânlar, görünür, okunur, modüler, esnek, çok işlevli olabilmelidir. Yapılardaki kestirme yollar ve avlular çocuklara hizmet verecek şekilde düzenlenebilir. Kentsel donatı elemanları da, pek çok hizmetinin yanı sıra, kentin her alanında (sokaklarda, parklarda, meydanlarda, bekleme alanlarında vb.) çocuklar için oyun olanağı yaratabilir.

Aydoğan ve Dilek (2024) tarafından ele alınan ölçütler çok daha kapsamlı bir çalışma olsa da, pek çok bilgi arasından seçilenlerle çocuk dostu kent oluşturabilmek için yapılabilecekler, yol gösterici olması adına, kısa bir biçimde özetlenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada, çocuklar için kentleri dostça şekillendirme yaklaşımının, seçilen örnek alan üzerinde uygulanabilir olup olmadığını ölçmek amaçlanmıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmanın ana materyali, Ankara ili Çankaya ilçesinin Ayrancı mahallesinde yer alan Salih Alptekin İlköğretim okulu ve yakın çevresidir. Çalışmanın yan materyalleri olarak; alandan fotoğraflar, Google Earth harita ve Adobe Photoshop programından yararlanılmıştır.

Çalışma alanına yapılan arazi gezisinde gözlem yapılmış ve alana dair fotoğraflar çekilmiştir. Alan, Çocuk Dostu Kent Planlama ve Tasarım ölçütleri kapsamında değerlendirilmiştir. Bu kapsamda öncelikle, Salih Alptekin okulunun açık alanı ve yakın çevresiyle bağlantısı ele alınmıştır. Okul bahçesi, erişim (girişler, kavşak, yollar), avlu, sokak, park ve kent donatıları değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde Salih Alptekin İlköğretim Okulu ve yakın çevresine dair bulgular verilmektedir.

3.1. Okul ve Bahçesi

Salih Alptekin İlköğretim Okulu 30 derslikli, 774 öğrencili, 62 öğretmenli ve ortaokul olarak 08:20-15:10 saatleri arasında tam gün eğitim

veren bir devlet okuludur (Salih Alptekin İlkokulu, t.y.). Bünyesinde bir anaokulu barındırmaktadır.

Okul bahçesinde kot farklılığı dikkat çekmektedir. Bu nedenle bahçede yüksek ve geniş bir merdiven bulunmaktadır. Bahçedeki mekânları ayırmak amacıyla tel örgülerin bahçe içinde kullanıldığı görülmektedir. Okul bahçesinin zemin malzemesi asfalt ağırlıklı olup bitkisel eleman kullanımı çok sınırlıdır. Bahçe, tören alanı ve dinlenme-oyun alanı olarak kullanılmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Salih Alptekin İlköğretim okulu

3.2. Mahalle ve Erişim

Okulun bahçesi ve ön kapısı, Selimiye caddesine bakmaktadır. Bu cadde, Dikmen caddesi ve Hoşdere caddesi ana arterlerini birbirine bağlayan bir ana yol olup, araç egemen ve yaya erişimini sınırlayan bir yoldur. Okul, Selimiye caddesi ile Gülyüz ve Tirebolu sokakları arasında konumlanmaktadır. Her iki sokakta da okul girişleri bulunmaktadır. Tirebolu sokak yönündeki okul giriş kapısı, öğretmenler odasına hizmet vermektedir (Şekil 2a) ve girişi Ankara Büyük Şehir Belediyesi (ABB)'ye ait Çocuk Merkezi girişi ile karşılıklı konumlanmaktadır (Şekil 2b).

Şekil 2a. Okul girişi-Tirebolu sokak yönü Şekil 2b. Çocuk Merkezi girişi

Gülyüz sokak yönündeki giriş ise, Pablo Neruda Parkı'nın girişiyle karşılıklı hizmet vermektedir. Bu da okul ile park arasındaki iletişimi güçlendirmektedir (Şekil 3).

Şekil 3. Pablo Neruda Parkı ve Salih Alptekin Ortaokulu girişleri

Okulun arka yönünde konut bölgesi yer almaktadır. Bu bölge, yaya ve araç trafiğinin daha sakin olduğu, ses ve gürültünün çevreye göre daha az olduğu ve büyük oranda konut sakinlerinin kullandığı sokaklardan oluşan bir bölgedir. Konutların avlulu bir yapıya sahip olduğu görülmektedir (Şekil 4).

Şekil 4. Salih Alptekin İlköğretim Okulu ve yakın çevresi, Ayrancı mahallesi

Ortaokul öğrencileri, 5, 6, 7 ve 8. Sınıfları içermesi nedeniyle, okuldaki çocuk popülasyonu 10-13 yaşları arasındadır. Aynı zamanda anaokulunu içeren okul, 5 yaşındaki çocukları da bünyesinde barındırmaktadır. 6-12 yaş grubunun

gelişim dönemlerine bağlı olarak 5 dakikalık yürüme mesafesi veya 400 metrelik mesafede bağımsız bir şekilde seyahat edebilmesi gerekmektedir (Öymen Gür, 1996; UNICEF, 2018; Aydoğan ve Dilek, 2024). Bu kapsamda, okul merkez alınarak, 400 metrelik mesafeler ölçüldüğünde konut bölgesinde bulunan ara sokaklar çocuklar için bir seyahat rotası olabilirken, Emniyet Genel Müdürlüğü yerleşkelerinde güvenliği sağlamak amacıyla kullanılan sınır duvarları, yaya ve araç erişimi için birer bariyer görevi görerek erişimi kısıtlamaktadır. Benzer biçimde Emniyet Genel Müdürlüğü yerleşkelerinin keşişiminde kalan Ayrancı Aysel Yüçetürk Anadolu Lisesi ve Faik Güngör Anadolu İmam Hatip Lisesi'nin sınırları da bariyer görevi görerek, erişimi kısıtlamaktadır. Bu bölgelerin erişime açık olmaması veya çok kısıtlı olması, işlevli ve kamusal bir varış noktası içermemesi nedeniyle, bu alanlara uzanan kaldırımları/yaya yollarının kullanımını azaltmaktadır (Şekil 5).

Şekil 5. Salih Alptekin İlköğretim Okulu'nun 400 metrelik erişim çeperi

400 metrelik erişim çeperinde Pablo Neruda parkı, Çocuk Merkezi, konut bölgesindeki sokaklar, konut avluları ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nde bulunan Polis Müzesi yer almaktadır. Salih Alptekin Ortaokulu'ndan bu alanlara yayan olarak sağlıklı ve güvenli bir erişim sağlanabilmesi, çocukların etkin bir biçimde kent hayatına katılımını etkilemektedir. Okulun yakın çevresindeki bu alanlara erişim için Güleryüz sokağı, Tirebolu sokağı ve Selimiye caddesi etkin olarak kullanılmaktadır. Bu cadde ve sokaklarda yer

alan mekân girişlerine hizmet eden noktalarda çocukların erişiminin güç olduğu görülmektedir. Özellikle yaya ulaşımını büyük oranda kısıtlayan, yalnızca araç odaklı ulaşımı destekleyen Selimiye caddesi okul, park ve konut alanından müzeye ulaşım açısından çocuk erişimini teşvik etmemektedir. Gülyüz sokağı ve Tirebolu sokağının ortak noktası olarak, okulun giriş noktaları ile parkın ve çocuk merkezinin girişlerinin karşılıklı olarak yer almasıdır. Bu alanlar, çocuk kullanımının yoğunlaştığı noktalardır (Şekil 6).

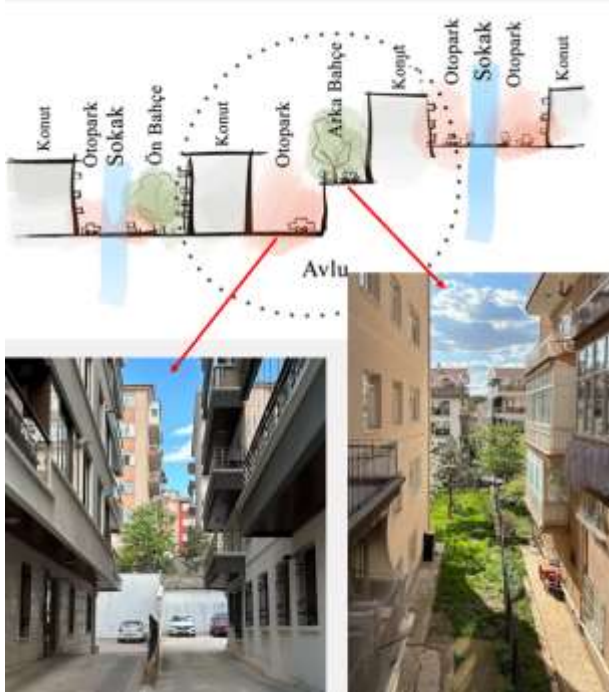

Şekil 6. Çocuk erişiminin yoğunlaştığı noktalar

3.3. Avlulu Yapılar

Ayrancı mahallesi, topoğrafyanın oldukça hareketli olduğu bir bölgede yer almaktadır. Hareketli topoğrafya nedeniyle, Salih Alptekin İlköğretim okulunun arkasında kalan konut bölgesindeki yapılar arasında yüksek kot farkları bulunmaktadır. Bu konut yapılarının arasında kalan avluların, yüksek kot farkı nedeniyle bir yarısı alçak kotta diğer yarısı ise yüksek kotta kalmaktadır. Avluların alçak kotta kalan kısmı, yapıların otopark alanı olarak kullanılmaktadır. Yüksek kotta kalan kısımların ise yapıların arka bahçesi

görevini gören yeşil alanlar olarak bırakılmış olduğu görülmektedir (Şekil 7 ve Şekil 8).

Şekil 7. Konut bölgesi avlulu yapılar

Şekil 8. Konut bölgesi ve avlulu yapılar illüstrasyonu

3.4. Sokak

Salih Alptekin İlköğretim Okulu'nun yakın çevresinde bulunan Güteryüz ve Tirebolu sokakları, okul, park ve çocuk merkezi girişlerine hizmet vermekle beraber, bu sokaklar konut bölgesinde yer aldığı için sakin ve ses düzeyinin az olduğu sokaklardır. İnsan ölçeğine uygun yükseklikteki üç, dört katlı apartman tipi konutlarla çevrilidir. Apartmanların ön cepheleri ve balkonları sokağa dönüktür. Bu da sokağı gözlemleyen “gözlerin” varlığını, yani güvenliği ifade eder.

Eski bir mahalle olması ve yerleşimin de eski tip olmasından dolayı, apartmanlar sonradan eklenen otoparklara rağmen, araç kapasitelerini barındıracak yeterli park alanlarına sahip değildir. Her apartmanın ön veya arka bahçesinde otopark alanı olsa da bu alanların araçlar için yetersiz kaldığı gözlemlenmiştir. Bu da araçların kaldırımları ve sokağın bir bölümünü işgal etmesi sonucunu doğurmaktadır. Her ne kadar hareket halindeki araç -araç trafiği- az olsa da park etmiş araçlar yaya erişimini önemli oranda engellemektedir (Şekil 9).

Şekil 9. Tirebolu sokak - park halindeki araçlar ve kaldırım

3.5. Kent Donatıları

Kent donatıları bağlamında, çalışma alanında; oturma elemanları, sınır elemanları, üst örtü elemanları, çöp kutusu, oyun elemanları, spor elemanları, tabelalar ve döşeme elemanları bulunmaktadır.

Salih Alptekin Ortaokulu bahçesinde oturma elemanı olarak banklar bulunmaktadır. Basketbol potaları oyun elemanlarını oluşturmaktadır. Bahçe çiti sınır elemanını oluşturmaktadır. Bahçede kullanılan döşeme asfalt olmasına rağmen, öğrenciler için oyun fırsatı yaratabilecek bazı renkli çizimler mevcuttur. Ayrıca kot farkından ortaya çıkan merdivenler de kent donatıları

içinde yer almaktadır. Bununla beraber okulun pencere bulunmayan yüzeyindeki duvarlar pano olarak değerlendirilmiş ve çeşitli görseller asılmış olduğu görülmektedir (Şekil 10).

Şekil 10. Salih Alptekin Ortaokulu kent donatıları

Güleryüz ve Tirebolu sokaklarının sınır elemanları Şekil 11’de görüldüğü gibi plastik babalar, demir çitler ve duvarlardan oluşmaktadır. Kaldırım döşemeleri renkli parke taşından oluşmaktadır ve kaldırımlar dardır. Çöp kutusu ise kötü görünümlü, kötü kokulu olmakla birlikte yaya erişimini kısıtlayıcı bir şekilde konumlanmıştır.

Şekil 11. Sokak kent donatıları

Pablo Neruda parkı kaydırak, salıncak, zıpzıp gibi oyun elemanlarıyla beraber spor aletleri, sınır elemanları, oturma bankları, üst örtü elemanı ve aydınlatma elemanlarına sahiptir. Döşeme elemanları olarak, beton, çim ve taş kullanılmıştır (Şekil 12).

Şekil 12. Pablo Neruda Parkı kent donatıları

Büyük ve geniş dikey yüzeyler arasında göze çarpan Emniyet Genel Müdürlüğü'nün duvarı, Selimiye caddesine ve Pablo Neruda parkına bakan bir sınır elemanıdır (Şekil 13).

Şekil 13. Emniyet Genel Müdürlüğü sınır elemanı/ duvar

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çankaya ilçesinin en eski mahallelerinden olan Ayrancı'da, kökleşen komşuluk ilişkileri, alçak katlı ve avlulu yapıların konut sakinlerine sunduğu yakın ilişki, sıkışmış mahalle yapısı, burada yaşayanlara aidiyetlik duygusunu ve mahalleli olma duygusunu kazandırabilecek niteliktedir. Bu da çocuk dostu kentte aranan özelliklerden biridir.

Çalışma alanında var olan; yapısal sıkışıklığın ve trafik yoğunluğunun, eskimiş yapıların ve atıl kalmış alanların, konut sakinlerinin yabancılaşmasının getirmekte olduğu tüm olumsuz durumların önüne geçmek kaliteli bir kentsel yaşam için önemlidir.

Çocuk dostu kent çalışmalarında, çocukların fiziksel, zihinsel, dil, sosyal ve duygusal gereksinimlerinin iyi anlaşılması ve bunlara hizmet eden çalışmaların yapılması gereklidir.

Ayrancı mahallesinde yer alan Salih Alptekin İlköğretim okulu ve yakın çevresinde yapılacak çocuk-odaklı çalışmalar ile çocuklar için daha yaşanılır bir alan oluşturmanın mümkün olduğu görülmüştür. Bu bölümde, okul ve yakın çevresine dair; okul bahçesi, mahalle, sokak, erişim, avlu, kent donatıları başlıkları altında sonuç ve öneriler yer almaktadır.

4.1 Okul ve Bahçesi

Türkiye’de yer alan devlet okullarının bahçeleri birbirine benzemekle beraber, okullarda görülen ortak yönler; bahçe zeminin asfalt olması, yeşil alan ve bitki kullanımının olmaması, zeminde oyun amaçlı çeşitli çizimlerin bulunmasıdır. Okullar ve bahçeleri, çocukların gelişimini olumlu yönde etkileyecek plan ve tasarımlara göre geliştirilmeli ve/veya yenilenmelidir. Okul bahçesinde, tören alanının varlığını kısıtlamaması için hareketli-taşınabilir oyun elemanları kullanılabilir (Şekil 14). Oyun zamanı dışında bu oyun elemanlarının muhafaza edilebilmesi için depo alanı oluşturulabilir. Okulun arka bahçesindeki atıl alan, çocukların ekim-dikim yapabilmesi için düzenlenebilir. Doğa ile iç içe olmak, toprak ve bitkiyi tanımak, yeşil alanda vakit geçirmek çocukların gelişimi ve sağlığı açısından olumlu bir etki bırakacaktır.

Şekil 14. Taşınabilir-hareketli oyun elemanları (Kaboom, t.y.)

Okul bahçesindeki topoğrafya farkı, çeşitli mekân kullanımları yaratma açısından avantaj olarak değerlendirilebilir. Bahçedeki topoğrafya farkını dengeleyebilmek amacıyla kullanılan merdivenler iyileştirebilir, renklendirilebilir, ders işlenebilen, gösteri izlenebilen bir platforma dönüştürülebilir. Bu platform sert zemin ve yumuşak zeminle birlikte çalışabilir (Şekil 15).

Şekil 15. Bir eğitim alanındaki merdiven tasarımı (Arcadia, 2022)

Kamusal alan olarak okul bahçesi, okul saatleri dışında da çocukların kullanımına açık olmalıdır. Bunun için bahçeye, günün farklı saatlerinde farklı kullanımlara imkân tanıyabilecek çok-işlevli tasarımlar uygulanabilir. Güvenlik görevlisi, aydınlatma elemanının varlığı, okul bahçesini gören pencereler bu alanının güvenliğini arttıran unsurlar olarak hizmet etmektedir. Okulun, akşam saatlerinde hizmet verebilmesi için aydınlatma elemanlarının bahçe içinde uygun bir şekilde konumlandırılması ve sayısının artırılması gerekmektedir. Bu durumda güvenlik elemanının, okul saatleri dışında da görev alıyor olması, okulun, bahçenin ve çocukların güvenliği açısından önem taşımaktadır.

Okul bahçesinin giriş-çıkışları ana caddeye ve sokağa bakmaktadır. Bu da çocukların doğrudan ana yola çıkmasıyla, tehlike oluşturabilecek bir unsurdur. Ayrıca servis giriş çıkış kapıları ile yaya giriş-çıkış kapıları aynıdır. Bu nedenle, fevri hareket eden servisler, çocuklar için tehlike oluşturmaktadır. Yaya ve araç giriş-çıkış kapıları ayrılmalıdır. Yaya kapısının bağlandığı yolda trafik yavaşlatma teknikleri, renkli ve dikkat çekici tabela ve döşemelerin kullanılması gibi uygulamalar yapılmalıdır. Aynı uygulamalar, okul ve park arasında da uygulanmalıdır.

4.2 Mahalle ve Erişim

Salih Alptekin İlköğretim okulunun yakın çevresinde Pablo Neruda parkının, ABB Çocuk Etkinlik Merkezi'nin ve Polis Müzesi'nin bulunması, çocukları kenti kullanmaya teşvik eden birer unsurdur. Bu alanların geliştirilmesi, birbirleri ve çevreleriyle iletişimlerinin kuvvetlendirilmesi gerekmektedir. Bu alanların yanı sıra Salih Alptekin İlkokulu'nun yakın çevresinde (5 dakikalık yürüme mesafede veya 400 m uzaklıkta) çocuk kulüpleri, kütüphane, eğlence ve öğretiler içeren etkinlik alanlarının bulunması, çocukların yaşam kalitesini arttıracaktır.

Şekil 6'da belirtilen, okul, park, çocuk merkezi ve müze girişlerinin olduğu sokak, cadde ve kavşak noktaları, çocukların güvenli ve özgürce seyahat edebileceği bir biçimde tasarlanmalıdır. Kavşak ve giriş kapılarının bulunduğu noktalarda renklerden yararlanarak yaya kullanımındaki bölgeler dikkat çekici hale getirilebilir (Şekil 16). Çeşitli uyarı ve tabelalar ile araç kullananların,

bölgede çocukların etkin kullanımda olduğunu ve yavaşlamaları gerektiğini ifade eden uyarılar yapılabilir.

Şekil 16. Dikkat çekici kavşak tasarımı (Kaboom, t.y.)

Okuldan ve konut bölgesinden rahatça erişilebilmesi amacıyla Polis Müzesi'ne kadar güvenli, dikkat çekici, eğlenceli bir çocuk rotası oluşturulabilir (Şekil 17). Müzede, belirli zaman dilimlerinde, çocuklara yönelik etkinlikler düzenlenebilir. Böylece çocukların ilgi ve merakını teşvik eden, onları araştırmaya ve öğrenmeye yönelten alanlara ilgi duymaları sağlanabilir.

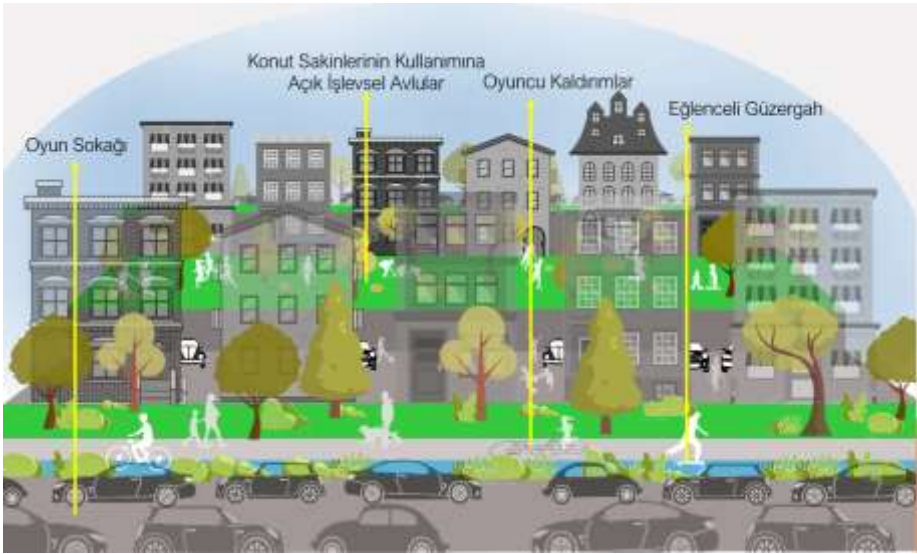

Şekil 17. Oyuncu-eğlenceli kaldırımlar (Kaboom, t.y.)

4.3 Avlulu Yapılar

Seçilen alanda yer alan konutların arka bahçelerinde geniş ve birbiriyle bağlantılı avlular bulunmaktadır. Avlular, bazı bina sahipleri tarafından otopark olarak değerlendirilmekte veya atıl bir bahçe olarak durmaktadır. Bu alanlar, mahalleli çocukların, araçlardan uzak ve güvenli bir biçimde oynayabilmesi amacıyla değerlendirilmelidir. Otopark olarak kullanılan alanlar, park halindeki

araç sayısının az olduğu saatlerde oyun alanı olarak değerlendirebilir. Yeşil alan olarak atıl biçimde duran alanlar ise, çocukların araçlardan uzak, güven içinde oynayabileceği doğal alanlar olarak değerlendirilebilir. Bu alanlarda, mahallelinin de bir araya gelip, aidiyet/mahalleli olma duygusunu pekiştirebileceği kentsel tarım uygulamaları yapılabilir. Bu, çocukların da aidiyetlik duygularını geliştirebileceği gibi doğayla iç içe olmalarını sağlayarak onların gelişimlerini olumlu yönde destekleyebilecektir. Ayrıca hem akranları hem de yaşlı bireyler ile bir araya gelebilecekleri bir ortam sağlanmış olacaktır. Çocukların akranlarıyla oynama gereksinimi olduğu gibi, yaşlı bireylerden de öğreneceği pek çok şey bulunmaktadır.

Şekil 18. Konut alanlarının, sokakların ve avluların kullanım ve tasarım önerilerini içeren illüstrasyon

Avlular, doğal oyun elemanları kullanılarak oyun alanlarına dönüştürülebilir. Doğal elemanların yanı sıra mahallelinin atıklarından oluşturulan oyun olanakları ile geri dönüşüme katkıda bulunulabilir (Şekil 19).

Şekil 19. Atık malzemelerden üretilmiş oyun elemanları örneği (Polat, 2023).

4.4 Sokak

Okula geliş-gidişin güvenli ve sağlıklı olabilmesi için, sokaklarda çocuklara yönelik güvenli ve eğlenceli rotalar oluşturulmalıdır (Şekil 20). Çocukların bağımsız hareketi teşvik edilmelidir. Yürüyen okul otobüsü, bisiklet otobüsü gibi çeşitli uygulamalar kullanılabilir.

Şekil 20. Çocuk rotaları (Baldwin, 2022)

Konut bölgesinde bulunan sokaklar, araç ve yaya yoğunluğu açısından sakindir. Bu sakin sokaklar, Woonerf sokak düzenleme sistemi ile düzenlenebilir, trafik yavaşlatma taktikleri uygulanabilir, kalıcı veya geçici süreli olarak trafikten arındırılarak çocuklar için oyun saati düzenlenebilir.

4.5 Kent Donatıları

Okul, park, sokak ve müzede yer alan kent donatıları çocuk-odaklı olarak yeniden ele alınmalıdır. Böylece, alanın ilgi çekiciliği artacak ve çocukların o alanda yaşam kalitesini yükselten bir fırsat sunulmuş olabilecektir.

Okul, çocuk merkezi ve parkın sınır elemanları renkli, eğlenceli ve oyuncu bir takım çözümlerle yeniden ele alınabilir (Şekil 21).

Şekil 21. Renk (Kaboom, t. y.) ve ses (Schoolscapes, t. y.) açısından ilgi çekici sınır elemanları örnekleri

Okul içinde, parkta, müze bahçesinde ve çocuk rotalarında kullanılacak olan oturma elemanları da oyuncu, eğlenceli ve çok işlevli bir yapıya sahip olacak biçimde tasarlanabilir (Şekil 22).

Şekil 22. Oyuncu oturma elemanı örneği (Coryn Kempster Julia Jamrozik,t.y.)

Okul bahçesinde yer alan merdivenler, okul duvarı ile Emniyet Genel Müdürlüğü'nün Selimiye caddesine bakan duvarı, eğlenceli görsel ve resimlerle renklendirilebilir (Şekil 23).

Şekil 23. Merdiven örneği (Kaboom, t.y.)

Son olarak, Saliha Alptekin İlköğretim okulu ve yakın çevresinde yer alan sokaklar, avlular, Pablo Neruda parkı, ABB Çocuk Merkezi, Polis Müzesi ve konut bölgesi, çocuk dostu bir yaklaşımla ele alındığında, çocuklar için güvenli, sağlıklı ve kaliteli bir kentsel yaşam alanı oluşturulmasına yönelik alınabilecek pek çok tasarım kararı olduğu görülmektedir. Büyük değişimler yapılabileceği gibi küçük dokunuşlarla da kentsel alanlarda çocuk odaklı dönüşümler yapmanın mümkün olabildiği çeşitli örnekler üzerinden görülmüştür. Çocukların gelişimlerini destekleyen, güvenli ve sağlıklı bir çevrede yaşayabilmelerini sağlayan ve onlar için başarılı-kaliteli kentsel mekanlar üretebilen çözümler sunabilmenin mümkün olduğu görülmektedir.

ÖZET

Günümüzde, çocukların sağlıklı bir şekilde büyümelerini ve gelişmelerini destekleyen kentlerin önemi giderek artmaktadır. Çocuk dostu kentler, çocukların gereksinimlerine uygun olarak planlanmış, güvenli, erişilebilir ve yaşanabilir alanlardır. Aynı zamanda çocukların zihinsel, fiziksel, dil, sosyal ve duygusal gereksinimlerine de hizmet eden alanlardır. Çocuklara yönelik olarak kentlerde oyun alanları, parklar, güvenli yollar bulunabileceği gibi kütüphaneler, sanat merkezleri gibi etkinlik alanları da bulunmalıdır. Bunun yanı sıra, çocukların kent içinde hareketli bir yaşam tarzı sürdürebilmesini ve sosyal ilişkiler kurmasını teşvik eden mahalle etkinliklerini de içermelidir. Çocukların sağlıklı, mutlu ve güvenli bir çocukluk geçirebilecekleri yaşanabilir şehirler oluşturmak için çocuk dostu politikalar, çocuk dostu planlama ve tasarım stratejileri geliştirilmelidir. Bu çalışmada, Ankara ili Çankaya ilçesinde yer alan Ayrancı mahallesindeki Saliha Alptekin İlköğretim Okulu ve yakın çevresi ele alınmıştır. Bu alanda, çocuk dostu kent kavramı doğrultusunda, kentsel tasarım açısından değerlendirilerek iyileştirmeler sunulması hedeflenmiştir. Çocukların, okulun yakınında bulunan oyun alanlarına ve yeşil alanlara güvenli bir şekilde erişebilmesi, yakın mesafedeki etkinlik alanlarının ve atıl kalmış alanların değerlendirilmesi, sokak ve caddelerin çocukların güvenli erişim sağlayabilmesi için yeniden ele alınması gibi türlü stratejiler kullanılmıştır. Bu stratejilerle, çocukların sağlıklı gelişimini teşvik eden, toplumun gönencini artıran ve nitelikli kentsel yaşam sunan bir örnek sunulması amaçlanmıştır. Sonuç olarak, çocukların mutlu,

sağlıklı ve güvenli bir çevrede büyümesini sağlayarak gelecek kuşaklar için yaşanabilir şehirler oluşturmak temel amaçtır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Dostu Kent, Çocuk Dostu Kentsel Tasarım, Çocuk ve Erişilebilirlik, Okul ve Yakın Çevre Tasarımı

ABSTRACT

Nowadays, the importance of cities that support the healthy growth and development of children is increasing. Child-friendly cities are safe, accessible and livable areas planned in accordance with the needs of children. They are also areas that serve the mental, physical, language, social and emotional needs of children. There should be playgrounds, parks, safe roads for children in cities, as well as activity areas such as libraries and art centers. In addition, it should include neighborhood activities that encourage children to lead an active lifestyle in the city and establish social relationships. Child-friendly policies, child-friendly planning and design strategies should be developed to create livable cities where children can have a healthy, happy and safe childhood. In this study, Saliha Alptekin Primary School and its immediate surroundings in the Ayrancı neighborhood of Çankaya district of Ankara were discussed. In this area, it is aimed to make improvements by evaluating them in terms of urban design, in line with the concept of child-friendly city. Various strategies have been used, such as providing safe access for children to playgrounds and green areas near the school, utilizing nearby activity areas and idle areas, and repurposing streets and avenues to provide safe access for children. These strategies aim to provide an example that encourages the healthy development of children, increases the welfare of society and offers quality urban life. As a result, the main goal is to create livable cities for future generations by ensuring that children grow up in a happy, healthy and safe environment.

Keywords: Child Friendly City, Child Friendly Urban Design, Child and Accessibility, School And Surrounding Area Design

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Arcadia. (2022). Fortitude Valley State Scondary Collage. <https://arcadiala.com.au/projects/learning-environments/fortitude-valley-state-secondary-college/#project-data> (Erişim Tarihi: 20.03.2024)
- Aydoğan, Tuba Gizem (2020). Çocuk Dostu Kent Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.
- Aydoğan, Tuba Gizem ve Dilek, Emine Figen (2024). Çocuk Dostu Kentsel Planlama ve Tasarım Ölçütleri. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS)*, 7 (1); 188-211.
- Baldwin, Eric (2022, 15 August). 10 Actions to Improve Streets for Children. <https://www.archdaily.com/945350/10-actions-to-improve-streets-for-children> (Erişim Tarihi: 20.03.2024)
- Coryn Kempster Julia Jamrozik. (t.y.). NOOKS. <https://www.ck-jj.com/nooks> (Erişim Tarihi: 20.03.2024)
- Kaboom. (t.y.). Playbook Design Guides. <https://kaboom.org/playbook/design-guides/moveable-pop-up-play> (Erişim Tarihi: 20.03.2024)
- Polat, Cihat (2023, 29 Mart). [Kocaeli Gazetesi]. Başiskele Sıfır Atık Tema Parkı Atığa Olan Bakış Açısını Değiştirdi. Röportaj. Erişim Adresi: <https://www.kocaeligazetesi.com.tr/haber/14382433/basiskele-sifir-atik-tema-parki-atiga-olan-bakis-acisini-degistirdi>
- Salih Alptekin İlkokulu. (t.y.). Okulumuz Hakkında. https://salihalptekinortaokulu.meb.k12.tr/tema/okulumuz_hakkinda.html (Erişim Tarihi: 20.03.2024)
- Schoolscapes. (t.y.). Musical Instruments. <https://www.schoolscapesuk.com/product-category/discovery-play/musical-instruments/> (Erişim Tarihi: 20.03.2024)
- UNICEF, (t.y.). Çocuk Dostu Şehirler. <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-dostu-%C5%9Fehirler#:~:text=1996%20y%C4%B1l%C4%B1nda%20ba%C5%9Flat%C4%B1lan%20bu%20giri%C5%9Fim,k%C4%B1l%C4%B1nmas%C4%B1%20i%C3%A7in%20%C3%B6zel%20%C3%A7a%C4%9Fr%C4%B1larda%20bulunulmu%C5%9Ftur.> (Erişim Tarihi: 20.03.2024).

8. BÖLÜM

EKOLOJİK TASARIM YAKLAŞIMI ÇERÇEVESİNDE OKUL MEKÂN TASARIMI

Dr. Öğr. Üyesi Özlem KURT ÇAVUŞ

Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık
Bölümü, Eskişehir/Türkiye

ozlemkurt@eskisehir.edu.tr - ORCID: 0000-0002-9992-2472

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.13351283>

GİRİŞ

Çocukların en çok zaman geçirdiği mekân olan okullarda, mekânın dönüştürücü etkisi ve öğretici nitelikleri sayesinde, ekolojik ve sürdürülebilir bakış açıları gibi kavramlar bireyler tarafından mekân yoluyla benimsenebilmektedir. Bu bağlamda, son yıllarda ekolojiyi içerik olarak temel alan eğitim modellerinin okul öncesi ve ilköğretimde yaygın şekilde kullanılmakta olduğu gözlemlenmektedir. “Ekolojik okul” kavramına, geleneksel okullar olarak sınıflandırılacak devlet ve özel okulların yanı sıra “çocuk-merkezli” eğitim yaklaşımı ilkelerinin temel alındığı “alternatif okullar” eğitim içeriklerinde sıkça yer vermektedirler. Geleneksel eğitim modeli uygulayan okullardan farklı olarak alternatif eğitim modeli uygulayan okullar özellikle “ekolojik okul”, “sürdürülebilir okul” gibi tanımlar ile öne çıkmaktadır.

Literatürde alternatif eğitim uygulayan okullarda ekolojik değerlerin gözetildiği okul mimarisini inceleyen çalışmalar mevcuttur (Kurt, 2016; Samnezhadi, 2018; Alzubairy, 2023). Çalışmalarda alternatif eğitim modellerinin mekâna yansımaları olduğu, eğitim ile mekân/mimari arasındaki güçlü ilişkiye dikkat çekilmektedir. Bu çalışmada, “ekolojik okul mimarisi” konusunda yapılmış ve bulgu ve sonuçlarında bu konuda tasarım kriterleri belirlenen çalışmalar seçilerek, bu çalışmaların içeriklerine dayalı temalar elde edilmiş, bu temalar ile ekolojik okul mimarisi için geniş bir incelemeyi içeren kapsamlı bir çerçeve oluşturulması hedeflenmiştir. Doküman incelemesi verilerine dayanılarak, ekolojik okul mimarisinde “mekânsal tasarım kriterleri” üzerine birikimli bir bilgi bütünü elde edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda belirlenen araştırma sorusu şöyledir: “Ekolojik eğitim modelinde mimari kriter ve temalar nelerdir?”

1. EKOLOJİK MİMARLIK YAKLAŞIMI

Ekolojik yaklaşımın benimsendiği okul yapılarında çocuk ve çevre merkezli yaklaşımların ön plana çıktığı görülmektedir. Ekoloji, canlıların birbirleriyle ve çevreleriyle olan ilişkilerini inceleyen bir bilim dalıdır (Güvenç, 2008). Ekoloji terimi, 19. yüzyılda ilk kez kullanılmaya başlanmıştır. Alman biyolog Ernst Haeckel, 1866 yılında bu terimi bilimsel literatüre kazandırmıştır. Yunanca “yaşanılan yer” anlamındaki “oikos” ve “bilim” veya “söylem”

anlamındaki “logia” sözcüklerinden türetilmiştir (Bozdoğan, 2003). Günümüzde de “ekoloji” olarak Türkçede kullanılmaktadır. Ekolojik yaklaşımları tasarım parametresi olarak öne çıkaran tasarımlar ise ekolojik tasarım olarak adlandırılmaktadır. Ekolojik mimarlık, çevre ile ilişki kuran ve tasarım kararlarında ekolojik değerleri tasarım ilkesi olarak benimseyen bir mimarlık yaklaşımı şeklinde öne çıkan bir mimari yaklaşımdır. Sürdürülebilir mimari ise, bir binanın tüm yaşam döngüsünü kapsadığından çevresel nitelikler, işlevsel nitelikler, sosyal ve kültürel etkenler, ekonomik etkenler ve gelecekteki değer gibi unsurları da dikkate almaktadır (Liao et al., 2022). Sürdürülebilir tasarım, özellikle son on yıllık periyotta mimari ve içmimari tasarım alanında önemli bir tasarım yaklaşımı ve çalışma alanını oluşturmaktadır.

2. EKOLOJİK MİMARLIK İLE ORTAK TEMALARA SAHİP EĞİTİM YAKLAŞIMLARI

Ekolojik okul mimarisinin tek başına mimari disiplin açısından ele alınması sınırlı bir yaklaşım olması bakımından, ekolojinin eğitim içeriğiyle kesişimleri çalışma açısından önemli görülmektedir. Özellikle ekoloji ve sürdürülebilir değerlere yer veren eğitim yaklaşımlarının mekân faktörü ile ilişki içerisinde olması kaçınılmazdır. Ekolojik anlayış ve değerlerini eğitim programı ya da mimari oluşumunda benimseyen ilköğretim ve okul-öncesi eğitiminde sıkça kullanılan bazı alternatif eğitim yaklaşımları bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar başlıca üç tanesi aşağıda verilmiştir:

- Montessori Yaklaşımı
- Reggio Emilia Yaklaşımı
- Waldorf Yaklaşımı

Bu üç alternatif eğitim yaklaşımı dışında başka alternatif eğitim modelleri de bulunmaktadır. Montessori, Reggio Emilia ve Waldorf yaklaşımlarının sahip olduğu değerler ve mimari özellikler ekolojik mimari ile örtüşmekte ve benzer yönler taşımakta olduğu görülmüştür. Bu nedenle çalışma kapsamında bu üç yaklaşımın özellikleri ele alınmıştır.

2.1. Montessori Yaklaşımı

Montessori yaklaşımı, bireysel (özerk) aktivite ve çocuk merkezli metodoloji ilkesine dayanmaktadır. Bu yaklaşımda çocuğun kendi kararları ve

seçimleri önemlidir. Montessori, sadece yeni öğretici materyaller için değil, aynı zamanda çocuklar için yaşam alanı tasarımı ve organizasyonu için de değerli kavramlar yaratmıştır (Borrelbach, 2009). Montessori yaklaşımı ile ilgili literatürde rastlanan mekansal temalar İslamoğlu (2018) tarafından bir araya getirilmiştir. Bu ilkeler şöyledir:

- Çocuk ölçeği
- İç-dış ilişkisi
- Çok amaçlı sirkülasyon (dolaşım şeması)
- Esnek sınıflar
- Görsel ilişki
- Doğal ışık

Montessori eğitim yaklaşımında mekân da eğitimin yanı sıra çocuğun birey olarak varlığını, bireyselliğini ve özerkliğine önem vermektedir.

2.2 Reggio Emilia Yaklaşımı

Reggio Emilia Yaklaşımı'na göre mekân üçüncü öğretmen misyonu taşımaktadır. Zambrano-Prado ve Casas-Ibañez (2023)'e göre Reggio Emilia yaklaşımının benimsediği mekansal ilkeler şöyledir:

- Dış çevre ile ilişki
- Doğa ile ilişki
- Bütüncül ve kapsayıcı mekân

Literatürde Reggio Emilia yaklaşımını konu alan çalışmalar incelendiğinde, “çevre ile iletişim” temasının çok kez vurgulandığı görülmektedir. Bu alternatif eğitim yaklaşımında çevre, doğa ve mekân öğeleri diğer yaklaşımlar ile karşılaştırıldığında ayırt edici nitelikte öne çıkmaktadır.

2.3. Waldorf Yaklaşımı

Bir eğitim yaklaşımı ögesi olarak mekân, Waldorf eğitim yaklaşımında önemli bir temeli oluşturmaktadır. Waldorf yaklaşımındaki diğer önemli kavramlar: deneyim, değerler ve duygular şeklinde özetlenebilir. Pekçok Waldorf yaklaşımını benimseyen okul öncesi ve ilkökul yapısında vurgulu bahçe ve doğal çevre öğeleri dikkat çekicidir. Bjørnholt (2014), Waldorf yaklaşımındaki mimari tasarım ile ilişkilenen bazı temaları aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

- Çocuk için oda (kişisel mekân)
- Ev gibi sınıf (aidiyet)
- Yaş gruplarına özel renk kullanımı
- Düşünme odası
- Esneklik ve basitlik (yalınlık)

Alternatif eğitim yaklaşımı olarak Waldorf modelinde, mekân ile ilişki temasının çok güçlü olduğu literatür okumaları doğrultusunda görülmektedir. Bu modelin benimsendiği okul yapıları güçlü çevresel öğeleri ve doğal çevreleri ile dikkat çekmektedir.

3. YÖNTEM

Bu çalışmada, ekolojik mimari ilke ve kriterlerini içeren temaların bir araya getirilebilmesi amacıyla nitel araştırma yaklaşımı ile doküman incelemesi yöntemi benimsenmiştir. Çalışma için çalışmanın konusu ve amacına yönelik olarak dört adet nitelikli kaynak (doküman) seçilmiştir. Kaynakların seçilme ölçütleri, konunun güncelliğinin önemi açısından son beş yılda ortaya konulmuş, ekolojik okul mimarisine yönelik doğrudan kriter ya da özelliklere ulaşılmış olmasıdır. Çünkü bu çalışma, ekolojik okul mekânı/mimarisi üzerine güncel ilke ve yaklaşımlardan oluşan içerikleri temalar halinde sunmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda üç adet nitelikli hakemli dergi makalesi, bir adet internet ortamından erişilen derleme makale doküman olarak içerikleri analiz edilmek üzere seçilmiştir. İnternet ortamındaki makalenin seçilme sebebi, son bir yıl içerisinde derlenmiş olması dolayısıyla konu hakkında web ortamındaki en güncel görüşleri içeren kaynak olması, ayrıca sektördeki en son yenilik ve trendlerin paylaşıldığı önemli bir mesleki platform olma özelliğidir. Bu nedenle hakemli dergi makalesi dışında doküman çeşitliliği açısından bu kaynak çalışmaya doküman olarak dahil edilmiştir. Veri toplama ve analiz tekniklerinden doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Çalışma belirlenen soruna yönelik ulaşılan, literatürü de kapsayan dokümanlar ile ekolojik okul tasarım çerçevesi sunulmaya çalışılmıştır.

3.1. Veri Toplama ve Verilerin Analizi

Elde edilen tüm doküman verileri, araştırmacı tarafından taranarak karşılaştırmalı şekilde değerlendirilmiş ve bu kaynakların içerikleri kodlanarak Tablo 1 üzerinde gösterilen ekolojik okul mimarisi üzerine mekansal temalar

elde edilmiştir. Mekansal temalar dört ayrı dokümandan faydalanılarak bir araya getirilmiştir. Bu kaynaklar; Fasikhi, et al. (2023), Harisdani & Theresia, (2020), Liao, et al. (2022) ve Biro (2024) tarafından derlenen gbdmagazine.com adlı internet sayfasında bulunan derleme makale verileridir.

4. BULGULAR

Veri toplama amacına uygun olarak doküman içeriklerinden çıkarılan ortak temalar, Tablo 1 üzerinde temalar başlığı altına yazılmıştır. Seçilen kaynaklarda rastlanan ortak temalar karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Tablo 1 üzerinde, ilgili temanın oluşturulmasına veri sağlayan kaynağın toplam dört ayrı kaynak türünden hangisi olduğu işaretlenmiştir. En alt satırda ise temalar altında kodlanan kaynağa ait içeriğin bulunduğu alıntılara yer verilmiştir.

Tablo 1. Ekolojik Mekân Tasarım Temaları

<i>Temalar</i>	<i>Fasikhi, et al. (2023)</i>	<i>Harisdani & Theresia, (2020)</i>	<i>Liao, et al. (2022)</i>	<i>Biro (2024), gbdmagazine.com</i>
<i>Doğaya uyum</i>	x	x	x	
<i>Sürdürülebilir enerji</i>	x			x
<i>Sürdürülebilir çevre önlemleri (Toprak ve suyun korunması, atık yönetimi)</i>	x	x	x	x
<i>Sürdürülebilir (doğal) malzeme</i>			x	x
<i>Doğal aydınlatma</i>			x	x
<i>Esnek mekân</i>		x	x	x
<i>İlgili Alıntı</i>	“Doğaya uyum, enerji tasarrufu, su ve toprak koruma, temiz su yönetimi, çöp ve atık yönetimi gibi ekolojik mimarinin ilkeleri bu okulda çok iyi uygulanmıştır.”	“Okul binalarının sürdürülebilir bir çevreyi koruyabileceği ekolojik mimari tasarım yaklaşımı, bitki yetiştirme sistemi, hayvancılık sistemi, altyapı sistemi, dolaşım sistemleri, bina tasarımı ve yerleşim düzeni ile ilgilidir.”	“Ekolojik mimari yaklaşımda, nem, temiz hava, iyi aydınlatılmış ortam, ses ortamı, uzun vadeli etkilere ve çoklu uyarlanabilirliğe sahip esnek ve açık alan vb. aynı zamanda çevre ortamını-doğal çevreyi korumak gereklidir.”	“Sürdürülebilir okul tasarımı karbon emisyonlarını azaltabilir, işletme maliyetlerini düşürebilir ve daha sağlıklı ortamlar sağlayabilir. Gün ışığı, yeşil yapı malzemeleri ve esnek tasarım, stratejilerden sadece birkaçıdır”

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 1 incelendiğinde seçilen kaynaklarda bazı ortak içeriklere rastlanıldığı görülmektedir. “Sürdürülebilir çevre önlemleri” teması, tüm kaynaklarda belirtilmiş bir ekolojik okul mimari teması olarak, kaynaklarda toprak ve suyun korunması ve atık yönetimine ilişkin yapılarda alınacak önlemlerden bahsedilmektedir. “Doğaya uyum” temasına bir kaynak hariç tüm incelenen kaynaklarda yer verilmiştir. Doğanın eğitim ortamına katılımı kaynaklarda önemle belirtilmiştir. Doğaya uyumluluk, doğrudan eğitimin parçası olarak görülmektedir. “Esnek mekân” teması üç kaynakta da ekolojik okul mimarisıyla ilişkilendirilen önemli bir tema olarak öne çıkmaktadır. Dönüştürülebilir ve işlevsel mekân anlayışı mekânsal planlama kararları verilirken gözetilmesi gereken bir parametre olarak görülmektedir. Ekolojik okul mimarisinde bir diğer gözetilmesi gerekli tema, “sürdürülebilir enerji” kullanımınıdır. Yapının tükettiği enerjinin kendi kendine üretilmesi, doğaya ve ülke ekonomisine katkı sağlaması bakımından okula ekoloji ve sürdürülebilirlik çözümleri bakımından aynı zamanda da mimari özellik bakımından değer katmaktadır. Yapının inşasında, mekanların üretiminde ve donatılandırılmasında sürdürülebilir (doğal) malzeme kullanımı ulaşılan kaynaklarda önemszenmektedir. Son tema olarak, “doğal aydınlatma”, ilgili alan literatüründe ve özellikle de internet platformunda yer alan derleme makalede önemle belirtilmiştir. Güneş ışığından azami düzeyde faydalanılması, mekanların doğal aydınlatma ile aydınlatılması önemszenmektedir.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışmada, ekolojik okul mimarisi özelinde ele alınan doküman incelemesi sonucunda toplanan verilerin değerlendirilmesi ile altı farklı mimari tasarım temasına ulaşılmıştır. Ekolojik okul mimari tasarım ölçütleri olarak değerlendirilebilecek bir tema çerçevesi sunulmuştur. Mekân tasarımı ve mimarlık çözümlerinde ekolojik ve sürdürülebilir tasarımlar son yıllarda etkisini ve önemini giderek artırmaktadır. Mimarlık ve içmimarlık da dahil olmak üzere sektör, önemli ölçüde doğal kaynak tüketimi, enerji tüketimi, atık üretimi ve sera gazı emisyonlarıyla ilişkilendirilmektedir (Zambrano-Prado ve Casas-Ibáñez, 2023). Bu açıdan okul mekanları tasarlanırken eğitim kazanımlarının yanı sıra mimari yönüyle de ekolojik ve sürdürülebilir değerlere sahip olması bu alanlarda niteliği artıracaktır.

Mimari ile birlikte düşünülmüş eğitim tasarımı, doğa-dostu ve mimarlık-dostu değer sistemini yansıtmak için bir araç görevi görmekte ve bu değerleri erken yaşlardan itibaren toplumda yaymak ve bireyler tarafından derinlemesine içselleştirilmesi için bir araç haline gelmektedir (Santos et al., 2010). Bu açıdan okul mekanları yalnızca insanın pratik ihtiyaçlarına çözüm sunan binalar değil, toplumsal yaşamın şekillenmesinde kullanılan eğitim politikalarında bir araç olma niteliğine sahiptir. Ayrıca okul binaları çocuk mekân algısı açısından da öğretici role sahiptir. Okul yapılarının, içinde bulunduğu fiziki çevrenin çocuk mekân algısı üzerine etkileri mevcuttur (Kurt, 2024). Bu bakımdan eğitim içeriği yanında fiziki çevre ve mimari, çocuklar üzerinde çoklu öğretici nitelikleri ile birlikte değerlendirilmelidir.

Eğitim modellerine bağlı olarak değişen ihtiyaçlar ve değerler, mekânın mimari niteliklerini etkilemekte ve dönüştürmektedir. Sonuç olarak eğitim-öğretimde ekoloji, sürdürülebilirlik gibi değerlerin kazandırılması, bunun yanı sıra çocuk kullanıcının mekandaki psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması ve çocuk mekân algısının gelişmesinde mekân faktörünün önemli rolü bulunmaktadır.

Bu çalışmada yalnızca ekolojik okul mimarisini konu alan çalışmaların incelenmesi bakımından çalışma sonuçları, kapsamın dışında kalan alternatif eğitim yaklaşımlarında okul mekânı ve mimarisine odaklanan dokümanların incelenmesiyle genişletilebilir.

ÖZET

Mimari yapıları da kapsayan tüm yapıları çevrelerde ekoloji ve sürdürülebilirlik yaklaşımının gelişebilmesi için bu kavramların bireyler tarafından mekân yoluyla da özümsemesi beklenir. Çocuk merkezli ve ekolojik yaklaşımları temel alan eğitim modelleri, son yıllarda dünyada ve Türkiye’de yaygın şekilde okul öncesi ve ilköğretim düzeyi eğitimde kullanılmaktadır. Çocuk merkezli ve ekolojik temalara yer veren eğitim yaklaşımı ilkelerinin kullanıldığı eğitim programları geliştirilmekte ve hem konvansiyonel okullarda hem de alternatif eğitim yöntemlerini uygulayan okullarda ekolojik mimariden faydalanılan aynı zamanda eğitim içeriğinde de ekoloji bilincinin verilmesinin hedeflendiği yenilikçi okullar mevcuttur. Bu çalışmada, ekolojik yaklaşıma dayalı okul mimarisinde benimsenen mimari ve

iç mekân temalarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla, literatürde ve ulaşılan alternatif kaynaklardaki ekolojik okul mimarisini yansıtan mekânsal özellikler ve tasarım kriterleri doküman incelemesi yoluyla bir araya getirilmeye çalışılmış, “ekolojik eğitim mekânı” temalarının elde edilmesi hedeflenmiştir. Araştırmanın bulgularında, seçilen kaynak ve dokümanların incelenmesi sonucu elde edilen mekânsal değer ve kriter niteliğindeki temaların bir tablo üzerinde sistematik olarak ilişkilendirilmesi hedeflenmiştir. Sonuç olarak doküman incelemesine dayanan ekolojik mimariye uygun okul tasarım temaları ile ilgili literatür ve dokümanlardan elde edilen bir tema çerçevesi sunulmuş, ekolojik bakış açısı ve okul mekânı kavramı arasındaki ilişkinin önemine dikkat çekilmiştir. Mekân potansiyelinin ekolojik bakış açısının yaygınlaştırılmasında önemli bir araç olarak kullanılabilmesi ve eğitim niteliğinin mekân faktörüyle desteklenebileceği belirtilmiştir.

Anahtar kelimeler: Ekolojik okul, Okul mekânı, Ekolojik mimari, Ekolojik tasarım, Sürdürülebilir mimari tasarım

ABSTRACT

In order for the concepts of ecology and sustainability to develop within all built environments, including architectural structures, it is expected that these concepts be internalized by individuals through space. Child-centered and ecologically-based educational models have been widely used in preschool and primary education levels both globally and in Turkey in recent years. Educational programs that incorporate principles of child-centered and ecological themes are being developed, and there are innovative schools that utilize ecological architecture in both conventional and alternative educational methods, aiming to instill ecological awareness through educational content. This study seeks to identify the architectural and interior design themes adopted in school architecture based on ecological approaches. For this purpose, spatial characteristics and design criteria reflecting ecological school architecture found in the literature and alternative sources were compiled through document analysis, aiming to derive “ecological educational space” themes. The findings of the research aim to systematically associate the spatial values and criteria obtained from the examination of selected sources and documents in a table. Consequently, a thematic framework related to school design themes suitable for ecological architecture based on document analysis has been presented,

highlighting the importance of the relationship between the ecological perspective and the concept of school space. It is noted that the potential of space can be used as an important tool in promoting the ecological perspective and that the quality of education can be supported by the spatial factor.

Keywords: Ecological school, School space, Ecological architecture, Ecological design, Sustainable architectural design

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Alzubairy, E. (2023). *Okul öncesi alternatif eğitim modellerinin program hedeflerinin karşılanmasında mekânsal tasarım çözümlerinin etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Bjørnholt, M. (2014). Room for thinking -The spatial dimension of Waldorf education. *RoSE-Research on Steiner Education*, 5(1).
- Borrelbach, S. (2009). The historical development of school buildings in Germany. Rotraut Walden (Ed). *Schools for the Future: Design Proposals from Architectural Psychology*. Almanya: Hogrefe&Huber Publishers.
- Fasikhi, F., Muliawat, U. R., Sulastri, S., & Fitriani, S. (2023). Character Education Through the Application of Ecological Architecture: A Case Study of Vocational High School in South Tangerang. *AL-ISHLAH: Jurnal Pendidikan*, 15(3), 3189-3201.
- Gb&d magazine. (2024). 14 Examples of Sustainable School Design. <https://gbdmagazine.com/sustainable-school-design/>. (ET:28.07.2024)
- Güvenç, B. (2008). *Sürdürülebilirlik bağlamında ekolojik tasarım prensiplerinin mimaride uygulanabilirliğinin irdelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Harisdani, D. D., & Theresia, S. (2020). Medan Nature School with the Application of Energy Saving Ecological Architecture. *International Journal of Architecture and Urbanism*, 4(3), 311-322.
- İslamoğlu, Ö. (2018). Interaction between educational approach and space: The case of Montessori. *Eurasia Journal of Mathematics Science and Technology Education*, 14(1).
- Kurt Çavuş, Ö. (2024). Çocuk Mekân Algısının Farklı Kentsel Çevrelerdeki Okul Mekânları Üzerinden Çocuk Çizimleri Yoluyla Okunması. *EKSEN Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 5(1), 52-69.
- Kurt, Ö. (2016). *İlkokul mekanlarının çocuk gelişimi ve mekan algısına etkilerinin değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi.
- Liao, C. W., Lin, J. H., & Chen, T. W. (2022). Research on a framework for sustainable campus eco-architecture selection: taking a Taiwan high school as an example. *Sustainability*, 14(10), 6265.

- Nasin, G. D. (2024). *Alternatif eğitim yaklaşımlarının yeni nesil öğrenme ortamlarına yansımaları: Reggio Emilia okulları örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Avrasya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Rashdan, W., & Ashour, A. F. (2024). Exploring Sustainability in Interior Design: A Comprehensive Systematic Review. *Buildings*, 14(8), 2303.
- Samnezhadi, S. (2018). *Montessori eğitim modelinin tasarıma etkisinin İhsan Doğramacı Uygulama Anaokulu örneğinde incelemesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi.
- Santos, S. C., Klein, G., & Despang, M. (2010) Educating ecological architecture-ecological educational architecture. In: *Eco-Architecture III. WIT Transactions on Ecology and the Environment* 3, Southampton, UK: WIT Press, 235-244.
- Zambrano-Prado, P., & Casas-Ibáñez, A. (2023). Educational spaces for the present: architectural design based on Reggio Emilia pedagogy. *Revista de la Facultad de Arquitectura y Urbanismo de la Universidad de Cuenca*, 12(24), 174-190.

9. BÖLÜM

ÇOCUKLARA TÜRK KÜLTÜRÜNÜN AKTARILMASINDA ANİMASYONLARIN YERİ: RAFADAN TAYFA DEHLİZ MACERASI ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. İlksen ALVEROĞLU

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi,
Avanos Güzel Sanatlar Meslek Yükseokulu, Mimari Restorasyon Bölümü-Nevşehir
ilksenalveroglu@nevsehir.edu.tr - ORCID: 0000-0002-3835-4176

Prof. Dr. Hicran Hanım HALAÇ

Eskişehir Teknik Üniversitesi,
Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık, Eskişehir- Türkiye,
hhhalac@eskisehir.edu.tr - ORCID: 0000-0001-8046-9914

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.13351287>

GİRİŞ

Kültür, bir medeniyetin var olduğu süre boyunca tarihsel ve toplumsal gelişme süreci ile şekillenen yaşama biçimi ve insanın doğal-toplumsal çevre mücadelesi sonucu ortaya koyduğu somut ve somut olmayan değerler bütünüdür. (Avcıkurt, 2015; Güvenç, 1996). Toplumun sahip olduğu bu somut ve somut olmayan değerleri içeren kültür, geçmiş kuşaklardan birikerek, gelişerek ve dönüşerek gelerek gelecek nesillere miras bırakılabilen bir olgudur. (Kolaç, 2009). Kültürel miras geçmişten günümüze kadar taşınmış doğal ve toplumsal çevreyi kapsayan, somut olarak insan emeği veya doğal etkenler aracılığıyla oluşmuş yapıların, sanatsal ve estetik öneme sahip insan yapımı eserlerin; somut olmayan olarak insanların yaşam biçimleri ve inançlarını etkileyen örf, adet, gelenek ve göreneklerin bütününe verilen bir ifadedir. (Diker, 2016). Bu bağlamda insanlara somut ve somut olmayan verileri sunan kültürel mirasların tanınması ve korunması toplumların geçmişlerini anlaması ve koruması anlamına gelmektedir. (Akay, 2006; Endresen, 1999). Dolayısıyla kültüre ilişkin değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında kültürel miras farkındalığı ve bilinci oluşturulması önemli bir yere sahiptir. Gelişen teknoloji ile televizyon ve internet hayatın vazgeçilmez parçaları haline gelmiştir. Eski dönemlerde kültürün aktarımı ve toplumsal devamlılığı hayal gücü, gözlem, merak ve sözlü ve yazılı kaynaklar yoluyla paylaşılan kültürel miras aktarımları günümüzde internet ve televizyon üzerinden yapılabilmektedir. (Cesur ve Paker, 2007)Kitle iletişim araçları içinde televizyonun çocuklar üzerindeki etkisi, literatürde önemli bir araştırma alanıdır. Bu dönemdeki çocuklar, hızlı ve kolay bir şekilde çevrelerinden aldıkları bilgilerle etkilenme eğilimindedirler. Televizyon, çocukların bu bilgileri doğrudan almalarını sağlayan bir araç olup, çocukların davranışsal, düşünsel ve duygusal gelişimlerini etkilemede güçlü bir rol oynar. (Günaydın, 2011).

Çocuklar için televizyon, öğrenme sürecinde önemli bir araç olarak kabul edilir. Dağ (2005), bu durumu açıklamak için televizyonun öğrenmeye en açık oldukları dönemdeki çocuklar için kritik bir rol oynadığını belirtir. Televizyon programları, çocukların görsel, işitsel ve sözel becerilerini geliştirirken aynı zamanda onlara çeşitli konularda bilgi ve deneyim kazandırır. Özellikle çocuklar arasında popüler olan çizgi filmler, çocukların medya tüketim alışkanlıkları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Köse (2019), çizgi

film karakterlerinin çocuklar üzerindeki etkilerini inceleyerek, çocukların bu karakterlere olan bağlılığını ve özdeşleşme eğilimlerini araştırmıştır. Çocuklar, izledikleri çizgi film karakterlerine sıkı sıkıya bağlanmaktadır. Bu süreç, çocukların kendilerini bu karakterlerle özdeşleştirmesine ve onlardan ilham almasına neden olabilmektedir. Çünkü çocuklar, çizgi filmler aracılığıyla değerleri öğrenir, dünyayı anlamaya başlar ve kimliklerini şekillendirirler. Çocukların sağlıklı gelişimi için çizgi filmlerin seçimi ve içeriği üzerine yapılan çalışmalar önemlidir ve bu alanda daha fazla araştırma yapılması gereklidir. Bu nedenle, Türk yapımı çizgi filmlerin analiz edilmesi, Türk kültürüne ait öğelerin doğru ve etkili bir şekilde aktarılmasını sağlamak için önemlidir.

1. ÇİZGİ FİMLERİN KÜLTÜR AKTARIMINDA YERİ VE ÖNEMİ

Teknolojinin hızlı gelişimiyle birlikte, çocuklar artık daha erken yaşlarda kitle iletişim araçlarıyla tanışmaya başlamaktadır. Televizyon, internet ve diğer dijital platformlar, çocukların yaşamlarının önemli bir parçası haline gelmiştir. Özellikle hareketli nesnelere, renklerle dolu olan ekranlar, çocukların ilgisini çekmekte ve çizgi filmler gibi içeriklere yönelmelerini sağlamaktadır. Bu nedenle, çizgi filmler çocukların gelişim süreçlerinde ve kültür edinimlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Geçmişte masallar ve halk hikayeleri, kültür aktarımında önemli bir araç olarak kullanılırken, günümüzde bu işlevi çizgi filmler üstlenmektedir. Çizgi filmler, görsel ve işitsel olarak zengin içerikleriyle çocukların dikkatini çeker ve onlara değerli bilgiler sunar. Bu sayede, çocuklar çizgi filmler aracılığıyla farklı kültürel değerleri, gelenekleri ve normları öğrenirken eğlenirler. Çetin'in (2018) ifade ettiği gibi, çizgi filmler günümüzde kültür aktarımının önemli bir parçası haline gelmiştir ve çocukların kültürel kimliklerinin oluşumunda temel bir rol oynamaktadır. Yakın zamana kadar çizgi film sektöründe Türk firmalarının etkili bir şekilde yer almaması Türk çocuklarının farklı kültürlerin etkisi altına girmesine sebebiyet vermiştir (Türkmen, 2012). 2000'li yıllardan sonra Türkiye'de çizgi film endüstrisinin gelişmesiyle birlikte yerli çocuk kanallarının ortaya çıkması, Türk kültürüne ait unsurların çizgi filmlerde daha fazla yer edinmesini sağlamıştır. Özellikle 2008 yılında kurulan ilk yerli çocuk kanalı olan TRT Çocuk, ardından Yumurcak TV, Minika Go ve diğer yerel kanalların yayına başlamasıyla Türk yapımı çizgi filmler popülerlik kazanmıştır. TRT Çocuk kanalında yayınlanan ve çocuklar tarafından izlenme oranı yüksek olan Rafadan Tayfa gibi Türk yapımı çizgi filmler, daha sonrasında sevildiği için

animasyon olarak devam etmiştir ve bu animasyon ve çizgi filmler Türk kültürüne ait öğeleri içeren önemli eserler arasındadır. Rafadan Tayfa, İstanbul'da bir mahallede geçen bir hikâyeyi anlatırken, karakterler aracılığıyla Türk kültürüne ait birçok unsura yer vermektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Evren ve Örneklem

Gerek izlenme oranı yüksek bir çizgi filmin devamı niteliğinde olması gerekse en iyi çıkış yapan animasyon olmasıyla Rafadan Tayfa: Dehliz Macerası, 1.802.339 seyirci rakamıyla Türkiye'de son 10 yılda en çok izlenen 5. animasyon olmuştur. ISF Studio tarafından yapılan animasyon 26 Ekim 2018'de vizyona girmiş ve 31 hafta vizyonda kalmıştır. (Box Office, 2023) Animasyonun fragmanı 6.11.2023 tarihi itibarıyla sosyal medya hesapları üzerinden 13.527.092 görüntülenme almıştır. (Rafadan Tayfa, 2023). Rafadan Tayfa çizgi filminde Türk kültürüne ait somut ve somut olmayan öğelerin sıklıkla yer aldığı görülmektedir. Animasyonun gördüğü bu ilgi ve içerisinde yer alan Türk kültürüne ilişkin unsurlar onu kültürel miras farkındalığı açısından önemli bir potansiyel haline getirmiştir. Bu nedenle Rafadan Tayfa: Dehliz Macerası animasyon filmi araştırmaya değer olarak görülmüş ve araştırmanın örnekleme olarak seçilmiştir.

2.2. Veri Toplanması ve Analizi

Veri toplamada yazılı belgelere göre belgesel tarama/doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Belgesel tarama var olan kayıt ve belgelerin incelenmesidir. Yazılı kaynaklara göre belgesel tarama ise belli amaca yönelik kaynakları bularak, okuma, not alma ve değerlendirme işlemi yapmaktır. Genel ağ ortamında indirilen Rafadan Tayfa:Dehliz Macerası adlı çizgi film üç kez izlenerek içerisinde bulunan Türk kültürüne ait miras öğeleri saptanmış ve kayıt altına alınmıştır.

Yapılan bu çalışmada çizgi filme ait senaryolar görselleri ile değerlendirilmiştir. Araştırma verilerinin analizi için kategorisel içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Bu analizde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). İçerik analizi tekniği sadece metinler üzerinde uygulanabilen bir teknik değil, görsellerin, televizyon programlarının ya da çekimlerin analizi için de kullanılabilen bir tekniktir (Büyükoztürk vd., 2014).

3. BULGULAR

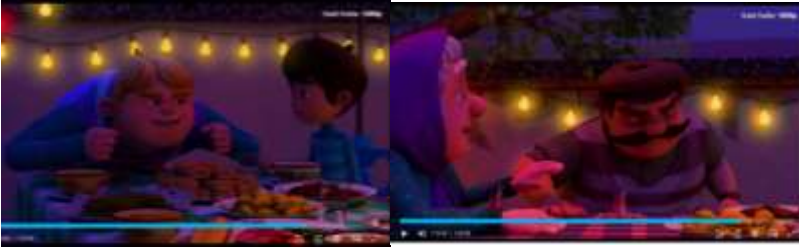
Rafadan Tayfa: Dehliz Macerası, Türkiye'de son 10 yılda en çok izlenen beş animasyon filminden biri olarak dikkat çekmektedir. ISF Studio tarafından yapılan bu animasyon filmi, 26 Ekim 2018'de vizyona girmiş ve 31 hafta boyunca gösterimde kalmıştır. Animasyon, toplamda 1.802.339 seyirci tarafından izlenmiştir, bu da onu Türkiye'deki en popüler animasyon filmlerinden biri yapmaktadır (Box Office, 2023).

Film ayrıca sosyal medya platformlarında da büyük ilgi görmüş ve fragmanı 6 Kasım 2023 tarihi itibarıyla toplamda 13.527.092 görüntülenme almıştır (Rafadan Tayfa, 2023). Bu, filmi Türkiye'deki en çok ilgi çeken animasyon yapımlarından biri haline getirmektedir.

Rafadan Tayfa: Dehliz Macerası'nın bu büyük başarısı, Türk çizgi film endüstrisinin ve yerli yapım animasyonların önemli bir örneğini oluşturmaktadır. Çocuklar ve aileler tarafından geniş bir izleyici kitlesi tarafından sevilerek izlenmiş olması, Türk animasyon sektörünün geleceği hakkında umut verici bir işaretidir. Yapılan araştırmada veriler Okur ve Keskin (2013)'in belirlediği yedi ana başlıkta analiz edilmiştir.

3.1. Günlük Yaşam

Rafadan Tayfa: Dehliz Macerasında günlük yaşam ilişkin kavramlar ilk aşamada içerdiği yemek kültürü ve toplumsal değerlerin araştırılmasıyla gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, özellikle börek gibi geleneksel Türk lezzetlerine sıkça vurgu yapılmıştır. Ayrıca, börek dışında yöresel tatlar arasında Sarma ve Baklava gibi örnekler de bulunmaktadır. (Şekil 1.)

Şekil 1. Sarma ve Baklava gibi yöresel lezzetlerin animasyon içinden görüntüsü. (Civit ve Fidan, 2019)

Hikâyenin başlangıcında ise çay kültürüne atıfta bulunularak çaya bisküvi banma geleneği görülmektedir. (Şekil 2.)

Şekil 2. Çaya bisküvü banma sahnesinin animasyon içinden görüntüsü. (Civit ve Fidan, 2019)

Teras katında ise üzüm asmasının sarması için, ağaçtan yapılmış düzeneğin yanında, kurutulmak üzere iple asılmış biberler görülmektedir. Yine terasta kavanozlarla ve bidonlarla saklanmış yiyecekler ve turşulara yer verilmiştir. (Şekil 3)

Şekil 3. Yiyecek saklama türlerinin animasyon içinden görüntüsü. (Civit ve Fidan, 2019)

Animasyonun ilerleyen kısımlarında baharın gelişini kutlamak için özel bir yemek hazırlığına odaklanılmıştır. Bütün süre boyunca bu yemek heyecanla beklenilmiştir. Mahalle halkının geleneksel Türk yemeklerini tercih ettiği görülmektedir. (Şekil 4.)

Şekil 4. Bahar yemeğinin beklenmesinin animasyon içinden görüntüsü. (Civit ve Fidan, 2019)

Ayrıca bu yemeğin, özenle hazırlanan sofralarda mahalle sakinlerini bir araya getirerek dayanışma ve komşuluk duygularını güçlendirmesi

beklenmektedir. Komşuluk ve dayanışma kavramları, animasyonun temel mesajlarını oluşturmaktadır. Animasyon içerisinde boş zaman etkinlikleri olarak, oyun oynamak, çizgi roman okuma araştırma, macera ve yardım etme etkinlikleri görülmektedir. Seksek, top oynamak, gazoz kapağı toplama oyunları animasyon içerisinde görülmektedir. (Şekil 5.)

Şekil 5. Yapılan etkinliklerin animasyon içinden görüntüsü. (Civit ve Fidan, 2019)

Karşılıklı konuşmalarda kullanılan sözler ve akrabalık adlarına ilişkin ögelerde animasyon içerisinde sıkça görülmektedir. Kendinden yaşça büyüklere amca, ağabey, nine gibi hitaplar kullanıldığı görülmüştür. Bunlar dışında bey ve komşu gibi statüye göre kullanılan hitaplarda yer almaktadır.

3.2. Kişiler Arası İlişkiler

Rafadan Tayfa çizgi filmde çocukların özdeşim kurduğu ve kendilerini onların yerine koydukları karakterler şunlardır: Akın, Kâmil, Hayri, Mert, Sevim, Hale, Rüstem Abi, Basri Amca, Yumak (Şentürk, Keskin, 2019). (Şekil 6.)

Şekil 6. Karakterlerin görüntüsü.(Rafadan Tayfa-a,2023)

Çizgi film içerisinde geleneksel Türk aile yapısı izleyiciye aktarılmıştır. Çocukların ebeveynleriyle olan ilişkileri gösterilmeden karakterlerin konuşmaları ile izleyiciye aktarılmıştır. Çocukların büyüklerine saygıda kusur etmediği ama yer yer kuşak çatışmaları yaşadıkları tespit edilmiştir. Ayrıca Fatma Nine'ninde yaptığı börekten ikram ettiği, paylaşımcılık ve misafirperverlik kavramı da çizgi film içerisinde görülmektedir. (Şekil 7.)

Şekil 7. Fatma Nine'nin börek açması ve ikram etmesinin animasyon içerisinden görüntüsü. (Civit ve Fidan, 2019)

3.3. Değer ve Eğitim

Animasyon içerisinde en çok görülen değerler yardımseverlik, dostluk, saygı, sevgi, adalet, sorumluluk, dürüstlük olarak belirlenmiştir. Bu değerlerin çocuklara animasyon üzerinden aktarılması önemlidir. Ayrıca animasyon içerisinde İstanbul'la ilgili tarihsel bilgilerde yer almaktadır. (Şekil 8.) İstanbul'un tarihsel süreci, dehlizlerin oluşması ve diğer ülkelerle ilgili bilgiler de verilmektedir.

Şekil 8. İstanbul'un tarihine ilişkin anlatımın animasyon içerisinde görüntüsü. (Civit ve Fidan, 2019)

3.4. Edebiyat, Sanat ve Müzik

Animasyon içerisinde halk müziği öğelerinden türkü kullanımı görülmektedir. Karakterler dertlerini türkü ile dökmektedir. Ayrıca animasyon içerisinde el sanatları da sıklıkla görülmektedir. Türk el sanatlarından iğne oyası, bakır işleme, çini sanatı, çömlekçilik ve seramik vb. unsurlara yer verildiği tespit edilmiştir. (Şekil 9.)

Şekil 9. Türk el sanatlarına ilişkin verilerin animasyon içerisinde görüntüsü. (Civit ve Fidan, 2019)

3.5. Gelenekler ve Folklor

Özel günler ve uygulanan gelenekler içerisinde düğün geleneğine, düğünde hediye alınması durumuna değinildiği tespit edilmiştir. Bunun dışında bayram kültürüne de bayramda yapılan kutlamalara değinilerek gönderme yapılıyor. Animasyonun sözlü gelenekler içerisinde deyimleri, atasözlerini ve tekerlemeleri yansıtmaktadır. (Tablo 1.)

Tablo 1. Animasyon içerisinde yer alan atasözü ve deyimler.

Şimdi tepemin tasını attırmadan çekilin şuradan.
Biz başrol olsaydık o zaman kapalı gişe oynardınız .
Basri Bey çatladık meraktan .

Gözünü seveyim o eski hikayelerin hiç sırası değil.
Sen şuna bir göz at hele.
Bütün evin altını üstüne getirdim , anahtarın yeri şimdi aklıma geldi efendim iyi mi?
Sonuçta burası İstanbul, taşını sıksan tarih akar .
Sanki yer yarıldı kitap içine girdi yoksa kayıp mı oldu?
Madem Kuşçu Babaya kulak asmıyorlar o zaman iş başa düştü .
Kafayı da kullanacağım , kafayı.
Üstlerine nasıl da ağırlık çöktü değil mi?
Öyle bir alıştılar ki yedikten sonra öyle serilip kalıyorlar , iş falan yapamıyorlar.
Hem bak ne olursa olsun üstesinden geliriz çünkü biz Rafadan Tayfayız.
Denemek için can atıyordum .
Göz hakkı derler oğlum hiç mi duymadınız?
Mert ne yapıyorsun gözünü seveyim ?
Yetti artık senin göz hakkını kurtardım.
Fareler artık düğünden sonra bir de bayram eder .
Çok ucuz atlattık .
Adama baksana kuzu gibi oldu .
Ah canım benim, Akıncım canın baklava mı çekti ?
Ben de bilmiyorum peşlerine düştüler işte.
Sazan gibi atlıyorsunuz adam kaçmak için numara yapıyor.
Şefim inan her yeri didik didik aradık ama bulamadık.
Of of of kafayı sıyracağım .
Sanki yer yarıldı içine girdiler .
Eee bütün mahalleyi ayağa kaldıracak .
Kuşçu Baba kayıp, kitap kayıp, inşaatçılarda soyguncu çıktı. Biz de elimiz kolumuzbağlı duruyoruz .
Hakikaten Hayri ya, o bardağı taşıran son nokta oldu .
Bizimkilere anlattık kulak asmadılar .
Dilim damağım Konya Ovası gibi kurudu şefim.
Dayı üçümüzü anca kung-fu falan biliyorsan alt edersin .
Baş üstüne abicim başka arzun var mı?
Dalga mı geçiyorsun sen, yürü git.
Canınız çektiyse şurada ikram var, bitmeden alın diyecektim.
Aletleri getir açıp bir göz atalım .

Görüyor musunuz bir de bizimle alay ediyor?
Dünyada bu görüntünün eşi yok, bence siz de tadını çıkarın.
Çocuklar bu iş fazla uzadı.
Verin o kitabı canınızı yakmayayım.
İşte sonra Akın cildi havaya fırlatınca bunlarda kitap yerine Kara Muratları sazan gibi kaptılar.
Yeri geldi mi Kara Murat'ı bile feda edeceksin.
Hahayt bütün foyan ortaya çıktı patron amca.
Yerin kulağı var derler ya hani.
Vay uyanıklar demek beni oyuna getirdiniz , şimdi canınızı fena yakacağım.
Ay ben arada kaynadım.
Rafadan Tayfa mısınız nesiniz, başıma bela oldunuz, bütün işlerime burnunuzu soktunuz.

Dini kurallar ve davranışlar incelendiğinde maşallah, mübarek gibi sözlü durumları yansıttığı görülmektedir. İslam dinine ilişkin sadece sözlü değil görsel sembollerde yer almaktadır. (Şekil 10.)

Şekil 10. Camilerin animasyon içerisinde görüntüsü. (Civit ve Fidan, 2019)

Sosyal Yaşam

Animasyon içerisinde erkekler tarafından kasket kullanımı ve Fatma ninenin çiçekli elbisesi ve eşarbi geleneksel giyim öğelerini içermektedir. (Şekil 11.)

Şekil 11. Geleneksel giyim öğelerinin animasyon içerisindeki görüntüsü. (Civit ve Fidan, 2019)

Sosyal yaşama ilişkin güzel hareketlere bakıldığında başkasının iyiliğini düşünmek, destek olmak, hayvan sevgisi, sorumluluk sahibi olmak, iyi dilek belirtmek/iyi sözler, ikramda bulunmak, hediye vermek, destek olmak, iş birliği içerisinde çalışmak ve doğa sevgisi bu hareketler arasındadır.

3.6. Coğrafya ve Mekân

İstanbul'un tarihi yapıları olan Boğaz manzarasına, Galata Kulesi, Topkapı Sarayı, Süleymaniye Camii, 15 Temmuz Şehitler ve Demokrasi Köprüsüne yer verilmiş ve bölüm içerisinde İstanbul'a ait somut kültürel miras öğeleri olan tarihi yapılar silüet olarak sahne geçişlerinde kullanılmıştır. (Şekil 12)

Şekil 12. Somut kültürel miras öğelerinin animasyon içerisindeki görüntüsü. (Civit ve Fidan, 2019)

Bunlar dışında İstanbul'un tarihi surları ve dehlizleri, geleneksel Türk sokak ve Türk ev kültürü de animasyon içerisinde görülmektedir. Dışarıya konulan çalı süpürgeleri, balkonlarda çiçeklerin yer alması, çamaşırların asılması için çamaşırlıklar gibi unsurlarda yer almaktadır. (Şekil 13.)

Şekil 13. Geleneksel Türk evlerinin animasyon içerisindeki görüntüsü. (Civit ve Fidan, 2019)

ÖZET

Toplumların kültür kavramı, genelde benzer bir anlam taşıırken, her toplumun kendine özgü kültürel değerleri bulunmaktadır. Bu kültürel değerler, farklı dil, gelenek, tören, inanç ve yaşam tarzları gibi çeşitli unsurları kapsar. Her bir toplumun kültürel kimliği, bu özgün unsurların bir araya gelmesiyle şekillenir ve o toplumun özgünlüğünü belirler. Çocuklar, çizgi filmler ve animasyonlar gibi görsel medya araçları sayesinde, kültürlerini keşfetme ve anlama fırsatı bulurlar. Bu tür medya, eğlenceli ve ilgi çekici görsellerle çocukları cezbetmenin yanı sıra, toplumlarının kültürel değerlerini de aktarma potansiyeline sahiptir. Çocuklar, bu tür medya araçlarını izlerken, bilinçaltında toplumlarının kültürü hakkında farkında olmadan bilgi edinirler ve bu kültürel değerleri öğrenirler. Ayrıca, bu deneyimler çocukların kendi kimliklerini ve toplumlarıyla olan bağlarını güçlendirir. Günümüzde çocuklar için çizgi filmlerin ve animasyonların önemi giderek artmaktadır. Bu tür medya araçları, sadece eğlendirmekle kalmaz, aynı zamanda kültürel mirasın aktarımında da etkilidir. Ancak, bu tür medya ürünlerinin içeriği ve sunumu son derece önemlidir. Çünkü çocukların sağlıklı bir şekilde kültürel mirası öğrenmelerine ve anlamalarına yardımcı olmalıdır. Bu nedenle, çizgi filmlerin ve animasyonların çocuklara sunulan içeriklerinin dikkatlice seçilmesi ve incelenmesi gerekmektedir. Türk yapımı çizgi filmler ve animasyonlar, çeşitli kitle iletişim araçlarıyla günümüzde yayınlanmaktadır ve Türk kültürüne ait pek çok öge içermektedir. Ancak, bu içerikler arasında Rafadan Tayfa serisi öne çıkmaktadır. Seri hem çizgi film olarak hem de animasyon olarak yüksek izlenme oranlarına sahiptir ve Türk toplumunun günlük yaşamını ve değerlerini başarılı bir şekilde yansıtmaktadır. Bu sayede, kültürel mirasın aktarımına önemli katkılar sağlamaktadır. Bu bağlamda, Rafadan Tayfa serisinin bir animasyon filmi olan "Dehliz Macerası" üzerinden Türk kültürüne ait kültürel öğeler incelenmiş ve aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Kültürü, Animasyon/Çizgi Film, Kültür Aktarımı.

ABSTRACT

While the concept of culture carries a generally similar meaning across societies, each society possesses its own unique cultural values. These cultural values encompass various elements such as language, traditions, ceremonies,

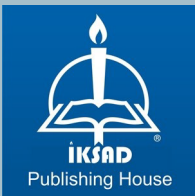
beliefs, and ways of life. The cultural identity of each society is shaped by the combination of these unique elements, determining its distinctiveness. Children, through visual media tools such as cartoons and animations, have the opportunity to explore and understand their cultures. This type of media not only captivates children with entertaining and appealing visuals but also has the potential to convey the cultural values of their societies. As children watch these media tools, they unconsciously acquire knowledge about their society's culture and learn these cultural values. Moreover, these experiences strengthen children's identities and their bonds with their societies. The importance of cartoons and animations for children is increasingly recognized in today's world. These media tools not only provide entertainment but also play a significant role in the transmission of cultural heritage. However, it's crucial to emphasize that the content and presentation of such media products are of utmost importance. They should not only entertain but also assist children in learning about and understanding cultural heritage in a healthy manner. Therefore, careful selection and examination of the content presented to children through cartoons and animations are necessary. Turkish-produced cartoons and animations are broadcasted through various mass media channels and contain many elements of Turkish culture. Among these, the Rafadan Tayfa series stands out prominently. The series, with high viewership rates both as a cartoon and an animation, successfully portrays the daily lives and values of Turkish society. As a result, it significantly contributes to the transmission of cultural heritage. In this context, cultural elements of Turkish culture have been examined and conveyed through an animation film titled "Dehliz Macerası" from the Rafadan Tayfa series.

Keywords: Turkish Culture, Animation/Cartoon, Cultural Transfer.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Güçlü, Sevinç. (2016). Çocukluk ve Çocukluğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları. Sosyoloji Dergisi Yıl 2016. Armağan Sayısı, sayfa:1-22.
- Avcıkurt, Cevdet. (2015) Turizm Sosyolojisi Genel ve Yapısal Yaklaşım. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Akay, Sefa Aydın. (2006). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Tarih Araştırmalarında Kaynak Olma Özelliği. Milli Folklor Dergisi. (70). Sayfa 38-58.
- Box Office (2023). Rafadan Tayfa: Dehliz Macerası. Boz Office Türkiye.<https://boxofficeturkiye.com/film/rafadan-tayfa-dehliz-macerasi--2013324>
- Büyüköztürk, Şener., Çakmak Kılıç, Ebru., Akgün, Özcan Erkan., Karadeniz, Şirin & Demirel, Funda (2014). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Pegem A Yayınları. Ankara.
- Cesur, Sevim & Paker, Oya (2007). Televizyon ve Çocuk: Çocukların TV Programlarına İlişkin Tercihleri. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (19), Sayfa 106-125
- Civit, Ozan (Senarist) & Fidan, İsmail (Yönetmen). (2014). Rafadan Tayfa: Dehliz Macerası [Animasyon Filmi]. Fidan, İ. (Yapımcı). Rafadan Tayfa İstanbul: TRT Çocuk
- Çetin, İlker. (2018). Yurt Dışındaki Türk Çocuklarına Türkçe Öğretiminde Çizgi Filmler Yoluyla Değerler Aktarımı: Keloğlan Masalları Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dağ, İhsan., Öktem, Ferhunda., Yazıcı, Kazım, Güvenç, Gülden., Rezaki, Murat., Demir Özcan, Nilüfer., Özer, Ömer., Özer, Akil. & Tunçel, Mine. (2005). Televizyon Programlarındaki Şiddet İçeriğinin, Müstehcenliğin ve Mahremiyet İhlallerinin İzleyicilerin Ruh Sağlığı Üzerindeki Olumsuz Etkileri. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) Özel Çalışma Grubu Sonuç Raporu. Ankara.
- Diker, Oğuz. (2016). Kültürel Miras ile Kültürel Miras Turizmi Kavramları Üzerine Bir Çalışma. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi 4(30). Sayfa 365-374.

- Endresen, Kris. (1999). Sustainable Tourism and Cultural Heritage “A Review of Development Assistance and Its Potential to Promote Sustainability”. NWHO
- Günaydın, Beyza. (2011). Çocuklara yönelik programlarda toplumsal cinsiyet rollerinin sunumu: TRT Çocuk ve Yumurcak TV. Uzmanlık Tezi, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Ankara.
- Güvenç, Bozkurt. (1996). İnsan ve Kültür. Remzi Yayınları. İstanbul.
- Kolaç, Emine. (2009). Somut Olmayan Kültürel Mirası Koruma, Bilinç ve Duyarlılık Oluşturmada Türkçe Eğitiminin Önemi. Milli Folklor 21(82). Sayfa 19-31
- Köse, Semra. (2019). Çizgi Film Destekli Endoskopi İşlemine Hazırlık Paketinin Çocukların Korku ve Kaygı Düzeyleri ile Ebeveyn Memnuniyetine Etkisi. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Okur, Alparslan. & Keskin, Funda. (2013). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kültürel Öğelerin Aktarımı: İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Seti Örneği. International Journal of Social Science, 6(2). Sayfa 1619-1640.
- Rafadan Tayfa (2023). Rafadan Tayfa Dehliz Macerası Fragman / 26 Ekim'de Sinemalarda. Youtube, <https://www.youtube.com/watch?v=nr6D7H8h10s&t=1s>
- Rafadan Tayfa-a(2023). Karakterler, <http://www.rafadantayfa.com/>.
- Türkmen, Nilgün. (2012). Çizgi Filmlerin Kültür Aktarımındaki Rolü ve Pepee. CÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 36. Sayı 2, Sayfa 140-148.
- Yıldırım, Ali. & Şimşek, Hasan. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık. Ankara.

ISBN: 978-625-367-804-3